T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ulusal Kazak Sinemasının Kimlik Oluşumunda 1940-1950 Döneminin Etkisi

Dinara KDYRMAYEVA

2501151213

TEZ DANIŞMANI

Prof.Dr. Emine Nilüfer PEMBECİOĞLU

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	DİNARA KDYRMAYEVA	**Numarası**	:	2501151213
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	RADYO TV SİNEMA	**Danışmanı**	:	PROF. DR. EMİNE NİLÜFER PEMBECİOĞLU
Tez Savunma Tarihi	:	31.07.2018	**Saati**	:	11:00
Tez Başlığı	:	"ULUSAL KAZAK SİNEMASININ KİMLİK OLUŞUMUNDA 1940-1950 DÖNEMİNİN ETKİSİ"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. E. NİLÜFER PEMBECİOĞLU		KABUL
2- PROF. DR. MURAT İRİ		Kabul
3- DOÇ. DR. NEBAHAT AKGÜN ÇOMAK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SEÇKİN ÖZMEN		
2- DOÇ. DR. NESRİN TAN AKBULUT		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.

ÖZ

ULUSAL KAZAK SİNEMASININ KİMLİK OLUŞUMUNDAKİ 1940-1950 DÖNEMİNİN ETKİSİ

Dinara KDYRMAYEVA

Bu çalışmada, tarihi belge ve arşiv materyallerine dayanarak 1940-1950 yıllarının Kazak Ulusal Sineması'nın kimlik oluşumundaki etkileri incelenmiştir.

5 Ekim 1941 yılında Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun kurulmasına kadar SSCB'nin izlediği merkezci politikalar nedeni ile Kazakistan'da sinema stüdyosu bulunmamaktaydı. II. Dünya Savaşı nedeni ile Sovyetlerin o dönemki en büyük iki film stüdyosu olan Mosfilm ve Lenfilm 1941 sonbaharında devlet kararıyla Almatı'ya taşındı ve aynı yılın 15 Kasım tarihinde Kazakistan'da yeni kurulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu ile birleştirilerek, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu kurulmuştur.

Yeni kurulan stüdyo ile birlikte Kazakistan'a yerleşen Sovyetlerin usta sinemacıları ve Kazak sanatçıların ortak çalışmaları sonucu Savaşçının Oğlu, Kahraman Üzerine Şarkı, Ak Gül, Davulun Sesleri Altında adlı kısa filmler serisi ülkede üretilmiştir. Ayrıca Birleşik Merkez Film Stüdyosu bünyesinde faaliyet gösteren Kazak Sinema Oyunculuk Okulu ve film çekim setleri de Kazak sinema kadrosunun yetişmesinde büyük katkı sağlamıştır.

Eisenstein'in Kazak Halk destanı "Kozı Körpeş ve Bayan Sulu" konulu çekilmesi planlanan film için çizdiği münhasır ve eşsiz resimler ve Dziga Vertov'un "Cepheye Yardım" filminin edebi senaryosunun yazılışı

sırasında Kazak yazarların katkılarını ortaya koyan bazı arşiv belgeleri bu çalışma vesilesi ile ilk kez bir akademik yazıda incelenmiştir.

Yürütülen çalışma neticesinde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun 1944 yılında savaşın sonlarına doğru Almatı'dan taşınmasına rağmen, Kazakistan'da sinema endüstrisinin oluşmasında ve Kazak sinemacıların yetiştirilmesinde çok etkin rolü olduğu ve hatta bu etkinin Sovyetlerin dağılmasının ardından bağımsız Kazakistan sinemasında bile devam ettiği kesin şekilde belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Sovyetler Birliği, Sinema, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu, Sovyet sineması.

ABSTRACT

1940-1950S' INFLUENCE ON THE FORMATION OF THE NATIONAL KAZAKH CINEMA

Dinara KDYRMAYEVA

The master's dissertation on the topic of "1940-1950s' influence on the formation of the National Kazakh Cinema" explores the history of the Kazakh cinema's formation. Before 1941 there was no cinema studio in Kazakhstan due to the strict policies of USSR and it was only on October 5-th when Almaty Cinema Studio was established, though formally. Due to the events which took place during World War 2, Soviet Union's largest film studios "Mosfilm" and "Lenfilm" were transferred to Almaty where they were emerged with Almaty Cinema Studio and on November 15 Central United Film Studio (TsOKS) was established.

Under the collaboration of soviet cinema experts and Kazakh team, first produced short movies about Kazakhstan were "Song about giant", "White Rose", "Son of a soldier" and "Under the sounds of dombra". In the same time Kazakh movie and actor's academy laid its foundations, while the staff of TsOKS was enlarging by the addition of skilled local residents who showed an interest in the film industry.

Talented internationally recognized director S.Eisenstein created sketches for the film "Batyr steppes" – a movie based on the Kazakh lyric-epic poem titled "Kozy Korpesh - Bayan Sulu"; script was a product of joint work between Kazakh Writer M.Auezov and P.Atasheva together with V.Kadochnikova & F.Filippov. "For the front" film is also a joint

production of screen players V.Shklovsky, M.Auezov, G.Musrepov, S.Mukanov and director D.Vertov.

Under TsOKS joint productions between Kazakhstan and Russia filmmakers developed Kazakh cinematography and enriched staff with many talented artists – its value relies for the empowerment of cinema in its gestation phase of film industry in Kazkhstan.

Keywords: realignment of cinemas, collaboration, TsOKS, Kazakh cinema.

ÖNSÖZ

Hazırlık aşamasından bugüne, çalışmanın tamamlanıp bir ‘tez’ haline gelmesinde büyük emekleri bulunan, tavsiyeleri, yönlendirmeleriyle eksiklerimi tamamlayan Tez Danışmanım hocam Prof. Dr. Emine Nilüfer PEMBECİOĞLU’na içten teşekkürlerimi sunarım.

Kazak Sinemasının geçmişine ilişkin dinamiklerin ortaya konması için art süremli bir çalışma yapılması gerekiyordu. Kazakistan’ın 1940-1950 dönenine ilişkin arşiv kaynaklarının Rusya arşivlerinde bulunduğu için yurtdışında araştırma yapma ihtiyacı duyulmuştur. Araştırma sırasında Rusya arşivlerindeki çalışmaların gerçekleşmesi için maddi destek sağlayan Türk Dünyası Belediyeler Birliği’ne teşekkür ederim. Özellikle araştırma projemi değerlendiren Fahri Solak’a minnettarım.

Bu çalışmanın Türkçe yazım kurallarına uygun hale gelmesinde yardımcı olan sevgili arkadaşlarım Omid Shamizi ve Seda Reis’e verdikleri destekten dolayı teşekkür ederim.

Türkiye’de, İstanbul Üniversitesi’nde eğitim alma imkanı sunan, ayrıca maddi yardımlarda bulunan Türkiye Bursları, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na teşekkür ederim. En önemlisi, beni bugünlere getiren ve tezin tüm aşamalarında manevi desteklerini esirgemeyen sevgili annem Meiramgül Kanajanova’ya, öğretmenlerim Rauşan Ospanova ve Bauırjan Nogerbek’e teşekkür etmek istiyorum.

Bu tezi rahmetli olan ve her şeyimi ona burçlu olduğum halde bu başarımı görme şansı bulamayan sevgili babam Aitgali Kdyrmayev’a armağan ediyorum.

Dinara KDYRMAYEVA

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ..... III

ABSTRACT..... V

ÖNSÖZ..... VII

KISALTMALAR X

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK MERKEZ SİNEMA STÜDYOSU'NUN KURULUŞ TARİHİ

1.1. Mosfilm ve Lenfilm Stüdyolarının Alma-Ata'ya taşınması..... 8

1.2. Alma-Ata'da Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Kuruluşu.....18

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK MERKEZ SİNEMA STÜDYOSU'NDA ÜRETİLEN KAZAKİSTAN KONULU FİLMER

2.1. Savaş Film Serisi..... 24

2.1.1. Savaşçının Oğlu..... 26

2.1.2. Bozkır Şarkıları..... 28

2.1.3. Davulun Sesleri Altında..... 37

2.1.4. Bozkır Kahramanı..... 41

2.2. Cepheye Yardım Belgesel Filmi..... 50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞİK MERKEZ FİLM STÜDYOSU DÖNEMİNDE ULUSAL KAZAK SİNEMA KADROSUNUN OLUŞUMU

3.1. Kazak Sinema Oyunculuk Okulu..... 59

3.2. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Yetişen Sinemacılar..... 69

3.3. Kazak Sinema Haftası..... 81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALMA-ATA FİLM STÜDYOSU'NUN İLK FİLM ÜRETİMİ

4.1. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosunun Dağıtılması 84

4.2. Abay'ın Şarkıları Filmi..... 89

4.3. Jambıl Filmi..... 98

SONUÇ..... 106

KAYNAKÇA 108

FİLMOGRAFİ..... 112

EKLER..... 115

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.:	Aynı eser
a.g.e.:	Adı geçen eser
Bkz :	Bakınız
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TsOKS:	Birleşik Merkez Film Stüdyosu
Yayına hazırlayan:	Haz.
Yazarın adı yok:	Y.y.

GİRİŞ

Sovyet Kazakistan sineması diğer Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde olduğu gibi Komünist Parti ideolojisinin çerçevesinde şekillenmiş ve Komünist Parti'nin politikalarını yansıtmaktaydı. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetler, çağdaş post-Sovyet'in jeopolitik ve sosyokültürel durumu sinema araştırmacılarının karşısına bir takım soru işaretleri ve araştırma sahalarını çıkarmıştır. Komünist Parti ideolojisi etrafında şekillenen Sovyet dönemi ulusal sineması ile ilgili yapılan araştırmaların aksine, yeni dönemde sinema araştırmacıları, eleştirmenleri ve sinema tarihi ile ilgili çalışma yürüten akademisyenlerin Sovyet Sinemasını bağımsız, bilimsel, tarafsız, tarihi belgelere dayanan ve eleştirel bir bakış açısı ile ele almaları zorunlu hale gelmiştir.

Alman politikacı, tarihçi, yazar ve gazeteci, Sovyetler Birliği ve Stalinizm konusunda önde gelen uzmanlarından biri Wolfgang Leonhard'a göre, Çarlık Rusya'sında elit kesim tarafından benimsenen kültür ve kültürel faaliyetler 17 Ekim devriminden sonra kurulan Sovyetler Birliği'nde elit ve toplumun üst tabakasına ait kesimin tekelinden çıkmış ve sıradan halkı da içine alarak, tüm toplum için ortak mal haline gelmiştir. Ekim devrimi ile birlikte Sovyet ideoloji ve kültürünün yaygınlaşması ve tolum tarafından benimsenmesi için, sinema gibi sanat dalları yoğun bir şekilde eğitim ve propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Algan, 1995: 44). Nitekim Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü (VGIK) 1919 yılında devrim lideri Lenin'in doğrudan isteği ile kurulmuş ve tüm Sovyetlerde örgütlenmeye başlanmıştır (Şener ve Tosun, 1990: 86). Çünkü Lenin "Sinema bütün sanatlar içinde en önemli olanıdır" diyebilecek kadar sinemaya önem veriyordu (Eisenstein, 1993: 23).

Sovyet yöneticileri dağınık bir şekilde faaliyet gösteren sinema komitelerini örgütlemek ve tek bir çatı altında toplamak istiyordu ve bu maksadıyla 1922 yılında Goskino'yu (devlet sineması) kurdurmuştur. 1925 yılında ise bu kurumun ismi Sovkino (sovyet sineması) olarak değiştirildi. Sovkino kurulduktan sonra tüm Sovyetler Birliği'nde sinema alanında yapım, dağıtım ve yurtiçi ve yurtdışında her nevi pazarlama işini tekeline almıştır. 1920'li yıllarda Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde bölgesel stüdyolar kurulmuştur ve kurulduğu cumhuriyetlerle ilgili

filmler çekmeye başlamıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Kazakistan'da ilk film çekimleri aynı dönemde yapılmıştır. İlk dönemde Rus görüntü yönetmenleri tarafından Kazak halkının yaşamı, örf ve adetleri kısa sahneler şeklinde çekilmiştir. Sovyet hakimiyeti tam sağlandıktan sonra ise ülkenin toplumsal ve ekonomik gelişimini yansıtan filmler ön plana çıkmıştır. 1928 yılında Rus Sovyet Federasyonu Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserliği'ne bağlı "Vostokfilm" tröstü kurulmuştur. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin Halk Komiserler Konseyi Başkan Yardımcısı olan Turar Rıskulov, Vostokfilm'in kurulması için oldukça büyük çaba göstermiş, eğitim ve ülkenin kültürel gelişiminde sinemanın üstlendiği rolün önemine dair makaleler yazmıştır. Rıskulov, Vostokfilm'in Özerk Cumhuriyetler'in sinemasının gelişimi için önemli olduğunu savunmuştur ve bu amaçla Kazakistan'da sinema endüstrisini kurmaya çalışmıştır. 1930 yılında Stalin'in baskıcı politikaları ve Komünist rejimin totaliter ideolojisi ülkenin tüm sinema işlerini kontrol altına alarak kendine bağlamaya başlamıştır ve bu gelişmenin sonucu olarak 1934 yılında Sosyalist Gerçeklik Sanatsal Uygulaması politikasının başladığı ilan edilmiştir. Daha önce üye olan ülkelerin ödemeleri ile faaliyet gösteren Vostokfilm anonim şirketi, "Vostokkino" olarak değiştirilip, faaliyetleri kısıtlanmıştır ve Kazakistan'da sinema stüdyosunun kurulmasına engel teşkil etmiştir. Bundan dolayı Kazakistan sadece Rus sinemacıları tarafından çekilen filmlerin konusu haline gelmiştir. O dönemde Kazakistan'ın konu edildiği "Türksib", "İsyan", "Bozkır Şarkısı", "Kıtlık", "Düşmanın İzleri" gibi konulu ve belgesel filmleri çekilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Mosfilm ve Lenfilm stüdyoları, Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsü ve Senaryo Stüdyosu gibi Sovyet sinemasının önemli kurumları SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi kararı ile Kazakistan'ın başkenti Almatı'ya taşındı. Bu kurumlar o dönemki Sovyet sinemasının en önemli ve etkin sanatçılarını bünyelerinde bulunduruyordu ve böylece Kazakistan Sovyetler Birliği'nin sinema merkezi haline gelmiştir. Kazakistan'da bir film stüdyosunun bulunmaması nedeni ile Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi 5 Ekim 1941'de SSCB Halk Komiserler Konseyi'nin 7 Eylül 1941'de verdiği yetkiye dayanarak, Alma-Ata Film Stüdyosu'nun Almatı'da kurulması kararını almıştır. Bu stüdyo hiçbir zaman bağımsız olarak faaliyet gösteremedi ve 15 Kasım

1941'de Almatı'ya taşınan Mosfilm ve Lenfilm stüdyoları ile birleştirilerek Birleşik Merkez Film Stüdyosu adıyla faaliyete başlamıştır.

Böylece Birleşmiş Merkez Film Stüdyosu ise Kazak sinemasının tarihi gelişimi açısından önemli bir dönemeç olmuştur. 'Sovyet Sinemasının 40'lı yıllarda Ulusal Kazak Sinemasının oluşumundaki etkisi' bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmiştir. Kazak sinemasının 1940-1950 dönemi yeterince ele alınmamış ve üzerinde çalışılmamıştır. Yapılan araştırmalar ise Sovyet propaganda aracı niteliğinde olmuştur. O dönemki Sovyet sinemasının ünlü yönetmenlerinin Kazak sineması ile ilişkilendirilmesi çerçevesinde, onların yalnızca Almatı'ya gittikleri vurgulanmış ve daha fazla detay verilmeden Kazak sinemasının bu gelişmeler karşısında olası etkilenişi veya etkinliği üzerinde yeterince durulmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Eisenstein, Podovkin, Vertov, Shklovski gibi usta sinemacıların yaşam öykülerinin ve Kazak sinemasına katkılarının yeniden ortaya koyulması gereklidir. Bu yüzden, araştırmanın konusu yalnızca sinema açısından değil, tüm disiplinlerdeki Kazak literatürü açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, dağılan Sovyetler Birliğinin desteklediği bir sektör olarak, dönem boyunca iyi ve kaliteli ürünler ortaya koyan Kazak sinemasının gerçek tarihçesinin yazılması açısından da önemli bir çalışmanın ortaya konulması hedeflenmektedir. Kazak sinemasının tarihçesi yalnızca Kazakistan için değil, tüm Türki Cumhuriyetler ve diğer bölge ülkeleri için de önemlidir. Ayrıca, bir ülkenin sinema tarihi, başlı başına uluslararası sinema izleyicisini ve sinema yapımcılarını da ilgilendiren bir konudur. Bu bağlamda, Kazak sinemasının dinamiklerinin ortaya konması, geçmişinin ve gerekçelerinin bilinmesi, gerçek anlamda Kazak sinemasına katkıda bulunacak önemli bilgiler içermektedir. O dönemin itici güçlerinin, sinema endüstrisi katmanlarının ve desteklerinin anlaşılabilmesi, değerlerin ortaya konulabilmesi için böylesi bir art süremli çalışma çok özgün bir değer taşıyacaktır.

Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasının ardından yapılan çalışmalar da Sovyet döneminde yürütülen araştırmalar gibi Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun kurulduğu döneme yeterince ışık tutmamaktadır. Sinema tarihçisi Kabış Siranov "Sovyet Kazakistan'ın Sinema Sanatı" (Kinoiskusstvo Sovetskogo Kazakhstana), "Kazak Sineması Tarihi Denemeleri" (Oçerki İstorii Kazakhskogo Kino) adlı çalışmalarında II. Dünya Savaşı yıllarındaki Kazak sineması ve dolayısıyla Birleşik

Merkez Sinema Stüdyosu tarihi hakkında kısaca bahsetmiştir. Fakat bugün Sovyet devrinde basılan bu çalışmalara eleştirel bakmamız gerekmektedir. Çünkü, Komünistler Sovyet ülkeleri sineması tarihi konusunda yapılan bu çalışmaları siyasileştirerek bunlara ideolojik yaklaştı. Sovyet halklarının medeniyeti küçümsenerek, "Yüce Rusların yaptıkları yüceltildi. Kazak halkının sanatı Sovyet tarih yazımında "Kazakistanlılar", "çok milletli halkın parçası" çerçevesinde ele alındı. Merkezden gelen talimatlar ve Komünist ideoloji çerçevesinde ele alınan çalışmalar, imparatorluk siyasetini göstermekteydi. Bunun için de SSCB'nin diğer cumhuriyetlerinde yaşayan halklar "ikinci sınıf" vatandaş olarak tanımlandılar. Ayrıca insan faktörü hep ikinci plana itildi.

Bağımsız Kazakistan'ın sinema tarihçisi, Bauyrzhan Nogerbek ise "Konulu Kazak Filmlerindeki Ekran-Folklor Gelenekleri" (Ekranno-Folklornıye Traditsii v Kazakhskom İgrovom Kino) adlı kitabında, Birleşik Merkez Sinema Stüdyo döneminde Kazak sinemasının ulusal kadrolarının, üretim ve teknik temelinin oluştuğunu belirtip, Kazak ulusal sinemasının ortaya çıkış tarihine ilişkin ilk defa yer vermiştir. Nogerbek çalışmasında daha çok Kazak folklorunun sinemadaki yeri üzerinde durmuş ve TsOKS'un tarihini kısa bir bölüme sığdırmıştır. Fakat bu eserde Kazak sinemacıları ile Rus sinemacıları arasında yaratıcı bağlantılar konusunu tam olarak ele almamıştır. Andrei Lednev, "Büyük Vatan Savaşı Sırasında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu" (Tsentralnaya Obyedinennaya Kinostudiya vo Vremya Velikoy Otechestvennoy Voyny) adlı tez çalışmasında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu tarihini Rus sinemacıları baz alarak incelemiştir. Bazı Kazak akademisyenler tarafından yazılan ve daha çok tercüme niteliği taşıyan ve Sovyetler dönemindeki çalışmaların devamı gibi olan "Kazak sinemasının tarihi" adlı kitapta ise "Kazak ulusal sinema sanatının oluşumu" adlı bölümde II. Dünya Savaşı yıllarındaki Kazak sinema tarihi kısaca anlatılmıştır.

Kazak sinemasının tarihini ele aldığımız zaman, "devlet-sinema" ilişkisi güçlü bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Devlet-Sinema ilişkisinin oluşumunda ise yönetme işlevini yürüten kurumlar sistemi bir nevi ara bağlantısı rolü üstlenmektedir. Kazak sinema tarihini incelemek için bu kurumların çıkardığı kararlar önem taşımaktadır. Bu kararları o döneme ait yazılı basın, görsel materyaller ve arşiv kaynakları taranarak gün yüzüne çıkarmak ve Sovyet Döneminde yapılan araştırmalardan bağımsız bir

şekilde yeni ve farklı bir bakış açısıyla Kazak sinemasının nasıl ortaya çıktığı mevzusunu araştırmak mümkündür.

Bu çalışmada öncelikle literatür taraması ve arşiv materyallerinin değerlendirilmesi ile Kazak Sinemasının geçmişine ilişkin dinamiklerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Dönemin sinema haberlerini aktaran arşiv belgelerinin incelenmesi, dergi, kitap, gazete gibi yazılı basın ürünlerinin taranması da konuyu örneklendirip zenginleştirecektir. Art süremli bu çalışma çerçevesinde, tarih, eğitim, sosyoloji, psikoloji, hukuk, ekonomi, siyasal bilimler ve iletişim gibi farklı disiplinlerden gelen bilgiler de göz önünde bulundurulacaktır. Bu çalışma, alana katkı sağlamayı ve bundan sonraki çalışmalara referans noktası oluşturabilmeyi de amaçlamaktadır.

Bu çalışma, sinema alanında çalışan akademisyen ve öğrenciler için özellikle Kazakistan, Orta Asya, Kazak Sineması, ülke sinemaları ve o dönemin yönetmenleri Eisenstein, Podovkin, Vertov, Shklovski ve diğerleri ile tanışmak, Sovyet Sineması ile ilgili bilgilenmek isteyenlerin başvuru kaynağı olacak bir eser niteliği taşıyacaktır. Son olarak, çalışma, gelecek Kazak Yönetmenlerine geçmişleri ile ilgili bir ışık tutacaktır.

Kazak sineması Sovyet sinemasından ayrılıp, kendi başına bağımsız bir sinema olduğunda, pek çok zorlukla karşılaştı. Bunlar, ekonomik, siyasal, dil sorunları ayrıca izleyici ve sinema gösterim alanı yetersizliği gibi problemler olarak özetlenebilir. Reklam ve halkla ilişkilerin eksikliği, malzeme ve asıl önemlisi bunları sinema filmine dönüştürecek insan ve yan sektörlerin eksikliği Kazak sinemasının erken gelişimini engellemiştir. Bu çalışma, ilk olarak o dönemin ünlü yönetmenlerinin Kazak sinemasına yönlenmesinde Sovyetler Birliğinin sinema işleri bakanlığının önemini, aldığı kararların ağırlığını ve sonuçlarını araştırmayı amaçlamaktadır. Dönemin propaganda ve biçimcilik anlayışının Kazak sinemasına etkileri de araştırılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Kazak sineması tarihçesinin o dönemde politik nedenlerle farklı yansıtıldığını, o dönemdeki sözde popülerliğin, bu politik yaklaşımlarla yakalanmaya çalışıldığını ortaya koymak, Kazak sinemasının geçmişini tarafsız ve nesnel olarak görebilmek son derece önemlidir.

Daha önce Sovyet Sineması içinde yer almakta olan Kazak Sineması kavramı, zaman içinde bağımsız bir kimlik kazanmış olup, belli kuramcıların ve yeni uygulamacıların, yapımcı ve yönetmenlerin ürünleri ile bir ülke sineması haline

gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerin yeniden yapılanma süreci çerçevesinde 1940-1950 yılları arasında Eisenstein, Podovkin, Vertov, Shklovski ve diğerlerinin oluşturdukları farklılaşma günümüz 'Kazak Sineması' diyebileceğimiz yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Bu tez, 1940-1950 arasındaki bu katkıların görünür kılınmasını, eski arşiv belgelerinin değerlendirilmesini ele alarak bu süreci irdeleyen, sorgulayan bir bilimsel çalışmadır.

Araştırma esnasında Kazakistan Devlet Merkez Arşivi, Rusya Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, St. Petersburg Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi ve Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Kütüphanesi'nde çalışmalar yürütülmüştür.

Bu çalışma, doğası gereği, var olan arşiv kaynaklarının taranmasını, yazılı ve görsel materyallerin incelenmesini hedefleyerek, sinema alanında son derece önemli ve somut kararlar alınan Kazak sinemasının 1940-1950 dönemini araştırmayı hedeflemektedir. Bu dönemde, Kazak sineması yeni oluşmakta olduğundan, bu çalışma, Eisenstein, Podovkin, Vertov, Shklovski'nin ürünlerinden yola çıkarak Sovyet Döneminden bağımsız yeni ve farklı bir Kazak sineması olgusunun nasıl ortaya konulduğunu araştırmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun kuruluş tarihi, ayrıca SSCB Halk Komiserler Konseyi, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi ve SSC Kazakistan Halk Komiserler Konseyi tarafından çıkarılan kararlar ve günümüze kadar ulaşan yazılı kaynaklar mütalaa edilerek, Kazak Sinemasının oluşum tarihi ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Sovyet sinemasının büyük ustalarının Kazak ulusal sinemasının kadro oluşumunda etkisi ve bunun yanı sıra kazak sinema endüstrisinin yapılanma süreci incelenmiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosunun faaliyet gösterdiği yıllarda Kazak sinemasının kadrosunu doğrudan eğitmek amacıyla Kazak Sinema oyunculuk okulu kurulmuştur. Daha sonraları Kazak sinemasının kilometre taşlarından bazıları olacak kişiler doğrudan bu okulda eğitim almış ve bazıları ise çekim alanında pratik eğitimlere katılmışlardır. Üçüncü bölümde, Vertov'un "Cepheye Yardım" adlı filmine ilişkin eleştirilerin yer aldığı arşiv belgeleri ve benzer şekilde, Eisenstein'ın Kazak Destanına ilişkin çizmiş olduğu story-bordu gibi yazılı örnekler üzerinden somut belgelere dayanan bu tartışmaların 21. Yüzyıl bakış açısı ile yeniden değerlendirilmiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda üretilen "Kahraman Üzerine Şarkı", "Savaşçının Oğlu", "Ak Gül", "Davulun Sesleri

Altında" adlı kısa filmlerin üzerine de durulmuştur. Dördüncü bölümde, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde üretim işlemleri başlatılıp, daha sonra stüdyonun dağılmasının ardından bağımsız çalışmalara başlayan Alma-Ata Film Stüdyosu tarafından çekimi tamamlanan "Abay'ın Şarkıları" ve "Jambıl" filmleri ile ilgili devlet üst kurumlarının kararları ve o döneme ait yazılı kaynaklara dayanarak Kazakistan'ın ilk bağımsız sinema yapıtları ele alınmıştır. Çalışmanın ek bölümünde ise arşiv çalışmaları sırasında edinin bazı önemli arşiv belgeleri okuyucuya sunulacaktır. Eisenstein'in Kazak Halk destanı "Kozı Körpeş ve Bayan Sulu" konulu çekilmesi planlanan film için çizdiği münhasır ve eşsiz resimler ve Dziga Vertov'un "Cepheye Yardım" filminin edebi senaryosunun yazılışı sırasında Kazak yazarlarının katkılarını ortaya koyan bazı arşiv belgelerinin bu çalışmada ilk kez yayınlanacak olması yürütülen çalışmanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Son olarak vurgulamamız gerekir ki, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminin günümüz Kazak Sinemasının oluşumunda önemli yer ve etkiye sahip olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM
BİRLEŞİK MERKEZ SİNEMA STÜDYOSU'NUN KURULUŞ TARİHİ

1.1. Mosfilm ve Lenfilm Stüdyolarının Alma-Ata'ya taşınması

II. Dünya Savaşı insanlık tarihinin en büyük savaşı olarak kayıtlara geçmiş, 62 ülkenin dahil olduğu bu savaş, üç kıta ve dört okyanusun sularında yaşanmıştır. 1941 yılında 22 Haziran Pazar günü sabaha karşı, Alman birlikleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği"ne (SSCB) saldırmış ve ülke savaşa bu şekilde dahil olmuştur. Bu savaş Sovyetler Birliği'ni siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan oldukça etkilemiş, Kazakistan da diğer Sovyet ülkeleri gibi tüm boyutları ile savaşın içerisinde yer almıştır. 1941 yılında Alman askerlerinin ülke topraklarına girmesi üzerine Sovyet hükümeti tarafından, ülkenin en önemli kurum ve kuruluşlarının Sovyetler Birliğinin daha güvenli bölgelerine taşınması kararlaştırılmıştır. Hükumet bu kararın ardından ülkenin savaşa hazır olmaması ve bu işlemlerin hızlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğinden dolayı bir komite kurmuş ve komitenin adı "Kurum ve Kuruluşları Taşıma Komitesi" olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra düşman saldırısından korumak amacı ile ülkenin sinema stüdyolarının, film fabrikalarının, tiyatro ve sinematografi enstitüsünün de diğer şehirlere nakledilmesine ihtiyaç duyulmuştur. 10 Temmuz 1941 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı İvan Bolşakov, Kurum ve Kuruluşları Taşıma Komitesi Başkanı'na bu konu hakkında bir belge göndermiş ve ülkenin en önemli sinema stüdyolarından, Lenfilm'in İrkutsk'a, Mosfilm'in ise Novosibirsk'e taşınmasını talep etmiştir[1]. SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov bir gün sonra 11 Temmuz 1941 tarihinde Kurum ve Kuruluşları Taşıma Komitesi Başkanı'na yeni bir belge göndererek fikrini değiştirdiğini belirtmiş, Lenfilm stüdyosunun, İrkutsk yerine Tiflis'e taşınmasını istemiştir. Novosibirsk'e taşınan Sinema İşleri Komitesi, ülkenin en önemli stüdyosu olan Mosfilm'in ise, yakından yönetilebilmesi ve denetlenebilmesi için aynı şehre taşınmasını istemiştir[2]. SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri

[1] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 2, Dosya 5, yaprak 23.
[2] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 2, Dosya 5, yaprak 21.

Komitesi ile Kurum ve Kuruluşları Taşıma Komitesi, işletmeleri benzer kurumların bulunduğu bölgelere taşımayı denemiştir. Odessa Film Stüdyosu'nun Taşkent'e, Kiev Film Stüdyosu'nun Aşkhabat'a, Shostka'daki film fabrikasının Kazan'a, Odessa'da bulunan Kinap Film Mekanik Fabrikası'nın ise Novosibirsk bölgesinde yer alan Blovo şehrine taşınmasına karar verilmiştir. Alınan bütün bu kararlar SSCB Halk Komiserler Konseyi'ne bağlı Yönetim Komitesi tarafından onaylanmıştır (Vişnevskiy, 1974: 142).

Sovyetler Birliği'nin önemli stüdyolarından biri olan Lenfilm'in birçok fikir değişikliğinin ardından, Alma-Ata'ya[3] taşınmasına karar verilmiştir. Kazakistan'ın farklı iklim ve coğrafi koşullarının yanı sıra dağlık, orman, bozkır ve çöl gibi doğal zenginlikleri bir arada bulundurmasının, stüdyonun o dönemdeki Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata'ya taşınmasında en önemli sebeplerden biri olduğu bazı kişiler tarafından dile getirilmiştir (Smailova, 2010). Bununla birlikte, şehrin ve çevresindeki bölgelerin çoğunlukla güneşli bir havaya sahip olmasının da film çekimlerine kolaylık ve imkan sağlayacağı düşünülmüştür. Vera Kuznetsova'ya göre ise, Alma-Ata'nın seçilmesinde 1938 yılında yönetmen Levin tarafından çekilen "Amangeldi" filminin çekimleri sırasında Lenfilm stüdyosu ekibi ve Kazak sinemacılar arasında kurulan iyi ilişkilerin etkisi olmuştur (Kuznetsova, 2005: 148).

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Müdürü M.V. Tihonov'un bir anısı bu konuyla ilgili başka bir sebebin daha varlığı hakkında bilgi vermektedir. 19 Haziran 1941 tarihinde Boşokhov, Tihonav'u yanına çağırmış ve Kazakistan Halk Komiserler Konseyi Başkanı Nurtas Ondasınov ile tanıştırmıştır. Bu buluşma Kazakistan'da kurulması planlanan sinema stüdyosu hakkında olmuş, Bolşakov, daha önce Riga ve Minsk'te sinema stüdyolarında çalışmış olan Tihonov'un tecrübelerinden bahsetmiştir. Buluşmanın sonunda Alma-Ata'da bir sinema stüdyosu kurulması, Tihonov'un da Ondasınov ile birlikte Alma-Ata'ya gitmesi ve burada stüdyonun kurulma aşamasındaki faaliyetlerde görev alması kararlaştırılmıştır. Ancak ikilinin 24 Haziran salı günü Ondasınav'un uçağı ile birlikte Alma-Ata'ya gitme planları suya düşmüştür. 22 Haziran pazar günü düşman askerinin ülke topraklarına girmesinin ardından, Kazakistan Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov acilen Kazakistan'a dönmüş ve savaşın başlaması ile birlikte sinema stüdyosunun kurulmasına ilişkin düşünceler

[3] Şimdiki adıyla Almatı şehrinin o dönemde adı Alma-Ata'dır.

rafa kaldırılmıştır. Çünkü o günlerde, büyük gıda kaynaklarına ve demir gibi metallere ev sahipliği yapan Kazakistan'da, bu kaynakların korunması daha ciddi ve ehemmiyet arz eden bir konu haline gelmiştir (Tihonov, 1995: 243-244).

SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov da kendi anılarında aynı buluşmadan bahsetmiş ve savaş başlamadan kısa bir süre önce Kazakistan Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov'un, ülkesinde sinema üretimi konusunda çalışmaların yapılabilmesi için istekte bulunduğunu dile getirmiştir. Bolşakov, Ondasınov'un kendisine, Kazakistan'ın Orta Asya'daki en büyük cumhuriyetlerden biri olduğunu, üniversite, opera ve bale tiyatro salonlarına sahip olduğunu ve sinema stüdyosunun diğer Sovyet ülkelerinde bulunmasına rağmen Kazakistan'da olmadığını ifade ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Bolşakov, Ondasınov'un talebini değerlendirmiş ve stüdyo kurulması konusunda destek olacağına dair söz vermiştir. Ancak savaşın başlaması bu planın gerçekleştirilmesine engel olmuştur.

Ağustos ayında Lenfilm Stüdyosu'nun Tiflis'e nakledilmesi ile ilgili sorunlar ortaya çıkmış ve savaş öncesi yapılan bu buluşmayı hatırlayan Bolşakov, Alma-Ata'da bulunan Ondasınov'u aramıştır. Ondasınov bu telefon konuşmasında Boşlakov'un Lenfilm'i Alma-Ata'ya taşıma teklifini hemen kabul etmiş ve film stüdyosunun yerleştirilmesi konusunda yardımcı olacağına dair söz vermiştir.

Ardından Film Komitesi çalışanları Alma-Ata'ya gönderilmiş, Kazakistan Kominist Parti Merkez Komitesi ve Halk Komiserler Konseyi ve Film Komitesi tarafından Lenfilm'in Alma-Ata'ya taşınması konusundaki sorunlar hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Kazakistan'ın opera ve bale tiyatrosu yeni inşa edilen binaya taşınmış, stüdyonun yerleştirilmesi için tiyatronun boşaltılan binası tahsis edilmiştir. Stüdyo çalışanlarının ise otelde konaklamasına karar verilmiştir (Fomin, 2005: 85).

Sonuç olarak savaşın yoğun bir şekilde yaşandığı günlerde, Sovyet sinemasının en büyük stüdyolarının faaliyetlerine devam edebilmesi ve düşman tehlikesinden korunması için uzak bir bölgeye taşınması konusunda, Alma-Ata'nın seçilmesine Ondasınov'un Kazakistan'da sinema stüdyosu kurulması hakkındaki düşünceleri vesile olmuştur.

Lenfilm stüdyosunun Müdürü Glotov 16 Ağustos 1941 tarihinde, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov'a 3920 sayılı bir dilekçe göndermiştir[4]. Dilekçede, Leningrad şehir kurumları tarafından Lenfilm stüdyosunu Leningrad'dan taşınması teklif edilmiş, Sinema İşleri Komitesi tarafından onaylanan, "Büyük Şifacı" adlı filmin ekibinin 19 Ağustos'ta Alma-Ata'ya taşınmasının planlandığı dile getirilmiştir. Bu nedenle stüdyo müdürü gönderdiği dilekçe ile Bolşakov'dan Lenfilm stüdyosunun Alma-Ata şehrine taşınması hakkında kararın çıkarılmasını talep etmiştir.

19 Ağustos 1941 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi tarafından, Lenfilm stüdyosunun Müdürü Glotov'un 3920 sayılı dilekçesine dayanarak Lenfilm Stüdyosunun Geçici Süre ile Alma-Ata'ya Taşınması Hakkında 960/C/ sayılı karar çıkarılmıştır[5]. Daha sonra 27 Ağustos tarihinde Lenfilm Stüdyosu Müdürlüğü Sanat Konseyi Parti Bürosu üyelerinin katılımıyla Stüdyonun Geçici Süre ile Alma-Ata'ya Taşınması Hakkında toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya katılanlar arasında Ermler, Trauberg, Kozintsev, Bleyman, İvanov, Murov, Levitin, Kaçeviç, Antseloviç, Çernyak, Provotorov, Zisserman ve Bolotin yer almıştır. Parti bürosu üyelerinin katılımı ile gerçekleşen toplantıda Lenfilm Stüdyosu'nun geçici süre ile Alma-Ata'ya taşınması konusunda bazı kararlar alınmış, kararlar 4 madde etrafında toplanmıştır. Kararın birinci maddesinde, Parti Bürosu ve Kültür Konseyi üyelerinin, Hükümet Komisyonu'nun kararı ve SSCB Halk Komiserleri Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı'nın direktifi ile stüdyonun tüm değerli ekipman ve personeli ile birlikte Alma-Ata'ya gönderilmesinin, stüdyonun çalışmalarına devam etmesi açısından önemli olacağı ve bunun film üretimine imkan sağlayacağı belirtilmiştir. Kararın 2. maddesinde ise stüdyonun tüm ekipmanlarının sökülmüş ve paketlenmiş bir şekilde demiryolu istasyonuna götürüldüğü ve yalnızca bir kısmının vagona yüklenmiş durumda olduğu, ekipmanın ve stüdyo personelinin tahliye işlemlerinin geciktirildiği dile getirilmiş, Komite Başkanı Bolşakov'dan bu gecikme sorununun çözülmesi için bazı önlemler alınması istenmiş ve vagonların teslim edilme sürecinin hızlandırılması için yardım talep edilmiştir. Bunun yanı sıra kararın 3. maddesinde, Komite Başkanı

[4] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 2, Dosya 5, yaprak 127.
[5] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 2, Dosya 5, yaprak 126.

Bolshakov'dan, Lenfilm'in üretim ve dağıtımı için tüm Sovyetler Birliği Merkez Komünist Parti'nin sekretaryası aracılığıyla Alma-Ata'daki Kültür Sarayı, Tiyatro gibi binaların stüdyoya teslim edilmesi hakkında karar alınmasının isteneceği belirtilmiştir. 4. ve son madde de ise, Hükümet Komisyonu ve Komite Başkanı'nın kararının uygulanmasındaki ilerlemenin yanı sıra, ekipman ve personel ihracatındaki gecikmeyle ilgili durum hakkında Komite Başkanı Bolşakov'a kişisel bir rapor sunması için stüdyonun sanat direktörü Ermler'in Moskova'ya gönderilmesine karar verilmiş, aynı zamanda, Ermler'e, Komite Başkanı'ndan Alma-Ata'daki çalışma konusu ve planıyla ilgili talimatları alması konusunda görev verilmiştir. Toplantı sonunda alınan bu kararlar Yönetim Kurulu Başkanı Glotov ve Parti Büro Sekreteri İvanov tarafından imzalanmıştır.

Lenfilm Stüdyosu Müdürlüğü Sanat Konseyi Parti Bürosu üyelerinin katılımıyla gerçekleşen stüdyonun Alma-Ata'ya geçici süre ile taşınması hakkında yapılan toplantıda alınan kararlar ile ilgili olarak, stüdyo müdürü Glotov tarafından 28 Ağustos 1941 tarihinde, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov'a 307 C. Sayılı bir dilekçe gönderilmiş[6], Lenfilm Stüdyosu'nun Alma-Ata'ya taşınmasının 19 ve 22 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Devlet Komisyonu ise stüdyonun taşınması için ihtiyaç duyulan vagon sayısının karşılanması hakkında talimat vermiştir. Alma-Ata'ya taşınacak olan çalışanların eşyaları, stüdyonun sökülen tüm ekipmanlarının parçaları, dekorasyon ve kostüm malzemeleri paketlenmiş ve tren istasyonuna götürülmüştür. Ancak verilmesi beklenen 125 vagon yerine yalnızca 18 vagon verilmiş, bu nedenle Lenfilm Stüdyosu belirlenen zamanda yola çıkamamıştır.

II. Dünya Savaşı'nda tüm hızıyla sürerken Alman askerleri 8 Eylül 1941 tarihinde Leningrad'ı kuşatmış, bunun sonucunda Lenfilm Stüdyosu Leningrad'tan çok az sinema ekipmanı çıkarılabilmiştir. Ekipmanların tümünün taşınamaması ve eksik kalması nedeni ile Sinema Komitesi, Alma-Ata'da oluşturulan stüdyonun teknik temelini Mosfilm Stüdyosu'nun ekipmanı ile güçlendirmeyi planlamış, böylece Mosfilm'in de Alma-Ata'ya taşınmasına karar verilmiştir (Fomin, 2005: 85).

[6] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 2, Dosya 5, yaprak 187.

Filmler Bölümü Yönetiminin başkan görevlisi ve Sovyet yönetmen M.I.Romm 1941 yılında ilk kez Alma-Ata'ya yolculuk yapmak zorunda kalmıştır. Romm'un, Kazakistan Halk Komiserler Konseyi Başkanı'ndan Mosfilm ve Lenfilm stüdyolarını Alma-Ata'ya kabul etmeleri için arz etmesi konusunda görevlendirilmiş, ancak bunu yapmak için, Kazakistan'ın küçük ve o dönemde henüz gelişmemiş olan şehrinin en iyi binaları olan Kültür Sarayı'nı, en büyük otelini ve yeni inşaa edilen konut evini rezerve etmeleri gerekmiştir. O dönemlerde Alma-Ata, sinemacıların yanı sıra farklı fabrikaları yerleştirildiği ve binlerce tahliye edilmiş insanı içine alan bir ev vazifesi görmüş, bu küçük şehrin omuzlarına oldukça ağır bir yük yüklenmiştir.

Sovyet yönetmen Romm'un ifadelerine göre Kazakistan Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov'u ikna etmek kolay olmamıştır. Romm, Başkan Ondasınov'u, savaşın bu zor dönemlerinde sinemacılara ev sahipliği yapmanın verdiği ağır yükün karşılığında, savaş bittikten sonra sinema stüdyosu, ekip ve ekipmanların ülkede kalacağına inandırmaya çalışmıştır. Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov, kendisini ikna etmeye çalışan Romm'a belki bazı ekipmaların kalmasının mümkün olduğunu ancak Alma-Ata'ya coşku ile gelen herkesin Moskova'ya dönme fırsatını yakalayınca hiç düşünmeden geri döneceklerini söylemiştir. Bunun üzerine Romm, güçlükle de olsa onları kalmaya zorlayacaklarına dair söz vermiş ancak Ondasınov ikna edemeyeceklerini dile getirmiştir. Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov, sinemacıların Kazakistan'da kalmayacağının farkında olsa bile onlar için gerekli herşeyi yapmış, tüm ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuştur. Romm'a göre bunun sonucunda 1941 yılının Aralık ayında Alma-Ata sinemacılar ile dolup taşmıştır. Hatta Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda kısa metraj filmler çekilmiş, "Domuz Yetiştiricisi ve Çoban" (Svinarka ve Pastuh; Свинарка и пастух) filminin çekimleri tamamlanmış ve oldukça yoğun olarak üretim işlerine başlanmıştır (Desyat Nezabıvayemıh Dney, 1961: 126).

Kazakistan'ın günümüzdeki en büyük stüdyosu olan, Şaken Aymanov "Kazakfilm" Anonim Şirketi bu dönemde kurulmuş, ülkenin en büyük uzun, kısa, belgesel, kurmaca ve animasyon filmlerin üretimini ve post prodüksiyonunu yapan stüdyosu haline gelmiştir. 7 Eylül 1941 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi tarafından Alma-Ata'da film üretimi hakkında 8862 sayılı bir karar çıkarılmıştır (Vişnevskiy, Finonov, 1974: 142).

Ardından 12 Eylül 1941 tarihinde Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi tarafından Alma-Ata'da (Kültür Sarayı ve Alatau sinema salonu temelinde) Kazak film stüdyosu oluşturma kararı almıştır. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi'nin aldığı kararda SSCB Halk Komiserleri Konseyi Sinema İşleri Komitesi'nin Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun kurulması konusundaki kararını kabul ettiği belirtilmiştir. 5 Ekim 1941 tarihine kadar Alma-Ata Sinema Stüdyosu'na Kültür Sarayı'nın tiyatro ve ana binaları, Alatau sinema salonu ve koreografi okuluna kadar olan bölge ile birlikte Leto kafesine ait yerin teslim edilmesi gerekmiş, bununla birlikte sinema salonu için Kazak Akademi ve Uygur tiyatrolarının binaları verilmiştir. Bu kararda ayrıca Alma-Ata'ya geçici süre ile taşınan Lenfilm Stüdyosu'nu yerleştirmeye de karar verilmiştir. SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi üyesi Polonskiy'den ve Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri bölümünün Başkanı Bukebayev'den var olan kadroların stüdyoya dahil edilmesi ve ağırlıklı olarak Kazaklardan oluşan yeni sinema kadrolarının hazırlanması için yapılacak işlerin planının sunulması talep edilmiştir. Lenfilm Stüdyosu'na yardım etmek için 4 numaralı otelden stüdyo çalışanları için 105 oda, konut ve toplumsal fondan 220 oda ve yöneticiler için 20 ev tahsis edilmesine karar verilmiştir. Ondasınov bu kararda Lenfilm Stüdyosu'nun ve Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun müdürlerinden, 1941 ve 1942 yılları arasında Kazak konulu uzun ve kısa metraj filmlerin üretimini göz önünde bulundurmalarını ve stüdyonun film çalışmalarının tematik bir planını 1 Ekim 1941 tarihinde Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi'ne teslim etmelerini istemiştir[7].

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi'nin 12 Eylül 1941 tarihinde çıkarılan 762 sayılı kararına dayalı olarak, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi tarafından Alma-Ata'da üretimini devam ettirmesi için gönderilen Lenfilm ve diğer stüdyoların ve ekiplerinin geçici bir süre Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun binalarına yerleşilmesine karar verilmiştir. Lenfilm stüdyosunun Alma-Ata şehrindeki müdür vekili M.Şostak ve Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun müdürü Tolıbekov'a, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk

[7] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 1, Dosya 692, yaprak 204.

Komiserler Konseyi'nin kullanıma sunduğu binaları stüdyoya uyarlama işlemlerini hızlı bir şekilde yapmaları ve inşaat, tesisat çalışmalarının başlatmaları konusunda talimat verilmiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun tüm inşaat ve tesisat işlerini çok kısa bir süre içerisinde tamamlamak zorunda kalınmıştır. Stüdyo için tahsis edilen Kültür Sarayı'nın sahne salonu, çekim stüdyosu haline getirilmiş, ses üretim stüdyosu, farklı çekim alanları, özel atölye ve laboratuvarlar, ses ve kurgu stüdyoları, sinemacıların çalışma şartlarına uygun olacak şekilde yeniden organize edilmiştir. Alatau sinema salonunun binasına ise Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun bir şubesi yerleştirilmiş, sinema salonunun plato, ek ses stüdyosu ve çekim stüdyosu olarak tasarlanmıştır. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun dış çekimleri için yine Alatau sinema salonuna ait olan dış alan kullanıma sunulmuş, stüdyonun sahnesini kapatmak ve korumak amacıyla sirk çadırı satın alınmıştır.

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi(Bolşevikler)'nin "Alma-Ata'daki Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Film Üretimindeki Gelişimi ve Genişletilmesi ile ilgili Önlemler Hakkında" adlı 187 sayılı kararından, Alma-Ata'da stüdyonun kurulması için tüm yardımların yapıldığı ve ihtiyaçların karşılandığı anlaşılmaktadır. Kararda Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi ve Komünist Parti Merkez Komitesi'nin (Bolşevikler), savaş dönemindeki zorluklara rağmen, Alma-Ata şehrine yerleşen Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun verimli çalışması için iyi şartların sunulduğunu belirtilmiştir. Kararda ayrıca sinema stüdyosunun üretimini sağlamak için, Kazakistan'ın başkentinin en büyük iki binası olan Kültür Sarayı ve Alatau sinema salonunun kullanıma sunulduğu, stüdyo çalışanlarının konaklaması için, Sovyetler Evi otelinin, 3 katlı Kazak Pedagoji Enstitüsünün profesörlerinin apartman dairesinin ve şehirde bulunan 100'den fazla dairenin tahsis edildiği de dile getirilmiştir. Bununla birlikte kararda 3 adet yemekhane düzenlendiği ve ekipmanın yerleştirilmesi, gerekli işçilerin ve inşaat malzemelerinin temin edilmesi gibi büyük yardımların yapıldığı ifade edilmiştir[8].

[8] Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, yaprak 1-3.

Küçük şehir oraya yerleşen sinemacılara büyük bir yardım eli uzatmıştır. Kolay olmayan bu görevin yanı sıra bu küçük şehir, savaşın zor şartları altında birçok fabrikaya kucak açmış aynı zamanda cepheye yardım etmiştir.

Alma-Ata'ya ilk olarak savaştan önce çekimleri başlayan ve konusu açısından önem teşkil eden filmlerin ekipleri gelmeye başlamıştır. "Bizim Şehirli Delikanlı" (Парень из нашего города) adlı filmin konusu önemli görülmüş, senaryosu üzerinde fikir alışverişi yapıldığı sırada Alexander Stolper ve Boris İvanov kendi ekipleri ile ilk sırada yola çıkmışlardır. Daha sonra, "Kotovskiy" (Котовский) ve "Maşenka" (Машенька) filmlerinin ekipleri Alma-Ata'ya gelmiştir. "Mashenka" filminin ise üretiminin tamamlanmasına oldukça az bir zaman kalmış Alma-Ata'da yalnızca kurgusu yapılmıştır. Çok gecikmeden Sergey Gerasimov ve Mikhail Kalatozov'un "Yenilmeyenler" (Непобедимые) filminin ekibi de Alma-Ata'ya taşınmıştır. O dönemde Stalingrad şehrinde "Tsaritsin'in Savunması" (Оборона Царицына) filminin dış çekimleri yapıldığı sırada, Alman savaş uçakları şehri sürekli bombalamış, bu nedenle çekim ekibi Alma-Ata'ya taşınmak zorunda kalmıştır. Böylece Vasilyev Kardeşlerin de ekibi de yola çıkmış, ardından Ivan Pıryev ekibi ile birlikte 1941 yılında Kazakistan'a gelmiş ve "Domuz Yetiştiricisi ve Çoban" (Свинарка и пастух) filminin kurgusu burada yapılmıştır. Bunun sonucunda önemli olarak görülen farklı türlerdeki filmler art arda Alma-Ata'ya gelmiştir.

Alma-Ata'ya taşınan sinemacıların birçoğu yolculuk sırasında yaşanan bombardıman ve hastalıklar nedeni ile çocuklarını kaybetmiş, hayatta kalan çocuklar ise kamplara yerleştirilmiştir.

SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi'nin 5 Ekim 1941 tarihinde 490 sayılı kararı ile Alma-Ata Sinema Stüdyosu kurulmuştur. Kararda, SSCB Halk Komiserler Konseyi'nin 7 Eylül 1941 tarihindeki "Alma-Ata şehrinde uzun metrajlı filmlerin yapımı için film stüdyosunun kurulması hakkında" 8862 sayılı kararına dayanarak, uzun metraj film yapımı bölümü tarafından sunulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun geçici personelinin onaylanması, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi'nin 12 Eylül 1941 tarihindeki 762 sayılı kararına dayanarak Alma-Ata Sinema Stüdyosu'na tahsis edilen binalara, geçici olarak Lenfilm stüdyosu ve Sinema İşleri Komitesi tarafından Alma-Ata'ya yönlendirilen diğer stüdyoların film ekiplerinin yerleştirilmesi bunun yanı sıra Lenfilm

Stüdyosu'nun, Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun tam gelişimine kadar çalıştırılması beyan edilmiştir. Ayrıca Lenfilm Stüdyosu'nun sanat bölümünün başkanının aynı zamanda Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun sanatsal yönetmenliğine de sorumlu olarak atanması belirtilmiştir. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi tarafından kullanıma sunulan binaların ve Alatau sinema salonunun, film üretim ihtiyaçlarına uyum sağlaması konusundaki maliyetlerinin karşılanması için Komitenin Sermaye İnşaat Yönetimi ve finans bölümü tarafından Lenfilm Stüdyosu'nun müdürüne 1941 yılının IV. çeyreğinde 500 bin ruble verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Lenfilm Stüdyosu'nun geçici müdürü M.Şostak'ın (М.Шостак) ve Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun müdür vekili Tolıbekov'un (Толыбеков), Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi'nin sinema stüdyosunun kullanımına sunduğu binaların film stüdyosuna kısa sürede uyum sağlaması için tüm inşaat ve montaj işlerinin yapımına bir an evvel başlamaları gerektiği belirtilmiştir. Uzun metraj Film Üretim Bölümü Başkanı Romm'un ve Sinema İşleri Komitesi'nin Hukuk Bölümü Başkanı Meerovsky'in, Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun tüzüğünün onaylanması için 3 gün içerisinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi'ne teslim etmeleri istenmiştir. Ayrıca Romm'dan yine 3 gün içerisinde, Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun 1941 yılının IV. çeyreği için gerekli finansal destek ile üretim programını hazırlaması talep edilmiştir. Karar, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komite Başkanı Bolşakov tarafından imzalanmıştır[9].

Sinema Komitesi, 7 Ekim 1941 tarihinde Alma-Ata'da Mosfilm Stüdyosu'nun teknik tabanını kurma kararı almıştır (Vişnevskiy, Finonov, 1974: 143).

Mosfilm stüdyosu 14 Ekim 1941 tarihinde Alma-Ata'ya taşınmaya başlamış, yola çıkan stüdyo ekibi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'nün profesörleri, hocaları ve öğrencileri 1941 yılının sonbaharında Alma-Ata'ya taşınma sürecini tamamlamışlardır. Kazakistan halkı ise gelenleri misafirperverlikle karşılamıştır.

[9] Saint Petersburg Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 4437, Liste 16, Dosya 1139, yaprak 110.

1.2. Alma-Ata'da Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Kuruluşu

3 Ekim 1941 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi tarafından, Lenfilm ve Mosfilm stüdyolarının tüm teknik, finansal gelir ve giderlerinin bunun yanı sıra tüm üretim işlerinin birlikte ve ortak yürütülmesi için 62-418 sayılı karar çıkartılmıştır (Lednev, 1980: 84).

12 Kasım 1941 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Başkanı Bolşakov, Komitenin yazı işleri müdürü olan ve günümüzde yazarlık yapan D.Yeryomin ve K.Polonskiy ile birlikte Novosibirsk'ten Alma-Ata'ya gelmiş, Savaş Film Serisi, ülkenin tüm film yapımcılarının savaş zamanındaki görevlerine adanmış özel bir sayısının yaklaşık yüz kopyasını getirmiştir. Bolşakov, Parti ve Hükümet'in Merkez Komitesi tarafından Alma-Ata'da Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun kurulması ile ilgili kararın verildiğini belirtmiş, Bu Birleşik stüdyoda Mosfilm, Lenfilm ve yeni Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun yer alacağını belirtmiştir. Novosibirsk'ten Alma-Ata'ya akşam saatlerinde gelen Bolşakov, sabah Skvortsov ile görüşmek üzere Merkez Komite'ye gitmiş, Boşlakov'un geldiğini öğrenen Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov da görüşmeye katılmıştır. Buluşmada böylesine zor ve karmaşık bir stüdyo birleşiminin düzenlenmesi hakkında oldukça detaylı bir konuşma yapılmıştır. Konuşma esnasında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu yöneticisinin kim olacağına dair karar aşamasında sorun yaşanmıştır. Kazakistan'da o zamana kadar film yapımcıları bulunmamış, hiç kimse de uzun metraj film yapımında deneyim kazanmamıştır. Bu nedenle stüdyo müdürü olması için Mosfilm ekibi kendi adayı olan A.Groşev'i sunmuştur. Groshev o dönemde Moskova'da ekibi yola çıkarma, ekipmanları yükleme ve kendi bölgesinde bir uçaksavar ve anti-kimyasal savunma hizmeti düzenleme görevlerini üstlenmiştir. Lenfilm ekibi ise kendi müdürü olan I.A.Glotov'u aday olarak sunmuş, Glotov da kuşatılmış Leningrad'ta distrofiden hali en kütü durumda olan stüdyo ekibini mümkün olduğu kadarıyla kurtarmaya ve şehirden göndermeye çalışma işleri ile uğraşmıştır. Sonuç olarak Merkez Komitesindeki toplantıdan sonra, Bolşakov, Tihonov ile yüz yüze konuşmuş, onun hastalığı hakkında haberi olduğunu da belirtmiştir. Üstelik Aşkabat'ta tüberkülozun alevlenmesinden dolayı sağlık durumunun daha da kötüleştiğinden haberdar olmuş,

ancak yerel yöneticiler İsviçre dağlarında yer alan tüberküloz klinikleri ile Alma-Ata ikliminin aynı olması sebebiyle, şehrin bu hastalık için en uygun yer olduğunu dile getirmiştir. Alma-Ata şehrinin bu hastalık için mükemmel bir iklim tedavisi sağlayacağından bahsedilmiştir. Bolşakov, Tihonov'a her şeyi açık bir şekilde anlatmış, hem Mosfilm hem de Lenfilm stüdyolarının ekibinin kabul edeceği bir yönetici gerektiğini ifade etmiştir. Bu iki stüdyo her zaman birbiri ile rekabet halinde olmuş üstelik bazı zamanlarda bu rekabet düşmanlığa kadar ilerlemiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü Tihonov, stüdyonun kuruluşu ile ilgili bir yazıda, Bolşakov'un kendisine "Birleşik Sinema stüdyosunun ekibini yönetmeniz gerekecek. Her iki stüdyoların da önde gelen birkaç sinemacıları ile sizin hakkında konuşmuştum. Hepsi benim önerimi destekliyor. Ayrıca Skvortsov ve Ondasınov da sizin adaylığınız için oy verdi" dediğini ve Birleşik stüdyoda, öncelikle oraya çok ünlü yazarlarıyla taşınan Senaryo stüdyosunun çalışacağını söylediğini belirtmiştir. Tihanov, M.Bolşintsov, M.Bleyman, A.Kapler, K.Isaev, I.Yuzovsky, B.Çirskov, I.Prut, M.Zoşçenko gibi isimlerin stüdyoda çalıştığını dile getiren Bolşakov'un K.M.Simonov, E.P. Petrov ve diğerlerinin ise çalışacaklarına dair söz verdiğinden bahsetmiştir. Ayrıca, Bolşakov'un Komite yetkilileri K.A.Polonsky ve M.I.Romm Taşkent'te olacağını ve onların Orta Asya ve Kazakistan'da bulunan tüm Sinema stüdyolarını doğrudan denetleyeceklerini, iyice düşünerek bir saat içinde nihai cevabını vermesini istediğini dile getirmiştir. Tihanov, o zaman kendisinin de karısının da yakınlarının yanına Moskova'ya dönmeyi istediklerini, ancak tüm artıları ve eksileri ile ciddi olarak düşünerek bu teklifi kabul ettiğini belirtmiştir (Tihonov, 1995: 49-50).

14 Kasım 1941 tarihinde gerçekleşen Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu çalışanlarının toplantısında Bolşakov, Tihonov'u stüdyonun müdürü olarak tanıtmış, Kazakistan'daki Pedagoji Enstitüsünün Pedagojik Bilimler Adayı, Tolıbekov'u ise müdür vekili ilan etmiştir. Yönetmen V.Weinstock üretim bölümünün başkanı olmuş, bütün stüdyonun sanat yöneticisi görevine ise F.Ermler getirilmiştir.

Yeniden kurulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu faaliyete geçmeden önce 15 Kasım 1941 tarihinde, Sinema İşleri Komitesinin Birleşik Mekez Sinema Stüdyosu kurulması kararıyla Sovyetler Birliği'nin diğer büyük stüdyoları ile birleştirilmiş, böylece, Kazakistan'ın başkentine taşınan Mosfilm ve Lenfilm ile birlikte Alma-Ata

Sinema Stüdyosu'nun birleştirilmesi sonucunda Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu (TsOKS) kurulmuştur. Her üç stüdyonun finans, teknik ekipman, ve yaratıcı ekipleri ortak bir stüdyo olarak kabul edilmiş, orada S.Eisenstein, V.Pudovkin, L.Trauberg, G.Kozintsev, D.Vertov, Vasilyev Kardeşler, I.Pıryev, Y.Raizman, G.Roşal, A.Ptuşko, İ.Poselskiy, E.Şub gibi yönetmenler; E.Tisse, A.Moskvin, A.Golovnya, L.Kozmatov, B.Volçek, A.Galperin, B.Gorbaçov gibi görüntü yönetmenleri; Б.Baboçkin, B.Çirkov, N.Çerkasov, M.Jarov, V.Maretskaya, V.Vanin, N.Kryuçkov, M.Ladınina, P.Kadoçnikov gibi oyuncular ve I.Şpigel, E.Enei, N.Suvorov gibi sanatçıların yanı sıra birçok sinema ustaları çalışmıştır.

16 Kasım 1941 yılında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Sanat İşleri üyeleri seçilip onaylanmış, F.Ermler, L.Trauberg, Vasilyev Kardeşler, B.Volçek, B.Dubrovsky-Eşke, G.Kozintsev, Vs.Pudovkin, I.Pıryev, J.Raizman, B.Çirkov ve S.Eisenstein üye olarak belirlenmiştir.

Birlemiş Merkez Sinema Stüdyosu'nda tüm Sovyet sinemasının %80i üretilmiş ve bu dönemde Alma-Ata Sovyetler Birliği sinema üretiminin merkezi haline gelmiştir.

A.Stolper'in "Bizim Şehirli Delikanlı" (Парень из нашего города), Pıryev'in "Parti Sekreteri" (Секретарь райкома), F.Ermler'in "O, Vatanı Savunuyordu" (Она защищает Родину), Vasilyev Kardeşlerin "Cephe" (Фронт), Vs.Pudovkin'in "Vatan Namına" (Во имя Родины), A.Room'un "İşgal" (Нашествие) gibi filmlerinin çekimlerine Alma-Ata ev sahipliği yapmıştır. S.Eisenstein'ın "Korkunç Ivan" (Иван Грозный) filmi üstün başarısı ile yaratıcılık sanatının gerçek bir örneği olarak kabul edilmiştir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun senaryo işleri ile Senaryo Stüdyosu ilgilenmiş, büyük sorumluluk gerektiren bu önemli bölümde, Mikhail Zoşçenko, Muhtar Auezov, Viktor Shklovsky, Gabit Musrepov, Konstantin Pustovskiy, Ahmet Kusainov, Lina Voitolovskaya ve Abdilda Tajıbayev gibi büyük ustalar çalışmıştır.

18 Kasım 1941 tarihinde Kurum ve Kuruluşları Taşıma Komitesi'nin Moskova'daki Bilim kurumları ve yükseköğrenim kurumlarının taşınması hakkındaki

15316-cə sayılı kararı kabul edilmiş ve Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsü'nün Alma-Ata'ya taşınmasına karar verilmiştir[10].

II. Dünya Savaşı yıllarında sinema sektörü yeni şartlara uygun çalışma düzenine geçmek zorunda kalmış "Zafer Gününe yaklaşıyoruz!", "Vatan için! Zafer için!" gibi sloganlarla harekete geçen sinemacılar bütün askeri gücün yeni biçimdeki propaganda filmlerini yapmaya başlamışlardır. Savaştan önce çekimlerine başlanan ve kabul edilen filmlerin üretimini tamamlamak için tüm ekip Kazakistan'a gönderilmiştir.

Ülkenin durumu ve savaşın getirdiği ağır şartlar gece gündüz çalışan sinemacıları yeni şartlara uygun kısa metraj filmler çekmeye mecbur etmiştir. Farklı içerikli ancak aynı amacı hedefleyen filmler ara verilmeden çekilmiş, kısa metraj filmlerin büyük dekorasyon gerektirmemesi savaş zamanında onların çekimini kolaylaştırmıştır, hatta kısa metraj filmlerin çekimleri 2-3 hafta içinde tamamlanmıştır.

Tajibayev'ın ailesi, Alma-Ata'ya taşınan İlya Vaysveld'in ailesini evlerine kabul etmiş, Moskova'da S.Eisenstein ile komşu olan Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsü'nün profesörü Vaysveld, kendilerine gösterilen bu misafirperverliği anılarında şu şekilde ifade etmiştir.

> "Alma-Ata'ya kışın geldim ve Tajibayev'in evine gittim. Abdilda beni çocukluğundan beri tanıdığı biri gibi, hiç soru sormadan karşıladı. Hatırlıyorum, büyük odaya girdiğimde, halının üstünde oturan iri vücutlu arkadaşı Hadcımukan şarkı yazıyordu. Abdilda'nın annesi ile tanıştım. İlk bakışta çok basit görünen o kadın, Arap dilini bilen, zengin kütüphanesi olan, çok bilgili biri idi. Benim ailem için ayrı oda verilse de biz bir aile gibi yaşadık." (Varşavskaya, 2001: 69).

Vaysveld o dönemde Karel cephesinin "Vatan İçin ileriye" gazetesinin mühabiri olduğunu, bu nedenle eşini ve çocuklarını yalnız bakması gerektiğini dile getirmiştir. Eşinin radyo için hikayeler yazarak para kazandığını belirten Vaysveld, onun daha sonra stüdyoda işe alındığını belirtmiştir. Vaysveld, Abdilda'nın evinde sadece sakin bir kazak merhametliliği ve misafirperverliğinin gösterildiğini sözlerine eklemiştir. Eşi Lina Lvovnay'ın anlattığı bir olaydan bahsetmek isteyen Vaysveld, onun bir gün evden çıkıp sokağa indiğini, o sırada çok zayıf ve gözlüklü bir adamla karşılaştığını bu adamın ise Sergey Ermolinsky olduğunu belirtmiştir. Daha önce çekilen "Tarımı yükseltmek" filminin ve o zamanda Alma-Ata'da çekimleri yeni

[10] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 2, Dosya 5, yaprak 204.

tamamlanan “Maşenka” filminin senaryosunu Gabrilloviç ile yazdığını ve eşi Lina hiçbir şey sormadan, adamın “Ben Ceza Evi’nden geldim!” dediğini dile getiren Vaysveld, onun Mikhail Bulgakov’un arşivini tuttuğu için ceza aldığını dile getirmiştir. Eşi Lina'nın onu eve getirdiğini ve kendisine yemek ikram ettiğini belirten Vaysveld, dışlanan Kazak topraklarının sıcaklığı ile ilk karşılaştıkları yerin Tajıbayevlerin evi olduğunu söylemiştir (Varşavskaya, 2001).

Alma-Ata’ya taşınanlar savaş döneminin ağır şartlarında Kazakistan halkı ile yakın ilişkiler kurmuş ve sıcak bir barış ortamında yaşamıştır.

Bu günlerin en önemli özelliklerinden biri de, herhangi bir zamanda Alma-Ata caddelerinde kültür, sanat ve sinema alanının figürlerini görmenin muhtemel bir hale gelmesi olmuştur.

Savaş yıllarında Alma-Ata sinemasının merkezi haline gelmiş, sanat ve kültür yıldızları şehirde yoğunlaşmıştır. Sinema stüdyolarının ekibinin dışında oyuncular, Mihail Jarov, Lidya Smirnova, Pavel Kadoçnikov, Boris Blinov; besteci Sergey Prokofiev, balerin Galina Ulanova, şair ve yazarlar, Alexey Tolstoy, Konstantin Simonov ve Konstantin Paustovsky gibi birçok sanatçı da Alma-Ata’ya taşınmıştır. Mossovyet'in adını taşıyan Moskova Drama Tiyatrosu da ilk taşınınlar arasında yer almış, Y.Zavadsky yöneten bu tiyatro ekibi, Vera Maretskaya, Mihail Nazvanov, Nikolay Mordvinov gibi ünlü oyuncuları ile birlikte Alma-Ata’ya yerleştirilmiştir. Alma-Ata’ya taşınan oyuncular kendi meslekleri ile birlikte boş zamanlarında hastanelerdeki yaralı askerlere, şehir dışında ve köylerde cephe arkasında çalışan işçilere konser vermişler ve onlarla bir arada vakit geçirmişlerdir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu’nun kullanımı için yeniden düzenlenen Kültür Sarayı binasında insanlar gece gündüz çalışmış, L.Varşavskiy ise o günlere dair anılarından şu ifadelerle bahsetmiştir:

> “...Burada Sovyet sinemasının en büyük ustalarını, ünlü yönetmen ve görüntü yönetmenleri Pıryev’i ve Rayzman’ı, enerjik Pudovkin’i, kareli ceketin giyen üzgün Abram Room’u, her zaman bir yere acele eden Ermler’i, masifli Stolper’i ve Vasilyev Kardeşler’i, her zaman gülümseyen Grigori Roşal’i, genellikle bir bere takan, düzgün Gerbert’i, Rappoport’u, Kozintsev ve Trauberg’i, ve tabi ki de ona herkes saygı ile yol veren Sergey Eisenstein’i görebilirdiniz.” (Varşavskiy, 1978).

1986 yılının yaz aylarında Alma-Ata'da gerçekleşen Sovyetler Birliği Sinema Festivali'nde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu’nda el ele vererek çalışan oyuncular,

o dönemdeki anılarını paylaşmış, Lidiya Smirnova, "O, Vatanın Savunuyordu" filmindeki partizan hareketinin çekimleri hakkında şunları söylemiştir:

> "Partizan hareketi ile ilgili sahneler Medeo dağlarında çekilmişti. Yönetmen Friedrich Ermler ve görüntü yönetmeni Vladimir Rappoport orada iyi bir yer bulmuşlardı, herkes hatta Maretskaya bile, ağır çekim ekipmanını ve sahneye gerekli herşeyi oraya taşımış, Halk partizanları yaşayan, çalışan Rus ormanının burada Kazakistan'da bulunması bugüne kadar benim için bir sembol olmuştur" sözlerine yer verdiği bir konuşma yapmıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında Kazakistan'a taşınan Mosfilm Stüdyosu'nun ekibinde yer alan Sergei Eisenstein "Korkunç İvan" filmini Alma-Ata'da çekmiş, filmde tarihi bir konunun ele alınması nedeni ile çekimlerde kullanılacak olan bütün kostüm, dekor ve kalabalık sahnelerin çekimi için gerekli olan figüranlar Kazakistan'dan temin edilmiştir. Filmin hazırlık işleri savaştan önce başlatılmış, daha sonra savaşın başlaması ile birlikte çalışmalara ara verilmiştir. Stüdyoların Alma-Ata'ya taşınmasının ardından 1943 yılında üretimine devam edilen filmin dış çekimleri için görüntü yönetmeni Eduard Tisse ile çalışılmış, iç çekimlerinde ise Andrey Moskvin görev almıştır. Alma-Ata şehri Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde adeta yaratıcılığın sanat merkezi olmuştur. Stüdyonun ağır ve zor savaş şartları altında faaliyet göstermesine rağmen tüm teknik ve ekibi yerleştirildikten sonra Lenfilm ve Mosfilm stüdyoları daha önce üretimi başlatılan filmlerin çalışmalarına devam etmişlerdir. Bununla birlikte Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun üretim planı yapılmış ve yeni filmler de bu plana dahil edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
BİRLEŞİK MERKEZ SİNEMA STÜDYOSU'NDA ÜRETİLEN KAZAKİSTAN KONULU FİLMER

2.1. Savaş Film Serisi

Savaş başladıktan üç gün sonra, savaş meydanında yaşananların görüntüleri Moskova'daki film merkezine gelmeye başlamıştır. Bu görüntülerden hazırlanan "Savaş Film Serisi"[11] adlı kısa filmler ülkenin ekranlarına yansıtılmış ve savaş alanında yaşananlar halkın gözleri önüne serilmiştir. Kızıl Ordu askerlerinin girdiği çatışmaların yer aldığı bu filmlerde daha çok düşman askerine karşı üstün gelinen görüntüler kullanılmıştır. Filmlerde Alman uçağının düşürülmesi, tankların patlatılması ve esir alınan düşman askerlerinin görüntüleri gibi zafer anları çok kısa bölümler halinde bir araya getirilmiştir. O dönemde cepheye gönderilen kameramanların sayısının eksik ve teknik bilgilerinin yetersiz olması bu görüntülerin kısa bölümlerden oluşmasının nedeni olarak görülmüştür. Savaşın üçüncü gününde Lenfilm Stüdyosu'nun müdürü SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi'ni aramış, stüdyo çalışanlarının hızlı bir şekilde savaşın durumunu anlatan kısa filmler çekmeyi ve bu filmleri bir seri haline getirmeyi planladıklarını belirtmiştir. Lenfilm Stüdyosu müdürü, savaşın olanaklarını göz önünde bulundurarak daha az zaman ve harcamaya ihtiyaç duyulacak yeni bir çalışma planına geçilmesi ve savaş konulu filmler çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir. SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi de bu fikre sıcak bakmış, daha sonra Lenfilm stüdyosunun sunduğu bu teklifi Mosfilm stüdyosu da kabul etmiş ve çalışmalara başlanmıştır (Fomin, 2005: 84).

SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Ivan Bolşakov'un anılarında yer verdiği bu bilgilere göre Sovyet sinemasında savaş durumuna uygun kısa film serilerinin çekimleri savaşın ilk günlerinde başlamıştır. Sovyet halkının zafere olan inancını arttırmak için cephedeki ve cephe arkasındaki kahramanlığı onlara göstermek gerekiyordu ve bu nedenle kısa filmlerin çekimi için normalde kullanılması gereken ve zaman ve para açısından bayağı masraflı olan büyük

[11] Savaş alanında çekilen kısa görüntülerin bir araya getirilmesi ile hazırlanan savaş konulu kısa filmlere verilen isim. sovyetler birliği sinema dergisi ismi ile de bilinmektedir.

platolar kullanılmamış ve 2-3 hafta gibi kısa sürelerde çekimler tamamlanmıştır. Filmlerde genellikle zafer inancını güçlendirmek ve cephe arkasında çalışanlara moral vermek için, vatanı savunma uğruna cephede yaşanan kahramanlık konularına ağırlık verilmiştir. Bunun yanı sıra düşmanın sert hareketleri, onları kötü ve zayıf göstermek için kullanılmış bu sayede halka cesaret vermek amaçlanmıştır.

"Savaş Film Serisi" adı verilen ilk kısa filmler Leningrad'da ve Moskova'da çekilmiş ve savaşın başladığı ilk aylarda ekranlarda gösterilmiştir. Daha sonra stüdyoların taşınması ile birlikte bu filmlerin üretimine Alma-Ata ve Taşkent şehirlerinde devam edilmiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun kurulduğu ilk günden itibaren vatanseverlik ruhunu yansıtan filmlerin çekimlerine hiç ara verilmemiş, kahramanlık öyküleri hızlı bir şekilde ekranlar aracılığı ile cephe arkasında çalışanlara iletilmiştir.

Önemli bir sinema eleştirmeni olan Neya Zorkaya, o dönemde çekilen Savaş Film Serileri hakkında şunları dile getirmiştir.

> "Her şey cephe için, her şey zafer için. Düşman yenilecek zafer bizim olacak..." Bu sivil sloganlar savaşa bir tepki olarak 1941 yılının Ağustos ayında çıkan ilk filmlerde savaşa doğrudan seslenme olarak ekranlara çıkmıştır." (Zorkaya, 2005: 245).

Zorkaya, 10, 20 veya 30 dakika olmak üzere bir kaç kısa filmin birleştirildiğini ve bu sayede ortaya Savaş Film Serisi'nin çıktığını belirtmiştir. Eleştirmenin ifade ettiğine göre; filmlerin konuları o yıllarda sanatın farklı dallarına, gazetedeki köşe yazılarına, şiirlere, şarkılara, tiyatro oyunlarına, hatta posterlere bile sirayet etmiştir. Zorkaya, bunun en önemli nedeninin tüm bu türlerde yapılan ajitasyonun insanlar tarafından çabuk kabul edilmesi ve duygusal bir tepki vermelerinin sağlanması olduğunu belirtmiştir. Filmlerdeki ortak sesin vatanseverlik ilkesi olduğunu dile getiren eleştirmen, bu filmlerde iyilik ve kötülüğün net bir şekilde ortaya koyulduğunu ve bu sayede düşman tarafından işgal edilmenin sağlayacağı acıyı ayrıca iyi olan biz ve kötü olan onlar mesajını doğrudan izleyiciye aktarıldığını belirtmiştir. Bu özellik savaş bittikten sonra da devam etmiş ve Sovyetlerin dağılmasına kadar süre gelen dönemde sinemanın ana konusu haline gelmiştir.

2.1.1. Savaşçının Oğlu

Yeni kurulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda çekilen ilk kısa filmler de yine bu konular üzerine yapılmış ve o dönemde Alma-Ata'ya taşınan senaryo yazarları ile Kazak yazarlar arasında yaratıcılık ilişkileri gelişmiştir. "12. Numara" Savaş Film Serisi içerisinde yer alan "Savaşçının Oğlu" adlı savaş filminin beyaz perdede gösterilmesi bu ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Filmin yönetmenliğini Vera Stroyeva, senaryo yazarlığını Gabit Müsirepov, Sergei Mihalkov ve İyosf Prut üstlenmiştir.

12 Ağustos 1942 yılında "12. Numara" adlı Savaş Film Serisi ("Savaşçının Oğlu" ve "Vanka" adlı kısa filmlerden oluşan) beyaz perdeye yansıtılmıştır (Vishnevskiy, Fionov, 1974: 151).

"Savaşçının Oğlu" II. Dünya Savaşı yıllarında Kazak askerinin gösterdiği kahramanlıkları konu edinmiştir. Savaş cephesinden dönen Sergei Mihalkov, Alman askerlerinin güçsüz kadın ve çocukları kendilerine siper ederek Sovyetler Birliği'nin menziline geçmeye çalıştığını anlatmış ve bu konu "Savaşçının Oğlu" filmine taşınmıştır. Bu elim olayın yer aldığı sahne ise "Savaşçının Oğlu" filminin temelini oluşturmuş, adeta bir belgesel niteliği taşıyan bu film cephede Sovyet askerlerine gösterildiğinde, Alman askerlerinin bu davranışı oldukça kötü tepkiler almış ve insanlarda büyük bir öfke patlamasına neden olmuştur. "Savaşçının Oğlu" filminin asıl konusu, filmin başkahramanı Kazak savaşçı Aymanov'un büyük bir cesaret sergileyerek çaresiz bir çocuğu savaş meydanından kurtarması olmuştur. Filmde, zalim Alman askerleri ellerine geçirdikleri kadın ve çocukları, siper olarak kullanıp karşılarındaki askerlerin savunmaya geçmesini engeller. Kucağında çocuğu olan genç bir kadın bu grubun arasından çıkıp, diğerlerinin de aradan çekilerek kaçması için öncülük eder. Genç kadın Sovyetler Birliği askerine "korkmayın, hücum edin" diye seslenir. Bu sırada askerlerin karşılıklı olarak ateş etmeye başlamasıyla meydanda büyük bir kargaşa yaşanır. Askerlerin karşılıklı ateş ettikleri bu anlarda herkes canını kurtarmaya çalışır, o sırada bazı kadınlar kaçıp kurtulurken, bazıları ise vurularak savaş meydanında yere yığılır. Vurulan bir kadının çocuğu, annesinin yanında ağlamaya başlar ve bunu fark eden Sovyet askerleri çocuğu kurtarmak için harekete geçer. Bu amaçla ileri atılan ilk asker düşman tarafından vurularak öldürülür ve

Aymanov öldürülen silah arkadaşının yerine geçer. Aymanov büyük bir kahramanlık göstererek savaş meydanından çocuğu alıp kurtarır ve savaşta annesini kaybeden bu çocuğu evlat edinerek ona babalık yapmak ister. Onun bu düşüncesi komutanları tarafından kabul edilir ve Aymanov çocuğu daha rahat bir şekilde yaşaması için köydeki akrabalarının yanına gönderir.

Savaşçı Aymanov'un kahramanlığını ve savaş meydanında yaşanan olayları konu edinen "Savaşçının Oğlu" filmi ne yazık ki günümüzde bulunmamaktadır. Filmin konusu ve üretimi hakkındaki bilgiler arşiv kaynaklarından, o dönemde yazılan mektuplardan ve belgelerden elde edilmektedir.

Filmin günümüzde bulunmamasına rağmen o dönemde Amerika'da gösterime girdiği ve oldukça büyük bir başarı elde ettiği yine bu kaynaklar sayesinde gün yüzüne çıkmaktadır[12].

[12] Rus Devlet Merkez Sinema Müzesi, Fond 98, Liste 1, Dosya 369, yaprak 9.

2.1.2. Bozkır Şarkıları

"Bozkır Şarkıları" adlı bir diğer Savaş Film Serisi "Kahraman Üzerine Şarkı" ve "Ak Gül" adlı iki filmden oluşmaktadır. Bu film serisinin ilk filmi olan "Kahraman Üzerine Şarkı" 1943 yılında yönetmen Vera Stroyeva tarafından çekilmiş, Efim Aron filmin uygulayıcı yapımcılığını üstlenmiş, filmin senaryosunu ise Abdilda Tajıbayev ve Leonid Jejelenko yazmıştır. Serinin ikinci filmi olan "Ak Gül" filmi ise 1943 yılında çekilmiş, filmin yönetmenliğini Efim Aron üstlenirken, senaryosunu Kabış Siranov ve Vladimir Morozkov yazmıştır.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çekilen "Ak Gül" ve "Kahraman Üzerine Şarkı" filmleri hakkında 11 Ocak 1943 tarihinde Pıryev'in SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi'ne yazdığı belgede şu ifadelere yer verilmiştir.

> "Bu filmlerin çok başarılı olacağından hiç şüphe duymuyorum. Yönetmen Stroyeva'nın "Kahraman Üzerine Şarkı" filmi çok ilgi çekici ve özel bir film, bu iki filmin çekimleri şimdi sona ermekte. 1 Şubat tarihinde bu iki filmin çekimleri bitirilecek ve birlikte filme basılacaktır."[13]

Değer arşiv belgelerine göre, "Kahraman Üzerine Şarkı" filminin bir çok bölümü gerçek hayatla bağdaştırılmış, filmin baş kahramanı Köregen (Kapan Badırov) II. Dünya Savaşı'nın kahramanı Tölegen Tohtarov'a benzetilmiş ve film onun hayat hikayesi örnek alınarak çekilmiştir. Filmin senaryo yazarı Abdilda Tajibayev'in anılarında ifade ettiğine göre, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun ilk yıllarında Lenfilm ve Mosfilm stüdyolarının ekibi savaş film serisi ve Kazak konulu filmlerin üretimi için Kazak halkının kültürünü yakından tanıyan ve bu konuda oldukça bilgili insanları aralarına katmaya başlamıştır. Bu durum özellikle "Kazak Sinema Konseri"[14] fiminin üretim yıllarında baş göstermiştir. Gabit Müsirepov, Latif Hamidi, Muhtar Auezov ve Abdilda Tajibayev stüdyoya bu dönemde davet edilmiştir. Tajıbayev ise bunun sonucu olarak "Kahraman Üzerine Şarkı" filminin üreticilerinden biri olduğunu ve sinema serüveninin bu sayede başladığını anılarında dile getirmiştir. Yatılı okulda birlikte büyüdüğü arkadaşı Bauırjan Momışulu ile 1942 yılında buluştuğunu belirten Tajıbayev, Momışulu'nun o dönemde çok ünlü olan Panfilov tümeninde Albay olarak görev yaptığını ifade etmiştir. Arkadaşı ile sık sık mektuplaştıklarını ve bu sayede

[13] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 3-t.
[14] Davul Sesleri Altında filminin taslak adı.

birbirlerine olan özlemlerini dile getirdiklerini belirten Tajıbayev, cepheye gitmeleri için Kazak sanatçılardan oluşan bir heyet kurulduğunu ve kendisinin de bu heyet ile cepheye gitme şansı elde ettiğini belirtmiştir. Heyette Yazarlar Birliği Başkanı olarak görev alan Tajıbayev, bu sayede savaşı kendi gözleri ile görmüş, arkadaşları ile sohbet etmiş ve kahraman askerleri yakından tanıma şansı bulmuştur. Arkadaşı Bauırjan'ın kendilerini çok iyi karşıladığını ifade eden Tajıbayev, onun bu ziyaretten çok memnun olduğunu da sözlerine eklemiştir. Ziyaretlerinin başta Bauırjan olmak üzere herkese moral verdiğini belirten Tajıbayev, yalnızca Tölegen Tohtarov'u görme şansına erişemediğini dile getirmiştir. Tohtarov, Tajıbayev cepheye gitmeden önce kahramanlıkla şehit olmuş, Tajıbayev ise onun kahramanlıkla dolu hayatının son günlerinde yanında olanların anlattıklarını dinlemiş, Tohtarov hakkında bu sayede bilgi edinmiştir. Tajıbayev, başta Rus, Kırgız, Kazak olmak üzere herkesin Tohtarov hakkında güzel şeyler söylediğini ve onu çok iyi andıklarını dile getirmiştir. Tajıbayev, bu trajik olaydan oldukça etkilenmiş ve Tohtarov'un kahramanlığını anlatan bir şiir yazmıştır. Cephede şahit olduklarından sonra oldukça yoğun duygular içerisinde Alma-Ata'ya dönen Tajıbayev, orada yaşadıklarını ve öğrendiklerini anlatmış onu dinleyen yönetmen Vera Stroyeva ise Tölegen Tohtarov'un kahramanlığı hakkında film çekmeye karar vermiştir. Tajıbayev, Stroyeva'nın çekmeye karar verdiği bu filmin hikayesine zenginlik katmak için eklemelerde bulunduğunu belirtmiştir. Daha önce sırtında dağları taşıyarak köylülere su veren kahraman efsanesinden esinlenerek yazdığı "Kahraman Üzerine Şarkı" manzumesinin hikayesini bu filme ekleyen Tajıbayev, filmin adına da bu manzumenin adını vermiştir. Bunun sonucunda kısa bir süre içerisinde iki kahramanın hikayeleri arasında karşılaştırmalar yapılmış, filmin senaryosunun epik anlatımı yükseltilmiştir. Tajabayev'in senaryosunu Jejelenko ile birlikte yazdığı filmin baş kahramanı Köregen'i yetenekli Kazak oyuncu Kapan Badırov canlandırmıştır. Badırov'un filmdeki performansı izleyicilerde oldukça derin ve duygusal etkiler yaratmıştır. Tajıbayev, Tölegen Tohtarov'un doğup büyüdüğü köyde filmin gösterminin yapıldığını, kahraman şehidin annesinin Köregen 'de kendi oğlunu gördüğünü ve çok duygulandığını belirtmiştir. Filmin 1943 yılında Amerika'da gösterime girdiğini belirten Tajıbayev, Amerikanın yazılı basın sayfalarında Sovyet halkının yenilmesinin mümkün olmadığına, herkesin düşmana karşı mücadele ettiğine

ve buna yönetmenler ile birlikte oyuncuların da dahil olduğuna yer verildiğini belirtmiştir (Tajibayev, 1982).

Filmin ilk sahnelerinde savaşın başlamasının üzerinden birkaç gün geçtikten sonra yorgun düşen Sovyet askerlerinin bir bölümü dinlenmek için nehir kenarına yerleşir. Daha sonra etrafın sessizleştiği bir anda Köregen silah arkadaşlarına Kazak halkının efsaneleşmiş hikayelerini anlatmaya başlar. Köregen, anlattığı bu bin yıllık hikayede yer alan Tolagay'ın kahramanlığından hayranlıkla bahseder ve kendi vatanına, halkına olan özlemini bu şekilde gidermek ister. Köregen hikayesini anlattıktan sonra tüm askerler nehrin karşısında bulunan düşman askerlerine karşı hücum emri alır. Köregen'in anlattığı efsaneleşmiş hikayede yer alan Tolagay'ın göstermiş olduğu kahramanlığı, filmin son sahnesinde Köregen de gösterir. Köregen savaş meydanında silah arkadaşlarının hayatını kurtarmak için düşmanın yaylım ateşinin karşısında durarak kendi bedenini arkadaşlarına siper eder ve durmaksızın düşmanın üzerine doğru yürür. Köregen'in nehir kıyısında anlattığı efsaneleşmiş hikaye bu sayede filmin kompozisyonuna oldukça başarılı bir şekilde yerleştirilmiştir. Filmin yönetmeni Stroyeva, 31 Mayıs 1945 tarihinde Bauırjan Momışulu'na yazdığı mektupta, Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsü'nde Macar profesöre Kazak filmlerini göstereceğini ve onların arasında kendi filmine de yer vereceğini dile getirmiştir. Mektupta kendi filmi için "kendi şarkım, kendi kahramanım" (Kahraman Üzerine Şarkı) sözlerini dile getirmiş ve filmin onun için çok değerli olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen filmler arasında "Kazak Sinema Konseri" filmi de yer almıştır (Batalina, 2005: 65).

Sovyetler Birliği'nin Kahramanı olarak gösterilen, Panfilov'un tümeninde görev alan ve Moskova için muharebeye katılan Bauırjan Momışulu, yönetmen Stroyeva ile mektuplaşmış, ona yaşadıklarını anlatmış ve gerçek duygularını içtenlikle dile getirmiştir. A.Batalina ise sonraki yıllarda Devlet Merkez Sinema Müzesi'nde bulunan Roşal-Stroyeva bölümünden aldığı bu mektuplar "Sinema Eleştirmenliği Mektubu" dergisinin 72. sayısında yayımlanmıştır. 1944 ve 1966 yılları arasında yazılan, gerçek arkadaşlık ve saygı ile kaleme alınan mektuplarda, kendine özgü tavrı ve dik başlı karakteri ile tanınan Momışulu "benim değerli ve temiz kalpli dostum" diyerek söze başlamıştır. Savaş yıllarında Momışulu cephede, Stroyeva ise Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda film çekim alanında mücadele etmiştir. İkili

mektuplarında savaş alanındaki zor şartlar ve Alma-Ata'daki kültür hayatı hakkında birbirlerine bilgi vermiş ve haberler iletmiştir. Bauırjan Momışulu, 8 Mart 1945 yılında kaleme almış olduğu bir mektupta beş gün, beş gece art arda savaştıklarını ve ne uyku ne de huzurlarının kalmadığını dile getitirmiştir. Momışulu mektupta, "...Savaş, savaş ve yine savaş... Savaş hayatı çok ağır, kelimelerle ifade edilemeyecek kadar ağır, ancak herkes bu yolda yürürken namusunu ve şerefini koruyamaz. Savaşta kendi hislerinle, aşkınla, gücünle sınanabilirsin ve gerçek arkadaşlığın değerini anlayabilirsin" sözlerine yer vermiştir (Batalina, 2005: 56).

Bauırjan Momışulu'nun benzer ifadelerine Alexander Bek'in, Moskova yakınlarında Alman askeri ile mücadele ettikleri sırada şehit düşen Panfilov tümeninin kahramanlarını anlattığı "Volokolam Taş Yolu" adlı kitabında da dile getirilmiştir. Savaş hakkında hiçbir şeyden bahsetmeyceğini belirten Momışulu, savaşı birinin anlattıkları ile yazan kişileri hiç sevmediğini ifade etmiştir. Momışulu "Neden?" diye sorduklarında buna soru ile cevap vermiş ve "Siz aşkın ne olduğunu biliyor musunuz?" demiştir. Evet, cevabını alan Momışulu "Savaştan önce ben de sizin gibi düşünüyordum. Aslında benim bildiğim aşk, savaşta oluşan duygularla karşılaştırıldığında hiç bir anlam ifade etmiyor. Orada en gerçek hisler, sevmek ve nefretle oluşuyor. Ancak bunu sadece savaşı yaşayanlar anlıyor." diyerek cevap vermiştir (Bek, 1989:4).

Stroyeva, Bauırjan Momışulu hakkında film çekmek istemiş, 1944 yılında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda, "Volokolam Taş Yolu" kitabının yazarı Alexander Bek, kitabın kahramanı Bauırjan Momışulu ve Serafima Roşal ile birlikte senaryo üzerinde çalışmıştır. Kitapla aynı adı taşıyan filmin senaryosu yazılıp bitirilmiş, ancak ne yazık ki yönetmen bu düşüncesini gerçekletirememiştir. Stroyeva sonraki yıllarda savaş dönemindeki çalışmaları hakkında sorulan sorulara cevap verirken bu düşüncesini gerçekleştirememiş olmanın pişmanlığını her zaman yaşadığını dile getirmiştir[15].

Stroyeva ve Momışulu arasındaki yazışmalara bakıldığında ikilinin 10 Ocak 1944 tarihinde tanıştıkları tahmin edilmektedir. Momışulu'nun 28 Şubat 1945 tarihli mektubunda Abay (Abay'ın Şarkıları) çekimlerinin nasıl gittiğini sorduğu, Vera

[15] Rus Devlet Merkez Sinema Müzesi, Fond 98, Liste 1, Dosya 369, yaprak 10.

Stroyeva'nın ise çekimlerin çok yavaş ilerlediğinden şikayet ettiği anlaşılmıştır. Mektuplarda, Muhtar Auezov, Alexander Bek, Grigori Roşal ve Viktor Şklovskiy'nin isimleri de yer almış ve tüm bu mektuplar, savaş yıllarında Alma-Ata'nın adete bir kültür merkezi olduğu gerçeğinin yazılı kanıtı olmuştur.

Alma-Ata'da yaşayan Stroyeva, Momışulu'na yazdığı bir mektupta Kurmanbek Jandarbekov'u telefon ile aradığını dile getirmiş ve ünlü Kazak oyuncu hakkında ifadelere yer vermiştir. Momışulu ilk "Kazak Sineması" adlı kitapta "Amangeldi" filminin gösterime girmesi için Kurmanbek Jandarbekov'un yardım ettiğinden bahsetmiştir.

> "Gösterimden sonra Kurmanbek filmden etkilenip etkilenmediğimi ve neler hissettiğimi sordu. Sinema eleştirmeni olmasam da onun isteğiyle bir deftere Arap harfleri ile düşündüklerimi yazdım. Arkadaşım yazdıklarımı dikkatlice okuduktan sonra bazı düzenlemeler yapmamı rica etti. Bende isterse kendisinin yazabileceğini söyledim. Tamam dedi ve ertesi gün editöre göstereceğini, daha sonra hakkında konuşabileceğimizi söyledi... Uzak Doğu'ya dönerken yayımlanan İşçi Kazak Gazetesi'nde bu makalemi okudum." (Nazarov, 1980: 68-69).

Savaş yıllarında halkın bozulan moralin yükseltmek amacıyla komedi türünde Ak Gül filmi çekilmiş, şarkı ve komedi sahneleri ağırlıklı olsa bile filmde yer alan savaş konusu işlenmiştir. Filmde, karakterler kendi arasında espriler yaparak, gülümseyerek, savaş cephesindeki askerlere yardım toplarlar. Tahta kasalara köyün en güzel ürünleri en taze elmaları seçilip koyulur, savaşta mücadele eden askerlere soğuktan korunmaları için eldiven, çorap, kürk gibi oldukça işlerine yarayacak kıyafetler toplanır. Hastanede yaralı olan ve tedavi gören Japar karakterinde ise savaşın derinliği gözler önüne serilir. Japar ve diğer erkeklerin savaşa uğurlanma sahnesinde insanlar zafere olan inançlarını dile getirir. Böylece filmin başkarakterinin, kahraman olmasının yanı sıra halkın içinden biri olduğu ve onların arasından çıkıp geldiği gösterilir. Japar, davranışları ve düşünceleri ile izleyicinin düşüncesini yönlendirir ve onları harekete geçirir.

Arşiv kaynaklarının oldukça yetersiz olduğu bu film hakkında bilgilere yalnızca Kazakistan Devlet Merkez arşivinde yer alan dokümanlarda yer verilmiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü Tihonov ile Valentin Morozov arasında 1 Temmuz 1942 tarihinde Alma-Ata'da, "Ak Gül" filminin edebi senaryosunun yazımı

hakkında sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmede yazarın, senaryoyu en geç 15 Temmuz 1942 tarihinde teslim etmesi gerektiği belirtilmiştir[16].

İkili arasında 7 Temmuz 1942 tarihli bir başka senaryo sözleşmesi daha imzalanmış, bu sözleşme ise "İnatçı Cagbar" adlı filminin senaryo yazımı ile ilgili olmuştur[17]. Trauberg filmin çekilen parçalarını izlemiş, filmin 7 Aralık 1942 tarihinde bitirilmesini istemiştir[18]. Senaryo aynı zamanda iki dilde yazılmış, Rusça versiyonunu Morozov, Kazakça versiyonunu ise Siranov kaleme almıştır[19].

Sinema tarihçisi ve Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdür Yardımcısı Kabış Siranov "Sovyet Kazakistan'ın Sineması" adlı kitabında film hakkında düşüncelerini belirtmiştir. Siranov, bu kısa metraj filmin beş bölümden oluştuğunu, müzikal komedi türündeki filmin köylü Kazak gençleri hakkında bilgiler verdiğini ve düşmanla savaşa hazırlanan, hayata bağlı gençler hakkında olduğunu çünkü gençlerin hayatı sevdiğini dile getirmiştir. Siranov, Ak Gül filminin önemli ve büyük karakterler oluşturmada örnek olamasa bile film içinde yaratıcı başarıların bulunduğunu belirtmiştir Filmde, Cagbar, Sabira ve delikanlılar gibi komedi karakterlerine yer verilmiştir. Filmin hikayesinde Sabira adlı genç kız her gence beyaz gül verirken aşık olduğu erkeğe ise kırmızı gül verir. Herkes beyaz gülü alarak beni seçti diye düşünür ancak durum öyle değildir. Filmde oyuncu Serke Kojamkulov'un canlandırdığı Cagbar karakteri, herşeyden şikayet eden, yaşlı ancak iyi kalpli bir insandır. Onun yarattığı bu karakter izleyenlerin hafızasında komik bir insan olarak yer eder. S. Telgarayev, aşık delikanlı karakterini çok başarılı bir şekilde canlandırmıştır. Cagbar'ın şımarık ve kurnaz torunu Sabira rolünü etkileyici oyuncu N. Tapalova canlandırmış, Şaken Aymanov ise filmde küçük bir rolle yer almıştır. Yalnızca onun canlandırdığı karakter komedi karakteri olmamış, Aymanov askeri hastanede tedavi gördükten sonra izinle köyüne dönen bir askeri canlandırmıştır. Sabira ise aşık olacağı erkeğe vermeyi düşündüğü kırmızı gülü Aymanov'a vermiştir. Senaryoda bu askere çok küçük bir rol verilse de, dramatik ağırlığı fazla olmuş ve oyuncu olgun, mütevazi bir karakter yaratmıştır. Aymanov, kendine has gülümsemesi, samimi bakışları ve güçlü iradesi ile izleyici tarafından çok

[16] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 1.
[17] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 2.
[18] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 4.
[19] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 5-6.

sevilmiştir. Filmdeki müzik ve şarkıları besteci Oscar Sandler yazmış ve bestelemiştir. Sabiranın şarkıları ise halk tarafından sevilip ülkenin her yerinde dilden dile dolaşmaya başlamıştır (Siranov, 1966).

Kazakistan hükumeti Alma-Ata'daki Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun "Film Üretimindeki Gelişimi ve Genişletilmesi ile ilgili Önlemler Hakkında" adlı bir karar çıkarmıştır. Kararda, "Kahraman Üzerine Şarkı" ve "Ak Gül" adlı Kazak kısa filmlerinin çekimleri için devlet kurumları tarafından büyük destek verildiği, Kazak Akademik Drama Tiyatrosunun 3 ay boyunca kapatıldığı ve tiyatro kadrosunun film çekimlerine dahil edildiği belirtilmiştir. Ayrıca stüdyodaki diğer kısa filmlerin üretiminin 3-4 ay gibi kısa bir sürede tamalanırken, bu filmlerin çekiminin bir yıl sürdüğü ifade edilmiştir. 1942 yılının Aralık ayında çekimleri başlatılan "Kazak Sinema Konseri" filminin akıbetinin de aynı şekilde sonuçlandığı dile getirilmiştir[20].

Bu iki filmin ve diğer bütün Kazakistan konulu filmlerin çekimleri ve çekim için gerekli destekleri Nurtas Ondasınov ve Jumabay Şayahmetov tarafından karşılanmış, filmin bütün üretim süreci onların kontrolünde ilerlemiştir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu yönetimi tarafından "Ak Gül" ve "Kahraman Üzerine Şarkı" filmlerinden oluşan "Bozkır Şarkısı" Adlı Savaş Film Serisi Hakkında 23 Şubat 1943 tarihinde kabul edilen karara göre "Jambıl", "Kahraman Üzerine Şarkı" ve "Ak Gül" filmlerinin çekimleri başlatılmış, son iki film bir savaş film serisi olarak birleştirilmiştir. Bu iki kısa filmin çekimleri 1942 yılının Aralık ayında bitirilip son düzenlemeler 1943 yılının Şubat ayında tamamlanmıştır. Yönetmen Aron ve Stroyeva'nın çektikleri "Kahraman Üzerine Şarkı" kısa filmi Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun 1942 yılındaki çalışmalarının başarıları arasında gösterilmiştir. Alınan kararda belirtildiğine göre "Kahraman Üzerine Şarkı" ve "Ak Gül" filmleri şiirsel zenginlikleri ve masalları ile izleyicide iyi bir izlenim bırakmıştır. Senaryodaki dramatik yapının sağlam kurulamamasına rağmen filmin yönetmeni Stroyeva günümüzün kahramanları ile Kazak masal ve destanlarının şiirsel kahramanlarını doğal bir şekilde harmanlamış ve heyecan verici bir çalışma yaratmayı başarmıştır. Kararda, filmin başarısında Tölegen karakterini canlandıran Sovyetler Birliği Devlet Sanatçısı Kapan Badırov'un da payı olduğu belirtilmiştir. Filmde yer alan tüm Kazak

[20] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, Yaprak 6.

oyuncu grubunun iyi bir performans sergilediğinin de göz önünde bulundurulması gerektiği dile getirilmiş, özellikle oyuncu Ospanova'nın Tölegen'in kayınvalidesi rolünü oldukça başarılı bir şekilde canlandırdığı vurgulanmıştır. Film görüntülerinin yüksek bir kaliteye sahip olması öncelikle filmi çeken genç görüntü yönetmeni Pışkova'nın, minyatür ve maket çekimeri bölümünün (yöneticisi Ptuşko) ve ressamlar Bernştam ile Hocıkov'un emekleri sonucu ortaya çıktığı ifade dilmiştir. İlk görüntü yönetmenliği olmasına rağmen daha önce görüntü yönetmenlerine yardımcılık yaparak tecrübe kazanan Pışkova'nın, başarılı performansı ile ustalığını kanıtladığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra "Kahraman Üzerine Şarkı" filminin üretiminde başarılı olunan yönlerin yanında yetersiz kalınan kısımlarına da değinmek gerektiği dile getirilmiştir. Öncelikle filmin olay örgüsünün ve dramatik yapısının çok zayıf ve güçsüz olduğunu aynı zamanda kompozisyon kurma konusunda yönetmenin eksik kaldığı kısımların bulunduğu belirtilmiştir. Tajıbayev ve Jejelenko'nun yazdığı senaryo da hikayenin edebi yönlerinin ağırlıkta olması ile filmin şiirsel bir dile sahip olmasının yanı sıra dramaturji metotlarının eksik kalmasının filmin görsel olarak başarılı olmasını engellediği dile getirilmiştir. Filmin hikayesini oluşturan iki temel konu olan savaştaki kahramanlık ve efsanevi hikayede geçen olayların filmde eşit bir şekilde kullanılmadığı, baskın olarak efsanenin konu edindiği ve bu nedenle günümüz kahramanlık hikayesinin geri planda kaldığı ifade edilmiştir. Bu durumun yönetmenin olay örgüsünü ritmik bir şekilde ilerletmesi konusunda engel teşkil ettiğini, efsanenin daha yoğun kullanılmasının günümüzün kahramanlık konusunun önüne geçmesine ve filmde sahnelerin kapalı bir dille anlatılmasına neden olduğu aynı zamanda müzik ile uyumuna da engel olduğu savunulmuştur. Kararda ayrıca "Ak Gül" filminde müzikal komedi türüne uygun olmayan savaş temasının ve kullanılan kaynakların filmin üreticileri tarafından olay örgüsünde ustalıkla işlendiği ve bu sayede filmin büyük bir başarı elde ettiği de belirtilmiştir. Senaryonun öyküsünün ve içerik taslağının karakterlerin iç dünyasındaki derinliğine engel olduğu, bu sebeple yönetmenin senaryodaki eksiklikleri gidermek için doğru bir yöntem seçtiği ifade edilmiştir. Filmin gerçeklikten çok masalsı bir dille anlatıldığı ve içindeki karakterlerin nefret duygusunun bile komedi türüne yakın bir şekilde işlendiği belirtilmiştir. Topalova'nın, Sabira karakterini canlandırırken estetik ve naif görüntüsü sayesinde rolüne büyüleyici

bir hava kattığı ifade edilmiş, filmde Sabira'nın babası yaşlı Cagbar rolünde yer alan Kojamkoluv'un ise rolünü oldukça gerçekçi ve ulusal mizahını katarak canlandırdığı belirtilmiştir. Şaken Aymanov'un Kızıl Ordu komutanını ve aynı zamanda Sabira'nın da sevdiği adam olan Jakan karakterini başarılı bir oyunculuk performansı sergileyerek canlandırdığı dile getirilmiştir. Filmin senaryosunun ilk halinde film dramaturjisinde Jakan karakterinin daha baskın bir şekilde kullanıldığını ancak üretim ve teknik şartlar göz önünde bulundurularak senaryonun yeniden düzenlenmesi sonrasında karakterin rolünün azaltıldığı ifade edilmiştir. Telgarayev, Sızdıkov, Esengeldin, İsmailov gibi genç ve yetenekli oyuncuların başarılı performanslarıyla oyunculuk mesleğinin seviyesini yükselttikleri belirtilmiştir. Bununla birlikte yönetmen Grigori Roşal'in bu iki filmin üretimi sırasında çok emek verdiğinin ve başarılı olduğunun da altının çizilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kazak konulu bu savaş film serisi Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun ustaları tarafından Kazak halkı hakkında kaynakların kullanıldığı ilk üretim olmuştur. Bununla birlikte stüdyo yöneticileri, senaryo bölümünden Kazak yazarların çalışmaları hakkında bazı isteklerde bulunmuş, yazarların savaş dönemindeki Kazakistan'ı ve Kazak halkının durumunu daha derinlemesine bir şekilde kaleme almalarını ve bunun için tam teşekküllü bir çalışma ortamı yaratmalarını istemiştir[21].

"Bozkır Şarkıları" savaş film serisinin üretimine katkıda bulunan Grigori Roşal ve "Kahraman Üzerine Şarkı" filminin görüntü yönetmeni Galina Pışkova daha sonra "Abay'ın Şarkıları" filmini çekmiştir.

[21] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 423, yaprak 15-17.

2.1.3. Davulun Sesleri Altında

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Lenfilm stüdyosunun yönetmenleri S.Timoşenko ve A.Minkin "Davulun Sesleri Altında" adlı konser film çekmiştir. Bu tür film II. Dünya Savaşı döneminde çekilen Savaş Film Serileri konseptinde Sovyet sinemasında yaygın olmuştur. "Davul Sesleri Altında" filmi usta Kazak sanatçıların gösteriler düzenlediği bir konser tarzında çekilmiştir. Filmin içinde ünlü Kazak operası Kız-Jibek Sovyetler Birliği Devlet Sanatçısı Külaş Bayseitova ve Kazak Sovyetler Birliği Devlet Sanatçısı Kanabek Bayseitov, Er-Targın operasında Anuarbek Ömbetbayev ve Üriya Turdıkulova şarkı söylemiştir. "Onur Tümeni" ve "Müfettiş" adlı tiyatro oyunları Kalibek Kuanışbayev, Serke Kojamkulov, Seyfolla Telgarayev ve Kamal Karmısov gibi Kazak sahnesinin önemli ustalarının katılımı ile oyunlardan parçalar gösterilmiştir. Davul Sesleri Altında filminin repertuarında Kurmangazı adında Kazak ulusal enstrüman orkestrasında Kazak Sovyetler Birliği devlet sanatçıları ve ünlü şarkıcılar Jüsipek Yelebekov, Jamal Omarova, Garifolla Kurmangaliyev, Abdullin Kardeşler, Şara Jiyenkulova ve Ali Kurmanov bazı şarkılar seslendirmiştir. Anuarbek Ümbetbayev, Oscar Sandler'e ait "Haydi Savaşa Kazak Kardeşler" şarkısını seslendirmiştir. Kapan Badırov ise Jambıl'ın şiirlerini okumuş, ünlü dombracı Dina Nürpeyisova, enstrümanı ile besteler icra etmiştir.

İvan Pıryev, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı İvan Bolşakov'a gönderdiği bir mektupta Kazak Sinama Konseri (Davul Sesleri Altında) filminden bahsetmiştir. Pıryev mektubunda yönetmen Timoşenko ve Minkin tarafından kaleme alınan Kazak sanatının ustalarının konseri filmi yönetmen senaryosunun 5 Ocak tarihinde yöneticiler tarafından onaylandığını dile getirmiştir. "Kazak Sinema Konseri" filminin çekimlerini stüdyonun, Cumhuriyet Sanat İşleri Komitesi ile ortaklaşa yürüttüğünü belirten Pıryev, Kazakistan hükumetinin, opera sahnelerinden bir parça çekmek için Devlet Akademik Opera Tiyatro binasını kullanımına açtığını ifade etmiştir. Pıryev, bunun için 12 günlüğüne tiyatro gösterimlerinin ertelendiğini, ancak tiyatrodaki çekimler sırasında kullanılacak araçların yakıt ihtiyacının giderilememesi nedeniyle çekimin başlatılamadığını belirtmiştir. Mektupta, yakıt ihtiyacı giderilince çekimlerin hemen başlatılacağını bildiren Pıryev, bu filmin çekimleri için 3 ekibin oluşturulduğunu, Timoşenko, Minkin

ve Şapirov'un bu üç ekibin her birinin yönetmeni, Tisse, Yakovlev ve Naumov'un ise her bir ekibin görüntü yönetmeni olduğunu ifade etmiştir. Pıryev'in mektupta verdiği bilgiye göre 3 ekip filmin çekimlerine aynı anda başlayarak, 10-15 Şubat 1943 tarihleri arasında çekimler bitirilecekti[22].

Kazak sinemasında önemli bir yere sahip olan sinema tarihçisi Kabış Siranov 1942 yılının Aralık ayında, "Kazak Sinema Tarihi Üzerine Denemeler" adlı kitabında çekimleri başlatılan "Davul Sesleri Altıda" filmi hakkında düşüncelerini ifade etmiştir.

Opera ve tiyatro oyunlarının bölümleri ve müzik performansları çekilirken, filmin yapımcıları, tiyatronun hazır dekorunu ve kostümlerini kullanmayı tercih etmemiş, tüm dekor ve kostümler filmin konseptine uygun olarak yeniden tasarlanmış ve her bir sahnenin çekim planları üzerinde sinematografik açıdan uzun süre çalışılmıştır. Çekim kamerası her zaman hareketli olarak kullanılmış ve bu teknik gösterim sırasında izleyicinin dikkatinin beyaz perdede kalmasını sağlamıştır. Tüm müzisyenlerin ve orkestranın performansı sırasında film üreticileri de onların performansının içeriğine uygun görüntüler göstermiştir. Bu teknik kullanılarak Kurmanov'un "16 Kız Hakkında Şarkı" adlı performansı görüntülerle yeniden canlandırılmış, şarkıda adı geçen 16 kızın her biri isminin söylenmesi ile birlikte kendi kişilik özelliklerini yansıtan görüntüler eşliğinde izleyici ile buluşmuştur. Birbirinden farklı karakterlere sahip bu 16 kızın geçişi sırasında izleyici de onların karakterlerine yansıtılan eğlenceli yönleri ile birlikte keyifli anlar yaşamıştır. Aynı teknik ulusal enstrüman orkestrasının müzisyen Kurmangaz'ın "Sarıarka" adlı bestesini icra ettiği performansının çekimlerinde kullanılmıştır. Bu performans sırasında müziğin ritmine uygun olarak atların koşma görüntüleri gösterilmiştir. Kalibek Kuanışbayev ise çekimler sırasında sunucu rolü üstlenerek sergilenen performansların arasında bağlantı kurmuş, zeki ve eğlenceli karakteri ile filme renk katmıştır. Filmin açılışı Kuanışbayev'in "Oyunculuğa Nasıl Başladım?" sorusu ile başlar ve ardından izleyici filmin ilk sahnesinde bir panayırda şarkı söyleyerek halkı eğlendiren Kuanışbayev ile karşılaşır. Kuanışbayev izleyici karşısına ünlü şarkıcı Mayra ve güreşçi Kajımukan ile birlikte çıkar ve bu sahnede hikayenin geçtiği yıllarda Kazakistan'ın başkenti olan Kızılorda şehrinde kurulacak ilk tiyatroda görev alması için davet edilir. Ardından

[22] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 6.

Kuanışbayev'in tiyatro sahnesinde sergilediği performansların görüntüleri gösterilir, Kuanışbayev burada Kazak kültürünün gelişimi ve o dönemdeki sanatçı arkadaşları hakkında bilgiler verir. Daha sonra beyaz perdeye, performanslarını sergileyen oyuncu, müzisyen ve dansçıların görüntüleri yansıtılır (Siranov, 1980: 65-66).

Kabış Siranov yazdığı kitapta filmin içeriği ve görüntüleri hakkında eleştirilerde bulunmuş ve eleştirilerinde filmde yer alan sanatçıların performanslarından çok çekim tekniklerine dikkat çekmiştir. Müzikal komedi türünde çekilen bu film günümüz nesillerine o dönemin sanat dünyası ve kültürü hakkında bilgi vermesi açısından bir miras niteliğindedir.

Filmin o dönemki Kazak sanatı hakkında bilgi vermesine bir diğer örnek, film içerisinde yer alan "Kız-Jibek" operasının Kazak halkının "Kız-Jibek ve Tölegen" adlı ulusal aşk destanından uyarlanması olarak gösterilmiştir. Opera 1934 yılında librettosu Gabit Müsrepov, müziği ise Evgeniy Brusilovskiy'in katkıları ile oluşturulmuştur. Bu eser Kazakistan'ın ilk operası olmuş, filmde operanın Şair Ibray'ın "Gakku" adlı eserinden uyarlanan bölümüne yer verilmiş ve ulusal bir eser olması dolayısıyla tercih edilmiştir. Jibek karakterini canlandıran Külaş Bayseitova 1936 yılında Moskova'da gerçekleştirilen Kazak sanatının 10 günü adlı etkinlikte sergilediği performansla Sovyetler Birliği Devlet Sanatçısı unvanını almış ve sanatçının aynı performansına filmde Jibek'in aryası olarak yer yerilmiştir.

Filmde ayrıca Gogol'un yazdığı "Müfettiş" ve Muhtar Auezov'un kaleme aldığı "Onur Tümeni" adlı oyunlar Kazak tiyatro oyuncuları tarafından başarılı bir şekilde sergilenmiş, Onur Tümeni" oyunundaki General Panfilov karakterini Kalibek Kuanışbayev canlandırmıştır. Dombracı Dina Nürpeyisova'nın performansında ise kostüm ve dekor olarak geleneksel motifler ustalıkla işlenmiş, sanatçının dombranın tellerine müziğin ezgisine uyumlu bir şekilde yaptığı dokunuşlar ortaya eşsiz görüntüler çıkarmıştır. Ünlü dansçı Şara Jiyenkulova, ozan Jambıl için dans performansı sergilerken, oyuncu Kapan Badırov ise yine ozan Jambıl'a ait "Leningrad" şiirini okumuştur. Jamal Omarova ise "Yeşeren Kazakistan" ve "Kutlama" adlı şarkıları seslendirmiştir. Ahmet Jubanov, Kurmangaz'ın "Sarıarka" adlı bestesinin performansı sırasında ulusal enstrümantal orkestrasının şefi olarak görev yapmıştır. Filmde geçen tüm bu sahnelerin görüntüleri, o dönemleri yansıtan birer doküman olması sebebiyle sonraki yıllarda çekilen belgesellerde kullanılmıştır.

“Kazak Sinema Konseri” adıyla çekimlere başlatılan bu filmin ismi beyaz perdeye “Davul Sesleri Altında” olarak yansıtılmıştır. Kazak yazar Muhtar Auezov “Kazak Edebiyatı ve Sineması” adlı sinema haftasında yaptığı konuşma sırasında Kazak kültürünün gelişmesi için sanatın halkın asırlık medeniyetinden beslenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Filmin adı ise Kazak halkının geçmişi ve bu günü arasında bağlantı kurarak, halkın günümüzdeki kültür seviyesinin gelişmesi açısından önem taşımaktadır. Oyunculuk sanatının bozkırlarda şarkı söyleyerek ve yerel enstrüman dombrayı çalarak geliştirildiği ülkede, bu film dombra ve tiyatroyu bir araya getirerek Kazak sanatında hem tiyatro hem de oyunculuğun gelişmesine katkı sağlamıştır.

2.1.4. Bozkır Kahramanı

Mosfilm stüdyosu ekibinde yer alan ve dünyanın önemli sinamacıları arasında gösterilen Sergei Eisenstein'da o dönemde Alma-Ata'ya yerleşenlerden biri olmuştur. Eisenstein Alma-Ata'da "Kozı Körpeş ve Bayan Sulu" adlı Kazak halk destanından uyarlanarak çekilmesi planlanan "Bozkır Kahramanı" (Dala Batırı; Дала Батыры) filmi için resimler çizmiştir[23] (ek 1-3 bkz.).

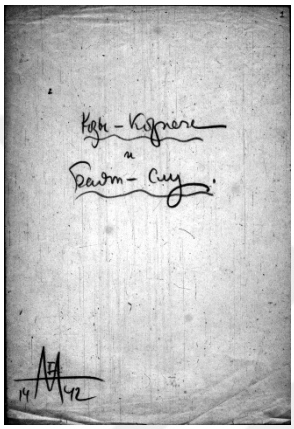

Bu destan XIII. ve XIV. yüzyıllardan itibaren halk arasında bilinse de, XIX. yüzyılın ortalarında yazılı hele gelmiştir. Eisenstein'in çizdiği önemli üç resim Kazak sinema eleştirmeni Ospanova Gazizovna tarafından Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde bulunmuştur. Genç araştırmacı Rauşan Ospanova'nın bu resimleri Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun tarihini araştırdığı 70'li yıllarda, arşiv fondundan bulmasına rağmen, bugüne kadar hem resimler hem de Eisenstein'in Kazak sinemasına karşı olan ilgisi neredeyse hiç araştırılmamış ve gün yüzüne çıkarılmamıştır. Rauşan Ospanova'nın, arşivden aldığı Eisenstein'in resimlerine ait fotokopileri kaybettiği bilinmektedir. Bu konu gölgede kalmış ve Kazak sinema tarihçileri tarafından yeterince irdelenmemiştir. Bunun yanı sıra Ospanova Kazakistan Merkez Devlet Arşivi'nden, Muhtar Auezov tarafından kaleme alınan "Bozkır Kahramanı" filminin edebi senaryosunun ikinci versiyonunu da bulmuştur[24]. Ekim 1942 tarihli senaryonun ilk sayfasında Muhtar Auezov'un yanı sıra Valentin Kadoçnikov, Fiodor Filippov ve Pera (Pearl) Ataşeva'nın isimleri de yer almıştır. Daha

[23] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 1923, Liste 2, Dosya 212, yaprak 1-3.
[24] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 181, Yaprak 1-137.

sonra Rauşan Ospanova'nın önerisi ile senaryo Auezov'un 20 ciltlik mecmuasında yayımlanmıştır[25].

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu senaryo bölümünün 1943 ve 1944 yıllarında üretim ve tematik planının ek senaryoları arasında "Bozkır Kahramanı" adlı film de yer almıştır. Başlangıçta büyük Kazak yazarı Auezov, senaryonun yazımına Sergei Eisenstein'ın karısı Pera Ataşeva, öğrencileri Valentin Kadoçnikov ve Fiodor Filippov ile başlamıştır.

Valentin Kadoçnikov, Sergey Eisensten'in Amerika'dan döndükten sonra Sovyetler Birliği Sinematografi Enstütüsü'nde (VGİK) düzenlediği kursta eğitim almış ve Yakov Protazanov'un "Yoksul Kız" (Bespreddannitsa; Бесприданница) filminde yardımcı yönetmen olarak çalışmıştır. Savaştan önce Fiodor Filippov ile birlikte animasyon yönetmenliğini ve ressamlığını üstlendiği "Sihirli Tohum" (Volşebnoye Zerno; Волшебное Зерно) adlı filmi çekerek sinemaya ilk adımını atmıştır.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Müdürü Tihonov 7 Şubat 1942 tarihinde Sinema İşleri Komitesi'nin Müdürü Bolşakov'a yaptığı açıklamada "Sihirli Tohum" filminin Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun ilk hazır filmlerinden biri olduğunu belirterek, film hakkında şöyle demiştir:

> "...Filmde canlı kuşlar ve kabarık bir kedi çizilmiş dallarda oturur, aktörler ve özellikle kötü Jivoglot rolündeki (Jivoglot rolünü oynayan) S. Martinson, Uzunburunlular ve böcek-insanlar ordusu safında yer alır. Andreika ve Mariika adlı kahramanlar bu "Mavi kuş"daki yeni Tiltil ve Mitil dolunay altında bulutların üzerine basarak, bir sihirli mutluluk tohumunu aramak için yola çıkarlar. Hayal gücü ve çekim mucizesi, elbette bütün masal türlerinde olduğu gibi siyah-beyaz görüntülerde kayboluyor, bunun için onların renklere ihtiyacı olduğu göze çarpıyor ancak yönetmen kısıtlı imkanlardan tartışılmaz bir film yaratmış..."[26].

Böylece başarılı bir çalışmanın ardından SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov, Polonskiy (tam adı bilinmiyor) ve Mikhail Romm, 1942 yılında yönetmen Kadoçnikov ve Filipov'un film çekebilmeleri için imkan sağlamak amacıyla özel bir karar vermişlerdir. Pırev tarafından kaleme alınan bir mektupta çekilecek filmin Kazak halk destanı "Kozy Korpeş - Bayan Sulu" olduğu belirtilmiştir. Bu özel izinli filmin çekimine 1942 yılında başlaması planlanmıştır.

[25] Auezov, Muhtar: Sobraniye Sochineniy v 20-i Tomakh, C. XII, Almaty, Jazuşı, 1960.
[26] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 423, yaprak 10.

Kadoçnikov Alma-Ata'ya geldiği zaman hemen Pera Ataşeva ile filmin senaryosunu yazma başlamıştır (Fomin, 2005).

Ancak daha sonra arşivde bulunan senaryonun ilk sayfasından Pera Ataşeva'nın isminin üzerinin çizilerek silindiği anlaşılmıştır[27]. Sergei Eisenstein'ın eserlerini araştıran sinema eleştirmeni, tarihçi ve Moskova'daki Eisenstein Merkezi'nin müdürü Naum Kleiman bir röportajında bu soruyu cevaplamış ve aslında bu filmi Kadoçnikov'un çekmesinin gerektiğini, Eisenstein'ın ona Kazak stilinin ne olduğu hakkında bilgi verdiğini ve bu aşk destanının nasıl çekilmesi gerektiği konusunda yardım ettiğini belirtmiştir. Goskino'da çalışan ve Moskova'ya çağrılan Pera Ataşeva'nın ise ona materyaller toplamasında yardım ettiğini ifade eden Kleiman, Pera Ataşeva'nın savaş hakkında film çeken İngilizlere tercümanlık yaptığını da sözlerine eklemiştir. Kleiman iş nedeni ile Moskova'ya dönmek zorunda kalan Pera Ataşeva'nın "Bozkır Kahramanı" filmindeki görevini devam ettiremediğini ve bu nedenle isminin senaryo yazarları arasından silindiğini dile getirmiştir.

Sergei Eisenstein "Kozı Korpeş – Bayan Sulu" destanının nasıl çekilmesi gerektiğini düşünmüş ve bu konu üzerine çalışmalar yapmıştır. Savaşın zor şartları altında yönetmenler için pelikülün bir metresinin bile oldukça pahalı olması dolayısıyla çoğu yönetmenin pelikül kullanma şansı olmamıştır. Arşivde çekilecek filmin storyboardı olan 3 çizim bulunmuş, bunlardan birincisi "Kozı Körpeş - Bayan Slu" adlı çizim, ikincisinde ise elma ağaçlarının arasında geleneksel kıyafetler giymiş bir erkek ve bir kadının çizimi olmuştur. Bu çizime "çiçek açan elma ağaçlarını gerçekten tam da böyle çekmek mümkün" diyerek not düşülmüştür. Üçüncü çizimde ise Meksika, elma ağaçları ve dağlar resmedilmiştir.

Eisenstein Alma-Ata'da çizdiği resimlerin altına attığı M harfine benzer imzası () AA ile Alma-Ata'yı simgelemiş, bu üç çizimin tarihi ise () 14 Ocak 1942 olarak kayıtlara geçmiştir.

"S.Eisenstein. Resimler" adlı kitabında çizmeyi nasıl öğrendiğini ve neden sevdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Resim çizmeyi hiç bir zaman öğrenmediğimden başlayabiliriz... Resim çizmeye sürekli tutkulu bir istek ve ihtiyaç duyduğum için Mühendis Afrosimov'a minnettarım... Çünkü küçük yıldızları olan soluk sarı kağıt ile örtülü

[27] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 181, Yaprak 1-137.

> ucu ince keskin beyaz tebeşir ile Bay Afrosimov, koyu mavi bez ile örtülü kumar masasında oyunun başlamasını beklerken... Bana çiziyordu! O bana canavarları çiziyordu. Köpekleri. Geyikleri. Kedileri... Çizgilerdeki, fenomenlerin sistemdeki ve bunların birbirlerine geçişlerindeki çizgi dinamiği ve yürüme dinamiği, yani olmak dinamiği değil, sürekli benimsediğim bir şeydir.
>
> Belki de bundan dolayı dinamikleri, hareketleri ilan eden ve temel ilkeleri haline getiren bilimlere eğilim ve sempati duyurum... Ve belki de, bu çocukluk hislerim nedeniyle, öğrencilerin ve dinleyicilerin çizgileri dinamik bir süreç ve hareket olarak algılamaları için ders sırasında zevkle siyah tahtaya beyaz tebeşirle çiziyorum.
>
> Muhtemelen, bu yüzden benim için sade çizim en sevilen olarak kalıyor ve neredeyse öyle kalır, ya da genelde onu kullanırım. Işık ve gölgenin noktaları (ekran uygulaması için tasarlanmış eskizler) neredeyse istenen efektlerin bir kaydı gibi dağılmıştır" (Eisenstein, 2007: 28-31).

Eisenstein, VGIK'ta verdiği derslerde öğrencilerine Japon, Çin ve Avrupa doğasının nasıl çekilmesi gerektiğini anlatmıştır. Kadoçnikov ve Filipov'a da Kazak yurdunun ve tabiatının özelliklerinin nasıl çekileceğini ifade etmiştir.

Eisenstein, dört unsur sistemli olan Elizabeth'li dünya algısı gibi Çinliler'in dünya algısında da aynı unsurların var olduğunu, aksine onların dünyayı algılamasının öncellikle iki ilkenin etkileşimine ve birbirine ters prensipli Yin ve Yang'a dayandığını dile getirmiştir. Eisenstein Çinliler'e göre eril ve dişilin iki başlangıç olduğunu ve buna göre bütün fenomenlerin sınıflandırıldığını, birilerinin dişil, diğerlerinin ise eril olduğunu ifade etmiştir. Aydınlık ve karanlık, yumuşak ve sert, esnek ve katı, akışkan ve hareketsiz, sesli ve sessiz, belirsiz ve belirgin, tüm bu prensip özelliklerinin kompozisyonun temelinde olduğunu belirten Eisenstein yaratıcılığın niyette, düşüncede ve ideolojide kendisini göstereceğini savunmuştur. Eisenstein bunun peyzaj unsurlarının basit nesnel karşılaştırılmasında bile farkedilebileceğini, suların akışkanlığının kıyı durgunluğuna direndiğini, sis yumuşaklığı ve havanın saydamlığını, kayaların ve dağların sertliğini, dağ yamaçlarının çıplak yüzeylerini, ağaç örtüsünün yoğunluğunu ve benzerleri ifadeleri kullanmıştır (Eisenstein, 2006: 336).

Eisenstein'ın düşüncelerinin Çin doğası gibi Kazakistan steplerinin çekimindeki özellikler hakkında da olmuş olması muhtemeldir ancak bugün sadece bü üç çizim üzerinden yorum yapılabilmektedir.

Filmin senaryosuyla ilgili kaynaklardan Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdür Yardımcısı Kabış Siranov'un, 21 Mart 1943 tarihinde Kazakistan'ın Gerçeği gazetesinde bir makalesinin yayımlandığı anlaşılmaktadır. Siranov'un makalede, yazar

Auezov'un Kadoçnikov ile birlikte "Kozy Korpeş – Bayan Sulu" halk destanı temelinde bir senaryo yazdığını dile getirmiştir. Senaryoda sonsuz aşka, aileye, arkadaşa, anavatana duyulan sadakate, insanlık onurunu ezmeye çalışan ve köleliğe mecbur eden her şeye sonsuz nefret gibi modern motiflerin yer aldığını belirten Siranov, "Kozı Korpeş-Bayan Sulu" destanının temel düşüncesinin o devrin gençlerinin sevgilileri ile kavuşmak için ettikleri duaları ve dilekleri içerdiğini ifade etmiştir (Siranov, 1943).

S. Castanje, N. Abramov, G. Potanin ve diğer bilim adamları tarafından çok takdir edilen destan, N.Pantusov, R. Abdrakhmanov, E. Baranov ve diğer araştırmacıları tarafından Rus diline düz yazı olarak tercüme edilmiştir. Yazar G.Tvertin'in (1889 - 1921) ilk kez bir destanı şiir olarak Rusçaya tercüme edilip (1927 – 35) destan 1878, 1890, 1894 ve 1905 yıllarında Kazan şehrinde bir kitap halinde basılmıştır. Destanın ilk kez Sovyet döneminde 1925 yılında Moskova'da yayımlandı ve Janak versiyonunun ise 1936 yılında Muhtar Auezov tarafından Alma-Ata'da yayımlanmıştır.

Destanın öyküsü Sarıbay ve Karabay'ın avcılık sırasında henüz doğmamış çocukları Kozı ve Bayan'ı nişanlandırmaları ile başlar. Avcılık yapan Sarıbay, baba olduğunu öğrenir fakat oğlunu göremeden ölür. Doğmadan önce nişanlı olan Kozı ve Bayan birbirlerini görmeden aşık olur. Aç gözlülüğü ile bilinen Karabay zaman geçtikçe arkadaşına verdiği sözü unutur ve kızını başkasına vermek ister. Karabay, mallarını kıtlık ve kuraktan kurtaran yerel güreşçi Kodar'ı kızı için uygun damat olarak görür. İki aşığın birlikte olmasına engel olan Kodar kötü planlarını gerçekleştirir ve Kozı'yı öldürür. Sevgilisinin ölümü için çok üzülen Bayan, intikam almak ister. Bayan, Kodar'a kuyudan su alıp kendisine içirirse onunla evleneceğini söyler. Bu tuzağa düşen Kodar onun uzun örgüsüne tutunup kuyunun dibine inince kurnaz kız örgüsünü keser ve Kodar sonsuz bir dibe düşüp, ölür. Böylece, Bayan Kozı'nın intikamı alınmış olur. Aşık kız ardından sevgilisinin mezarına gider ve intihar eder.

II.Dünya Savaşı sırasında tüm Sovyet filmleri devletin "Her şey savaş için, her şey zafer için!" propagandasıyla yapılmış Kazak halk destanı "Kozı Korpeş - Bayan Sulu"nun hikayesi de buna bağlı olarak değiştirilmiştir. Planlanmış "Bozkır Kahramanı" filmi Kozı ve Bayan'ın sonsuz aşkı ile o dönemde önemli olan ana vatana dostluk ve sadakat, iyi ve kötü gibi konuları da içermek zorunda kalınmıştır. Senaryo,

savaş ve barışın, iyi ve kötünün birbirine direnmesinin sembolü olarak, Kazak mitolojisinde iki dünya arasında bir bağ olarak yer alan kartal gibi büyük kuş - Samruk ve Cadı gibi yeni kahramanlar içermiştir.

"*Ses*
Ey dev yaratık, sen bir mağara canavarısın!
Elini kime kaldırıyorsun?
Anneye, nefes alan ve yaşayan her şeye!
Yere, doğaya! Bir insanın hayatına!
Aşkın ve aklın büyük uyumuna!
Ya da yaşam zaferi – seni rahatsız mı ediyor?
Ya da mutluluk sence üzüntüyü yok ederek,
Sana ölüm mü hazırlıyor?!
Ancak bu şekilde olmalıdır!
Veya kendi zamanının sınırlı olduğunu unuttun mu?
Unutmayın: yaşam ebedi harekettir
Durmazsan, sadece yeryüzünü yaralayacaksın!...
Ancak yaralar çok hızlı iyileşir! ...Ve
Hayat yine kül ve kömür arasından güneşe doğru yola çıkar!
Yine kendi güçlü direnciyle ayağa kalkar
Kendi köklerini yeryüzünün derinliklerine salıp, tutunarak...
Yine, Yeryüzünün anne sütünden güçlenerek
Köklerden yeryüzü yeşerecek!
Fakat sen şiddetli bir ceza alacaksın!
Hayatının sonu kötü olacak!
Sus! Sus!
Kötü niyetinle gerçeğimizin ışığını gölgeliyorsun!
Cadı
Son söylediklerine katılıyorum!
(Sessizce kenara)
Ama diğerlerine karşı kendi fikrim var
Ve istediklerimi yapacağım!
Aramızda ortak bir şey yok... Yeryüzünü benimle bağlayan,
Bağları kesmek istiyorum…
Onlar kölenin ayağına bağlanan taşlar gibi, beni aşağıya çekiyor!
Ben uçmak istiyorum!
En güçlü olup, sizleri yönetmek istiyorum!
Tek başıma, ağlamadan ve şikayet etmeden,
Senin biçtiğin kaderden önce, kendi hedefime ulaşmak istiyorum...
Siz sürüneceksiniz! Ben ise güçlenip,
Bir şeytan gibi, kanatlarını yayarak,
Gökyüzüne, bulutların arkasına,
Yıldızlar ve altın ayın yanına çıkacağım!
Kendi doğamı, yaptığım kötülüğü de, düşüncelerimi de seviyorum,
Geceyi sevip, günden ettiğim gibi, iyilikten de nefret ediyorum!
"Ant içmek", "Dostluk", "Mutluluk" ve "Aşk" gibi sözleri duyduğumda,
Ateşim yükseliyor!
Onlar bana karşı yönlendirilmiştir! Ben onları yok edeceğim!
Yaşamın en önemli temeli olan aşkı yok edeceğim!
Çünkü barış, irade, erdem, onur ve vicdan gibi,
Bütün bunlar sevgi temelinde büyüyor...

Samruk, seni yemediğim için hala uçamıyorum,
Uçabildiğimde dünyayı yakıp ve yıkmak için,
Farklı bir yöntem seçeceğim.
Aşk?!. Hmm... Bu hissi insanların hayatından çıkartacağım –
İçi boş bir beden olsun!
Sonra insanlarda düşük tutkular ve kaos yaratacağım!
Soğuk olmaya başlayan ve vahşileşen insanlar kendilerini mahvederler!
O zaman ben, sevgi ve mantık arasındaki bağlantıyı yok edeceğim!" (Auezov, 2007: 206-207).

Destanın bu alıntısında eserin ana teması, iyi ve kötü, barış ve savaş arasındaki tartışmalar dile getirilmiştir. Filmin senaryosunda Cadı, Karabay ile Sarıbay'ın arasındaki yeminin bozulması için çaba gösterir. Yaptığı kötülüklerden dolayı kanatlarından mahrum edilen Cadı, uçamaz. Tekrar uçup dünyayı yıkıp, yakmak için Samruk kuşun evladını öldürmesi gerekir. Bundan korkan Samruk ise evladının hayatını kurtarmak için kalbini argalinin içine gizler. İki efsanenin hikayeleri bu avcılık olayında birbiri ile bağlanmıştır. Sarıbay avcılık sırasında Cadı'nın bir gözüne kurşun atar ve lanetlenir. İntikam almak isteyen Cadı, Karabay ve Kodar'ı kötülük yapmaya yönlendirir. Ancak Kozı ve Bayan'ın arasındaki büyük aşk bütün zorluluklara karşı direnir ve sonsuz aşkın sembolüne dönüşür.

Ne yazık ki, Sergei Eisenstein, Muhtar Auezov, Valentin Kadoçnikov ve Fiodor İvanovich Filippov'un birlikte başlattığı kısa metraj "Bozkır Kahramanı" filmi çekilememiştir. "Sihirli Tohum" efsanesi gibi, "Bozkır kahramanı" da Kazak sinema tarihindeki, Kazak halk destanlarından ve efsanelerinden yararlanılarak çekilen Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminin en başarılı filmlerinden biri olması beklenmiştir. Diğer yandan savaşın zor şartları altında Valentin Kadoçnikov'un zaten iyi olmayan sağlık durumu daha da kötüleşmiş ve bir süre sonra vefat etmiştir.

Eisenstein, en sevdiği öğrencisi Valentin Kadoçnikov hakkında şu sözleri dile getirmiştir:

"...Onu her zaman aktif, her zaman enstitü, stüdyo işleri için, ana vatan için mücadele eden bir kişi olarak hatırlıyorum. Ama aklımda onun yalnızca bir konuda mücadele ettiği hakkında hatıra yok, o kendi kişisel menfaatleri için mücadele etmiyordu...

Bu çekici, yetenekli insan, kendisini tanıyanların aklında sabırlı, disiplinli, her zaman önerileri uygulamaya hazır, kendisine emanet edilen işler karşısında bir şeyleri beklemeden yapmaya hazır birisi olarak hatırlanacak.
Ve bu arada, biz en iyi yoldaşlarımızdan birinin ölmesine izin verdik...
Valya – yalnız değil. Birçoğu hasta.
Birçoğu acı çekiyor.
Birçoğuna yardım lazım..." (Eisenstein, 1968: 452).

Kadoçnikov'un ölümü birçok kişiyi üzmüş, “Korkunç İvan” filminin şarkısının sözlerini yazan Vladimir Lugovskoy, "Rüyalar Şehri” (Gorod Snov, Город Снов) adlı şiirinde ondan şu şekilde bahsetmiştir:

Onun içinde gençlik ruhu ve akıl kaynıyordu,
Herkes onun aklını ve sıcakkanlılığını,
Net ve saf Rus biçimini,
Ve gururlu bir öfke ve güçlü sabırlılığını seviyordu.
Naif umudunu da.
O büyük ustanın umudu idi... (Lugovskoy, 1958: 152-173).

Rusya Federasyonu’nun Ulusal Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde Kadoçnikov’un ölümü ile ilgili Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun komisyonu tarafından hazırlanan bir belge bulunmaktadır. Bu belge Kadoçnikov hakkında bilgiler içermektedir. Belgeye göre 27 Ağustos 1942 tarihinde, stüdyoda Kadoçnikov ve Filippov'un senaryo üzerinde çalışmaları bilinçli bir şekilde göz ardı edilmiş, diğer yoldaşlarla birlikte Şu şehrine odun hazırlama işlerine gönderilmeleri hakkında, Trauberg tarafından imzalanan 492 sayılı bir emir çıkarılmıştır. Ayrıca Filippov ve Kadoçnikov, Trauberg’den senaryo üzerindeki çalışmalarını bitirmeleri için bu kararı ertelemesini rica etmişler ancak Trauberg' onların durumlarına anlayış göstermeden, yakıtın önemini vurgulayarak bu taleplerini reddetmiştir. Yurt dışından Moskova'ya ithal edilen tekniğin Alma-Ata'ya nakli sırasında Kadoçnikov’un tüberküloz ve akut romatizma hastalığı ilerlemiş buna rağmen o gerçek bir vatansever olmasından dolayı Çu'ya gitmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra Kadoçnikov kararı kabul etmediği takdirde, işten atılma tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Kadoçnikov'a göre daha şanslı olan Filippov ise Komünist Parti Merkez Komitesinin (Bolşevik) kararıyla, Kazakistan’ın farklı bölgelerine özel bir göreve gönderilmiştir. Bu sırada Kadoçnikov, kendisine verilen görevi gerçek bir vatansever gibi yerine getirmiş ve gönderildiği oduncu grubunun usta başısı olarak üç kişinin yerine çalışmıştır. Ayrıca bütün stüdyo çalışanlarının adına bu kararın geri alınması için bir itiraz mektubu göndermiş ancak Kadoçnikov'un senaryo üzerinde çalışması için Alma-Ata'ya geri çağırılması yerine, sıradan bir bahane ileri sürülmüş ve Çu'daki çalışma süresi iki ay daha uzatılmıştır. Filippov iş gezisinden döner dönmez "Bozkır Kahramanı" senaryosunu bitirmek için acele etmiş, senaryo tamamlanıp basıldıktan sonra stüdyoya teslim edilmiştir. Arşiv belgelerine göre, Trauberg senaryoyu sürekli ertelemiş ve bilinçli bir şekilde okumamıştır. Daha sonra filmin üretim konusu ilerlemeye başlamış, Filippov ise

operatif ve enerjik bir yönetmen olduğunu göstermiştir. Ne yazık ki onun çalışmasına engel olunmuş ve 23 Ekim 1942 tarihinde çıkarılan bir kararla Çu şehrine odun hazırlama işlerine geri gönderilmiştir. Aynı zamanda Kadoçnikov ve Filippov'un cepheye gönderilmelerine karar verilmiş ancak Bolşakov'un müdahalesi ile bu plana engel olunmuştur. Gençlere karşı yapılan bu haksızlıklar ve kötü muamele nedeni ile hastalık daha da ilerlemiştir. Filippov'un Kadoçnikov için yaptığı acil yardım çağrısına yalnızca yakın arkadaşı Eisenstein, Ladınina ve diğerleri koşmuştur. Onlar gerekli Sülfitin ve Streptosit'i bulmuşlar ancak kamu kurumlarının hiç biri yanıt vermemiştir[28].

Bu olayların ardından "Bozkır Kahramanı" filmi çekilmemiş ve Sergei Eisenstein'in çizimleri ile Muhtar Auezov tarafından yazılan bütün edebi senaryo Kazak sinemasına bir miras olarak kalmıştır.

[28] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 475, yaprak 1-3.

2.2. Cepheye Yardım Belgesel Filmi

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Alma-Ata'da faaliyet göstermeye başlamasının ilk gününden itibaren, stüdyonun yöneticileri ve yaratıcı ekibi tarafından Kazakistan konulu filmlerin üretilmesi hedeflenmiştir. Moskova ve Leningrad'dan gelen yaratıcı sinema ekibinin Kazak halkının yaşamı hakkında fikir sahibi olmaması ve Kazak yazarların, Kazak sinema sanatının gelişmesi için yürütülen yeni çalışma tarzını çabuk benimsemeyerek kendi oluşturdukları çalışma tarzlarını yürütmeye devam etmesi Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun verimli çalışmasına engel olmuştur. Ayrıca bu sorunlar stüdyonun ilk yıllarında çekilen, "Kazakistan'ın Cepheye Yardımı"[29], "Jambıl" ve "Rüzgar" adlı Kazak konulu filmerin başarısız olması konusunda da engel teşkil etmiştir[30].

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde "Kazakistan'ın Cepheye Yardımı" adlı filmi Vertov, Turin ve Şklovskiy'nin çekmesi planlanmıştır. Bu üç sinemacı 11 Şubat 1943 tarihinde Ivan Bolşakov'a filmin durumu hakkında bilgi vermek için bir mektup göndermişlerdir.

> "Senaryo planını istediğinize dair gönderdiğiniz telgrafı aldık ancak çalışmalarımızda henüz sona gelmedik. Senaryo planını Mogilevskiy ile birlikte göndermemiz ne yazık ki olanaksız, çünkü kendisi yarın geri dönecek ve eksikliklerimizi bir günde tamamlamamız mümkün görünmüyor. Şu an Kazakistan'ın önemli kişileri ve yazarları ile birlikte bir takım toplantılar gerçekleştiriyoruz ancak henüz sizin onayınızı almadığımız için çalışmalarımız tam olarak başlatamıyoruz. Şimdilik size yalnızca filmin ana tutumu ve politik çizgisi hakkında bilgi vermek istiyoruz. Kazakistan hakkındaki bu film beyaz perdede toplum için belgesel niteliği taşıyacak bir film olacaktır. Film izleyicilere Sovyetler Birliği'nin arka cephesini, planlı ekonomisini ve Lenin-Stalin politikasının nasıl zafer getirdiğini Kazakistan örneği üzerinden gösterecektir."[31].

Mektupta Kazak yazarlar olarak Muhtar Auezov, Gabit Müsirepov ve Sabit Mukanov'un bahsi geçmiştir. Bu üç yazar, Kazak halkının yaşamı hakkında fikir sahibi olmayan ve "Kazakistan'ın Cepheye Yardımı" adlı filmde görev alan sinemacılara, Kazak halkının yaşantısı hakkında bilgiler vermiş, filmin senaryo taslağının hazırlık aşamasına dahil olmuşlardır.

Kazakistan'ın Cepheye Yardımı filminin, Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde yer alan edebi senaryosunun ilk sayfasında yer alan üretim aşamasında

[29] Cepheye Yardım filminin çalışma adı.
[30] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 423, yaprak 15.
[31] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2091, Liste 2, Dosya 436, yaprak 1.

görev alanlar listesinde filme emek verenlerin isimleri belirtilmiştir. Bu kaynaklara göre filmin senaryosunu Viktor Şklovskiy, geliştirme senaryosunu Muhtar Auezov, Gabit Müsirepov, Sabit Mukanov ve Viktor Şklovskiy yazmış, yönetmenliğini Dziga Vertov ve Viktor Turin üstlenmiştir.[32]

Bunun yanı sıra film hakkında Rusya Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde yer alan bir başka doküman olan Senaryo Planı Çalışma Notlarında, filmin senaryosu üzerinde yapılan düzenlemeler hakkında daha ayrıntılı bilgi verilmektedir. Bu kaynağa göre filmin kararlaştırılan ilk adı "Kazakistan" olmuştur. Daha sonra ise "Kazakistan'ın Cepheye Yardımı" olarak değiştirilmiştir. Film üreticileri, Kazakistan'ın cepheye yardımını göstererek, Kazak halkı hakkında film çekmeye karar vermiştir. Ancak filmde Kazakistan'ı tüm yönleriyle ele almak isteyen sinemacılar konunun genişliği nedeniyle zorlanmışlardır. Örneğin hayvancılığın yaygın olduğu ülkede, insanların büyük bir bölümünün geçim kaynağı olan bu mesleği göstermeden Kazakistan'ı anlatmanın mümkün olmadığı düşünülmüştür. Ayrıca Kazakistan'ın şeker üretiminde Sovyetler Birliği'nin en büyük kaynağı olması, bölgede büyük pamuk tarlalarının bulunması ve en önemlisi Sovyetler Birliği'nin savunma sanayisinde kullanılan kurşun ve metal ihtiyacının yüzde 85'inin buradan karşılanması gibi önemli noktalara değinmeden bugünkü Kazakistan'ın tanımlanamayacağına karar verilmiştir. Bunlara ek olarak enerji kaynağı sanayisi alanında büyük önem taşıyan iki bölge olan Karagandı ve Emba petrol'ün de dile getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kazakistan'ın çeşitli iklim özelliklerine, görkemli mekanlara ve farklı tabiat güzelliklerine sahip olması nedeniyle bunun dünya rezervinin yeni keşfedilen resmini oluşturduğuna kanaat getirilmiş, bütün bu zenginliklerin sırasıyla görüntülenip, sinemaya yansıtılmaya çalışılması, çekilecek mekanların çokluğu ve çeşitliliği sebebiyle filmin ana temasından uzaklaşılmasına neden olabileceği belirtilmiştir. Belgesel film üreticilerine göre belgesel filmlerin başarılı olması izleyicinin filmin amacını ve sahnelerinin dizilimindeki mantığı kavraması ile ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda film üretiminin çekim aşamasında yaşanabilecek olası zorlukların da göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmüş, mekanların sayısının ve birbirine olan uzaklığının çekim ekibinin o bölgelere ulaşması ve çekim öncesinde keşif yapması

[32] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 562, Liste 1, Dosya 328, yaprak 21.

açısından değerlendirildiğinde bu aşamanın tüm sürecin dörtte birini kapsaması durmunun söz konusu olabileceği anlaşılmıştır. Kısacası Kazakistan'ın kendisine has tüm yönlerini müzik ve görsellik katarak sanatla harmanlanması ve ülkenin doğal görüntüsünün yansıtılmasının yanı sıra izleyiciyi eğlendirecek, keyif verecek ve sanat değeri taşıyacak edebi eserlerin ortaya çıkmasının gerektiği dile getirilmiştir. Bahsi geçen bu etkenler nedeni ile geliştirme senaryosunun yazarları Auezov, Müsirepov, Mukanov, Şklovskiy ve yönetmen Vertov ikinci bir toplantı yapmaya ihtiyaç duymuşlardır[33].

Kazakistan'ın Cepheye Yardımı filmi Kazakistan hakkında çok geniş bilgi vermesinin ve izleyicinin ülke hakkında fikir edinmesini sağlamasının yanı sıra savaş yıllarında Kazakistan'ın önemini ve yaptığı yardımları yansıtmaktadır. Film bu açıdan bakıldığında sadece savaşa yapılan yardımları anlatmamış bunun üzerinden Kazakistan'ın bir tanıtımı yapımış ve önemi vurgulanmıştır. Bu film aynı zamanda Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çekilmiş Kazak konulu filmler arasında en büyük değere sahip film olmuştur. Film üretiminin başında dünya sinemasında önemli bir yeri olan ve sinama göz kuramını ortaya çıkaran Vertov ve Rus sanatında biçimçiliğin önemli temsilcisi Şklovskiy, o dönemin en önemli Kazak edebiyetçıları Auezov, Müsirepov ve Mukanov yer almıştır. O yıllarda film senaryosunun planlanması aşamasında birçok toplantı gerçekleştiren ve filmin üretiminde önemli paya sahip olan bu isimlere günümüz kaynaklarında ne yazık ki yer verilmemektedir. Ancak arşiv dökümanları incelendiğinde bu isimlerin üretim aşamasında üstlendikleri rolün önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Filmin adı ile birlikte Dziga Vertov'un adı yaygın olarak kullanılsa da özellikle senaryosunda diğer önemli isimlerin de başarısı söz konusurdur. Vertov, Şklovskiy, Auezov, Müsirepov ve Mukanov'un katıldığı toplantıların stenografisi arşiv kayıtlarında bulunmaktadır[34].

Bu belgeye göre toplantılardan birinde konuşma yapan Auezov'un film hakkındaki düşünceleri karşımıza çıkmaktadır. Auezov'a göre filmin tasarımı kısıtlanmış olmasına rağmen iyi bir planlama yapılmıştır. Auezov tasarımın daha somut bir nitelik kazanması için bazı noktaların netleştirilmesi gerektiğini ve bunun

[33] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2091, Liste 2, Dosya 98, yaprak 48.
[34] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 562, Liste 1, Dosya 227, yaprak 1-13-t.

birçok bağlantı noktasını daha da güçlü hale getireceğini dile getirmiştir. Auezov daha önce Kazakistan'da çok az belgesel film çekildiğini ancak bunların Kazak halkını konu edinerek ortak bir noktada buluştuğunu, şu an üzerine konuşulan belgesel filmin senaryosunda ise Kazak halkına yeteri kadar yer verilmediğini belirtmiştir. Ona göre Kazak halkını bir topluluk olarak ele almaktan çok daha bireysel olarak ele almak ve bu sayede kişilik özellikleri ile birlikte onların iç dünyasını ve milliyetçilik ruhunu yansıtmak gerekmektedir. Filmin içerisinde Kazakistan'da bir fabrikada çalışan sıradan işçiler topluluğundan çok madencinin, pamuk toplayan kadının, at binen çobanın, dağda ve ya Hazar Denizi'nin kıyısında yaşayan insanın gösterilmesinin Kazak halkının gerçek simasını daha doğal bir şekilde yansıtacağını düşünmüştür. Auezov toplantıda dile getirdiği bu düşünceleri ile Kazakistan konulu bu filmde Kazak halkının sadece bir isim ve ya dekor olarak kullanılmasının değil aynı zamanda filmin içeriğinde yer almasını, ve halkın yaşantısının filmin ana teması olarak ele alınmasını istediğini belirtmiştir. Auezov ayrıca filmde ülke genelinde, tüm insanların ortaklaşa hareket etmesi ve bunun sonucunda bir rekabet doğmasını ancak bu rekabetin cepheye yardım göndermeye çalışan insanların birbirleriyle yarışması şeklinde gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Yazar belki de bu düşüncesi ile filmde cepheye yardım etmek için birbirleri ile rekabet eden insanları göstererek cephe karşısındaki düşmanla yaşanan rekabetin dile getirirlmesini istemiştir. Kazakistan'ın Cepheye Yardımı filminin savaş yıllarını konu edinmesi nedeniyle filmde Alma-Ata'da kurulan Panfilov tümeninden de söz edilmesine gerek duyulmuştur. Muhtar Auezov da o dönemde aynı düşünce ile hareket etmiş ve bunu toplantıda dile getirmiştir. Auezov filmin son kısmında Moskova'yı savunan Panfilov tümeninin 28 kahramanına yer verilmesi gerektiğini söylemiştir. Yazar Auezov Kazak halkının doğa ile iç içe olan yaşam tarzını senaryoda bir metafor olarak kullanmak istemiş ve dağ ile vadilere insansı özellikler vererek bu iki doğa harikasının görüntüsünü şarkılarla bir araya getirmeyi önermiştir. Dağ ile vadi arasında geçen diyaloglar oluşturarak ve bu diyaloglarda Panfilov tümeninin 28 kahramanından bahsetmesi fikrini sunmuştur. Yazar bu düşüncesi ile dağların Kazak halkının gözünde korunması gereken bir vatan toprağı ve ya bir anne gibi gösterilerek onun uğruna savaşılması gerektiğini savunmuştur.

Yazarın dağları ve vadileri doğal güzelliklerinden çok uğruna savaşılması gereken bir vatan toprağı olarak göstermek istemesi, savaş dönemindeki Sovyet

ideolojisinin bir yansıması olmuştur ve bu "Herşey Cephe İçin" düşüncesine dönemin sinema filmerinde oldukça sık yer verilmiştir.

Auezov metafor olarak insansı özellikler verdiği dağ ile vadinin daha sonra kendilerini temsil eden dağ ozanı ve vadi ozanı olarak karşımıza çıkmasını, ardından şair atışması (aytıs) yapmalarını istemiştir. Yazar Kazaksistan'ın cepheye yardımı konusunu işlerken, Kazak halkının sözlü kültüründe önemli bir yere sahip olan bu edebi türü kullanarak filmin tüm taslağını, dilini ve biçimini bu atışma üzerinden kurmayı düşünmüştür. Böylelikle filmin, gerçek Kazak kültürünü yansıtacağını ve bunun eski geleneklerin bugüne taşınmasında bir köprü vazifesi göreceğini belirtmiştir.

Toplantıda, Şklovskiy izleyicinin şair atışması yapan bu iki ozanı görmesinin yanı sıra onların da birbirlerini görmesi ve bu bağlantının sadece görsellerle değil şarkıların sözleri ile de kurulması gerektiğini savunmuştur. Şarkıların sözlerinde cepheye yardım için birbirleri ile rekabet eden Kazak halkının anlatılması bunu yaparken de hangi bölgeden bahsediliyorsa oraya ait görüntüler kullanılmasını belirtmiştir.

Savaş döneminde tüm Sovyetler Birliği savaşın gidişatı ve bununla ilgili bilgilerden radyo yayınları sayesinde haberdar olmuştur. Mukanov ise sözlü kültürün gelişmiş teknoloji ile özdeşleştirilmesi gerektiğini dile getirmiş, tüm halkın yaygın olarak kullandığı bu teknolojiyi filme katarak, ozanların atışmasının radyodan yayınlanmasını ve oradan rekabet halinde olan tüm bölgelere ulaşmasını istemiştir. Şairlerin atışma sırasında sordukları soruları radyodan cevaplayan halkın sesleri de yine aynı radyo aracılığı ile diğer bölgelere iletirmesi gerektiğini savunmuştur.

Toplantıda geçen bu konuşmalardan, filmin üretimi için bir araya gelen kişilerin her biri filmin içeriği hakkında yaratıcı fikirler ortaya attığı anlaşılmaktadır. Şklovski toplantıda herkesin bir süre senaryo üzerine çalışıp fikirlerini yazmasını istemiştir. Onlardan ozanların atışmalarında kendilerine özgü bir tarz oluşturmalarını bunun içinde senaryoda kararlaştırılan Kazak halkını tüm yönleriyle ele alınması hususuna dikkat etmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Usta yazar genç, yaşlı, kadın, erkek, çoban, işçi ayırt etmeksizin farkı yaş, cinsiyet ve statüde olan tüm Kazak halkını göstererek ozanların atışmasının içeriğini çeşitlendirmek istemiştir. Onun bu düşüncesi aynı zamanda gerçek Kazakistan'ı tüm doğallığıyla ele alma amacına da

hizmet etmektedir. Şklovskiy çalışma arkadaşlarından her birinin kendi fikrini yazarak bir sonraki toplantıda sunmalarını istemesiyle, projenin herkesin fikrini yansıtan, ortak bir kararla alınmış ve birbirlerinin düşüncelerinden beslenen bir ekibin çalışması olarak ortaya çıkacağını düşünmüştür. Şklovskiy filmde Kazak halkının cepheye yardımını dile getirirken bunun sadece Almanya ve Kazakistan arasında bir savaş gibi değil, tüm Sovyetler Birliğinin bir mücadelesi olduğunu göstermek gerektiğini ifade etmiştir. Sovyetler Birliğinin Kazakistan'ın gelişmesinde ve kalkınmasında önemli bir yere sahip olduğunu dile getiren yazar bununla birlikte filmde Kazakistan'ın savaş döneminde sadece cepheye değil savaşta zarar gören diğer Sovyet devletlerine de yardım ettiğini de göstermeliyiz şeklinde fikrini savunmuştur.

Musirepov tüm bu fikirlerin sinemasal bir dille işlenmesi için Kazakistan'ın zengin kaynaklarının ve doğal güzelliklerinin hikaye ile bütünleştirilerek ele alınması gerektiğini belirtmiştir Yazarın burada ifade etmek istediği Hazar Denizi kıyısında yaygın olan balıkçılığı, cephede bir askerin Kazakistan'dan gönderilen balık konservesi yemesiyle birlikte anlatılması aynı şekilde demirin, petrolün ve buna benzer tüm kaynakların hikayenin içinden bir parça haline getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylelikle filmde sadece bu kaynakların varlığı dile geterilmeyecek aynı zamanda onların nasıl kullanıldığı ve ne gibi katkılar sağladığı usta bir şekilde işlenmiş olacaktır. Yazar bu tekniğin filmi sinematografik açıdan daha zengin bir hale getireceğini savunmuştur. Müsirepov'un bu düşüncesine ekip arkadaşları da hak vermiş ve onlarda aynı teknik ile çalışma kararı almıştır.

Topalantıda bu usta yazarların fikirlerini sessizce dinleyen Dziga Vertov, daha sonra kendi fikirlerini dile getirmek için söze başlamıştır. Vertov, konuşmalar esnasında filmin senaryosu hakkında ortaya atılan fikirlerin her birini gözlerinde canalandırdığını belirtmiştir. Sözü edilen iki ozanın şair atışmasının art arda gelen görüntüler ile gerçekleşebileceğini, bunun sahnelerde yer alan şarkının ritmine uyma noktasında sıkıntılar yaratabileceğini ifade etmiştir. Vertov'a göre bu yarışma esnasında geçen şarkıların inişli çıkışlı ritmine filmin süresi boyunca uymak mümkün değildir. Ayrıca bu şekilde filmin dramatik bir yapısının bulunmadığını, giriş, gelişme ve sonuç bölümleri oluşturularak Amerikan tarzında gerilimin tırmanmasının ardından olayların çözüme kavuşması gerektiğini belirten yönetmen, filmde olay örgüsünün oluşturulmasıyla daha başarılı bir anlatıya sahip olunabilceğini ifade etmiştir. Vertov

filmin ilk olarak olay örgüsüne bağlı bir kriz noktasından başlaması gerektiğini savunmuştur. Örneğin filmin Panfilov tümeninin 28 kahramanının mezarının ve ya savaşta yıkıma uğramış bir köyün görüntüsünden başlayıp, cephe arkasında yardım toplayan Kazak halkının mücadelesini göstermek istemiştir. Vertov'a göre savaşın ağır şartları altında hayatta kalmaya çalışan köylerden birinde açlıkla mücadele eden çocuklara Kazakistan'dan uzanan yardım elini göstermek iki bölge arasında bir bağlantı kurulmasını sağlayacaktır. Yönetmen, Mukalov'un sahnelerin birbirine bağlantısında radyonun kullanılması fikrinin yerine, sahne geçişlerin bir trenin demiryolu ile bir bölgeden başka bir bölgeye yardım ulaştırmasını göstererek yapılabileceğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak demirin akışı, suyun derelerden ilerleyerek başka köylere ulaşması, dağların arasında bir yılan gibi kıvrılarak uzaklaşan tirenin yolculuğu da Kazakistan'dan cepheye yapılan yardımı ifade edebileceğini ve sahneler arasında bu şekilde bağlantı kurulabileceğini söylemiştir.

Vertov'un kendisini ifade etmesinin ardından Şklovskiy, onun filmin dramatik yapısının oluşturulması hakkında düşüncelerinde haklı olduğunu dile getirmiştir. Yazar, dramatik yapının başarılı bir şekilde kurulması için filmin ana hatlarının dört temel gerginlik üzerine oturtulması gerektiğini savunmuştur. Şklovskiy'e göre; bu dört temel gerginlikten ilki, bir güç savaşını ifade eden kavgadır ve bu filmin ana temasında yer alan savaş üzerinden birbirleri ile karşı karşıya gelen iki düşman olarak ele alınabileceğini belirtmiştir. İkinci gerginliği ise rekabet olarak tanımlayan yazar bunun da filmde cepheye yardım için birbirleri ile yarışan Kazak halkının mücadelesi ile yansıtılıcağını düşünmüştür. Üçüncü gerilim noktasını da saldırı olarak ifade eden Şklovskiy bunun düşmanın askere müdahalesi olarak yorumlanabileceğini dile getirmiştir. Son gerilim noktası ise gelecek olarak karşımıza çıkmış, gelecek ise bir nevi Kazak halkının cepheye yardımları ile askere güç vermesi ve düşmanın püskürtülmesine etki etmesi üzerinden ele alınabileceğini belirten Şklovskiy bu sayede giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin oluşturulabileceğini savunmuştur. Yazar giriş bölümünün ardından olayların yavaça tırmandığı kısımda düşmanın saldırısı, askerin ve halkın ezilmesinin ardından olayların doruk noktasına ulaşmasıyla birlikte halkın yardımları ile düşmana cevanını sonuç bölümünde işleyerek dile getirdiği bu dört gerilimi filmin dramatik yapısında anlatıyı destekleyeceğini ve güçlendireceğini ifade etmiştir.

Savaş yıllarında Alma-Ata'ya taşınan Vertov ve Şklovskiy gibi büyük ustalar ve Kazak yazarlar Auezov, Müsirepov, Mukanov ile çalışma fırsatı yakalamış ve bu olay Kazakistan'ın sinema tarhine büyük katkı sağlamıştır. Bu durum yazarların tecrübelerini arttırarak edebiyat ile sinema hayatları arasında bir bağlantı kurmuş ve sinema alanında faaliyet göstermelerine vesile olmuştur. Bunun sonucunda da bu isimlerin çalışmaları Kazak sinemasının gelişmesine yardımcı olmuştur. Dolayısı ile bu toplantı Kazak yazarların sinema alanında faaliyet göstermeye başlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

Dünya sinemasının önemli ustalarından biri olan Eisenstein bu üç yazar ve Tajıbayev'in Kazak sinemasının temelini oluşturduğunu ve Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Kazak konulu filmlerin üretiminde önemli bir paya sahip olduklarını belirtmiştir. Eisesntein, Grigori Roşal'e başarılı Kazak yazarlar hakkında düşüncelerini dile getirmiş ve onların simalarına baktığında 4 ulusun izlerini gördüğünü söylemiştir. Müsirepov'un Moğol, Tajıbayev'in Kızılderili, Mokanov'un Rus ve Auezov'un Arap simasına sahip olduğunu ve onları anımsattığını dile getirmiştir. Eisenstein, Tajıbayev'in saçlarına tüy takması halinde gerçek bir kızılderiliye benzeyeceğini ve Thomas Reid'in kitabındaki olayların gerçek bir örneğini yansıtabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Arap simasına sahip olduğunu ifade ettiği Auezov'un ise gerçek bir arap emirini andırdığını dile getirmiştir (Roşal, 1974).

Başarılı Kazak yazarlar daha önce çekilen Kazak konulu filmlerde Rus yazarlar ile birlikte görev almıştır. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu onların sinema ve senaryo yazım tekniği ile tanışmasına vesile olmuştur. Bu sayede yazarlar Kazak halkının kültürünü ve doğal güzelliklerini edebiyat dışında farklı ve yeni bir sanat dalı ile buluşturma şansı yakalamıştır. Önceki yıllarda da Kazak konulu filmler çekilmiş ancak yazarlar zamanla pratik yaparak bilgilerini geliştirmiş ve işin tekniği ile tanışmışlardır. Bahsi geçen toplantının stenografisinden yazarların ve diğer sinemacıların arasında nasıl bir etkileşim olduğu ve yaratıcı bir fikir alışverişinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Kısacası sinema stüdyosunun oluşmasına ve senaryo bölümünün temelinin atılmasına bu başarılı yazarlar ön ayak olmuştur. Dramaturjinin sinemanın temelini oluşturması açısından önem arz etmesi Kazak yazarların başarısının da önemini arttırmıştır.

Toplantının ardından Şklovskiy, Vertov ve Turin 26 Mart 1942 tarihinde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Sanat İşleri Yöneticilerine Kazakistan'ın Cepheye

Yardımı filminin senaryo planı ile birlikte bir mektup göndermiştir. Mektupta film üreticileri tarafından senaryonun yazımında gecikmeler yaşandığı, konunun genişliği açısından tüm detaylar hakkında hazırlık yapılması gerektiği ve bu nedenle konunun kısaltılmasına ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Tüm bunların sonucunda proje sürecinin yarısına gelinmişken yöneticiler tarafından "Kazakistan'ın Cepheye Yardımı" konusunun değiştirilerek "Cepheye Yardım" olmasına karar verildiği bildirilmiştir. Yeni konuya hazırlık olarak Kuzbas, Mangnitogorsk ve Bakü hakkında araştırma yapılması gerektiği belirtilmiş, bunun zaman aldığı ifade edilmiştir. Konu seçimindeki belirsizlik ve tasarımındaki zorluklar Auezov, Mukanov ve Müsirepov'un çalışmalarını tamamen kullanmaya engel olmuştur. Bu etkenler mektupta açıklanmış, Kazakistan'ın şarkılarla betimlenmesi fikrini Mukanov'un sunduğunun ve film tasarımın da kendi aralarında tartışma olmadığının, herkesin birlikte hareket ettiğinin altı çizilmiştir. Bazı konularda gösterilecek insanlar ve üretim hakkında bilginin az olması nedeniyle senaryonun eksikliği giderilememiş ve senaryo tamamlanamamıştır. Bunlara rağmen Şklovskiy ile senaryo yazarları Auezov, Mukanov ve Müsirepov'un katılımı ile konuya derinlemesine çalışılmasının ve geliştirilerek yönetmen senaryosunun yazılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Mektuba göre çekimlerin en geç çiçeklerin tomurcuk açması mevsiminden önce başlatılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu da film çekimlerinin Mayıs ayından önce başlamasının planlandığını ifade etmektedir[35].

İlk olarak Kazakistan'ın Cepheye Yardımı olarak planlanan filmin adı ve konusu daha sonra Cepheye Yardım olarak değirilmiştir. Bundan dolayı film üreticilerinin kendilerinin de belirttiği gibi, Kazak yazarların çalışmaları tamamen kullanılmamıştır. Auezov, Müsirepov, Mukanov, Vertov ve Şklovskiy bir araya gelmiş, Kazakistan'ın yardımı ile sadece biçim ve içerik olarak Kazakistan'ı konu edinen değil aynı zamanda Kazak halkının kültürünü yansıtan bir belgesel hazırlamaya çalışmışlardır. Ancak stüdyo yöneticilerinin film konusunu genişletme kararı ile bu fikir gerçekleştirilememiştir. Tam manasıyla gerçekleştirilemese de içerisinde Kazakistan'ın konu olarak yer aldığı bir film ortaya çıkmıştır.

[35] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2091, Liste 2, Dosya 436, yaprak 6, 6-t.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİRLEŞİK MERKEZ FİLM STÜDYOSU DÖNEMİNDE KAZAK SİNEMA KADROSUNUN OLUŞUMU

3.1. Kazak Sinema Oyunculuk Okulu

Kazakistan'da ilk film çekimleri Büyük Ekim İhtilali'nden sonra başlamıştır. İlk dönemde Rus görüntü yönetmenleri tarafından Kazak halkının yaşamı, örf ve adetleri kısa sahneler şeklinde çekilmiştir. Sovyet İktidarı kurulduktan sonra ise ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimini yansıtan filmler ön plana çıkmıştır. 1928 yılında Rus Sovyet Federasyonu Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserliği'ne bağlı "Vostokfilm" Tröstü kurulmuştur. Rus Sovyet Federasyonu Sosyalist Cumhuriyeti'nin Halk Komiserler Konseyi Başkan Yardımcısı olan Turar Rıskulov, Vostokfilm'in kurulması için oldukça büyük çaba göstermiştir. Eğitim ve ülkenin kültürel gelişiminde sinemanın üstlendiği rolün önemine dair makaleler yazmıştır. Vostokfilm'in Özerk Cumhuriyetlerin sinemasının gelişimi için önemli olduğunu savunmuştur ve bu amaçla Kazakistan'da sinema üretimini kurmaya çalışmıştır. 1930 yılında totaliter Sovyet ideolojisi ülkenin tüm sinema işlerini kontrol altına alarak kendine bağlamaya başlamıştır. Daha önce üye olan ülkelerin ödemeleri ile faaliyet gösteren Vostokfilm anonim şirketi, Vostokkino olarak değiştirilip, faaliyetleri kısıtlanmıştır ve Kazakistan'da sinema stüdyosunun kurulmasına engel teşkil etmiştir. Bu nedenle film üretiminin yapılmadığı Kazakistan, sadece Rus sinemacılar tarafından çekilen filmlerin konusu haline gelmiştir. O dönemde Kazakistan'ın konu edildiği "Türksib", "İsyan", "Bozkır Şarkısı", "Kıtlık", "Düşmanın İzleri" gibi sinema ve belgesel filmleri çekilmiştir. Savaş sırasında kurulan Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu ise Kazak sinemasının tarihi gelişimi açısından önemli bir dönemeç olmuştur. Lenfilm ve Mosfilm stüdyolarının Kazakistan'a taşınmasının bir sonucu olarak SSCB Halk Komiserler Konseyi tarafından "Alma-Ata'da Film Üretimi Hakkında Karar" çıkarılmış ve Alma-Ata Sinema Stüdyosu kurulmuştur. Kazakistan'ın yeni film stüdyosuna kendi ekibini hazırlaması gerekiyordu. Alma-Ata'ya yerleştirilen stüdyo Sovyet sinemasının en büyük ustalarını bünyesinde toplamıştır. Örneğin yönetmenlerden S.Eisenstein, V.Pudovkin, D.Vertov, Vasilyev Kardeşler, İ.Pıryev, G.Kozitsev, Y.Rayzman, A.Ptuşko, G.Roşal ve L.Trauberg;

görüntü yönetmenleri E.Tisse, A.Moskvin, A.Golovniya, L.Kosmatov, B.Volçek, A.Kalparin ve B.Baboçkin, B.Çirkov, N.Çerkasov, M.Jarov, N.Kryuçkov, M.Lindina ve P.Kadoçnikov gibi dönemin tanınmış oyuncuları da bu kadroya dahildi.

Sinema eleştirmeni İliya Vaysveld'e göre, Eisenstein, Pudovkin, Kozitsev, Trauberg, Ermler, Roşal ve Stroyeva ilk dönem Kazak sinemacılarının öğretmenleri olmuştur. Alma-Ata'da faaliyet gösteren Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu ve Senaryo Stüdyosu'nun etrafında Kazak yazarları toplanmıştır. Auezov, Tajibayev, Müsrepov ve Mukanov vd. çalışmalarının Kazak sinema tarihindeki önemi sadece senaryo yazmaları ile sınırlı kalmamış ve Vaysveld'e göre Kazak yazarlar yaratıcılık için son derece önemli olan entelektüel çevre kurmayı da başarmışlardır (Vaysveld, 1968: 11).

Vsevolod Pudovkin ise, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun film çalışmaları hakkında gerçekleştirilen toplantılardan birinde şunları söylemiştir:

> "Savaş bitecek ve şehirlerimize geri döneceğiz. Alma-Ata Sinema Stüdyosu bizden ayrılacak ve burada yaşamaya devam edecek ancak kiminle ve ne ile kalacak? Bu bizler için çok önemli. Kazak sinemacıları bizden sonra, kendileri film üretmeye devam etmelilerdir. Bizler onlara sinemanın "gizem"ini keşfetmelerinde yol göstermeliyiz. Bunu şimdi, onlarla birlikteyken yapmalıyız..." (Plody Sodruzhestva, 1982: 8).

Kazakistan Halk Komiserler Konseyi Başkanı Nurtas Ondasınov, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun kurulmasına büyük katkı sağlamıştır. Alma-Ata'da kurulan stüdyo ve sinemacılar aracılığıyla ülke sinemasını geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla, Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi (Bolşevikler) tarafından 18 Haziran 1918 tarihlinde 187 sayılı karar kabul edilmiştir. "Alma-Ata'daki Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Film Üretimindeki Gelişimi ve Genişletilmesi ile ilgili Önlemler Hakkında" başlıklı bu karar, 18 Haziran 1943 tarihinde Hükumet Binasında imzalanmıştır. Kararda, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi ve Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler), savaş dönemindeki tüm zorluklara rağmen, Alma-Ata şehrine yerleştirilen ve bünyesinde üç sinema stüdyosunu barındıran Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun verimli çalışması için iyi şartlar sunduğunu belirtmektedir. Ayrıca film stüdyosunda üretimi sağlamak için, Alma-Ata'nın en büyük iki binası; Kültür Sarayı ve Ala-Tau sinema salonu kullanıma sunulmuştur. Stüdyo çalışanlarının konaklaması için, Sovyetler Evi oteli, üç katlı Kazak Pedagoji Enstitüsü'nün profesörler apartmanı

ve şehirde bulunan yüzden fazla daire tahsis edilmiştir. Bununla birlikte yemek ihtiyaçlarının karşılanması için üç adet yemekhane organize edilmiştir. Ayrıca ekipmanlarının yerleştirilmesi, gerekli işçilerin ve inşaat malzemelerinin temin edilmesi gibi büyük yardımlar yapılmıştır. Karara göre, bu çalışmalar sonucunda, Alma-Ata'da kısa sürede Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin en büyük film stüdyosu kurulmuştur. Stüdyoda "Cephe" (Front; Фронт), "Maşenka" (Maşenka; Машенька), "Parti Sekreteri" (Sekretar Raykoma; Секретарь Райкома), "Vatan Namına" (Vo İmya Rodını; Во имя Родины), "O, Vatanı Savunuyordu" (Ona Zaşçişçyayet Rodinu; Она защищает Родину) gibi 20'den fazla uzun metraj film bir buçuk yıl gibi kısa bir süre içerisinde üretilmiş ve filmler Sovyet halkı tarafından takdir edilmiştir. Bununla birlikte, Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler), film stüdyosunda tüm olanaklara rağmen, Alma-Ata'da kalınan süre boyunca, II. Dünya Savaşı'nda Kazakistan'da cephe arkasındaki işçilerin özverili çalışması ve cephedeki Kazak savaşçıların kahramanlığı hakkında hiçbir uzun metraj filmin üretilmediği vurgulamaktadır. "Kahraman Üzerine Şarkı" ve "Ak Gül" adlı Kazak kısa filmlerinin çekimleri için devlet kurumları tarafından büyük destek verilmiştir. Üstelik Kazak Akademik Drama Tiyatrosu üç ay boyunca kapatılmış ve tiyatro kadrosu film çekimlerine dahil edilmiştir. Buna rağmen stüdyodaki diğer kısa filmlerin üretimi 3-4 ay gibi kısa bir sürede tamamlanırken, bu filmlerin çekimi bir yıl sürmüştür. 1942 yılının Aralık ayında çekimleri başlatılan "Kazak Sinema Konseri" filminin akıbeti de aynı şekilde sonuçlanmıştır. Stüdyoda yetenekli Kazak sinemacıların eğitimi ve kendilerini geliştirmesi ise tatmin edici olmamıştır. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun uzun metraj filmlerin yapımını daha da geliştirmek için Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) kararının 1. maddesinde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin en büyük film stüdyosu olduğu, stüdyonun öncelikle tüm Sovyetler Birliği için filmler üretmesi ve Rus konulu filmlerin çekilmesinin yanı sıra, Kazak halkı ve onların yaşantısı hakkında uzun metraj filmlerin de hızlı bir şekilde üretilmesine dikkat edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Kararın 2. maddesinde ise Kazak halkı hakkında filmlerin üretimi sırasında uyulması gerekenler maddeler halinde belirtilmiş, buna göre; Kazak sanat dünyasının en iyi sanatçılarının yer aldığı "Kazak Sinema Konseri" filminin üretimi 1943 yılının üçüncü

çeyreğinin sonunda bitirilmeli, Kazak halkının büyük şairi, Abay hakkındaki filmin, 1944 yılının üçüncü çeyreğinde bitirilmesi konusunda plan yapılarak, filmin çekim hazırlığına 1943 yılında başlanmalı, Büyük Vatan Savaşı sırasında Kazak halkının özverili emeğini anlatan filmin hazırlığı 1943 yılının sonlarında yapılarak, çekimleri başlatılmalı, 1943 yılında "Jambıl" filminin senaryosunun düzeltmeleri bitirilmeli ve 1944 yılında çekimleri başlatılmalıdır ve 1944 yılında Büyük Vatan Savaşı günlerinde Kazak askerler ve cephe arkasında çalışanları konu edinen film çekmek için senaryolar hazırlanmalıdır. Kararın 3. maddesinde, Kazakistan Sovyet Yazarlar Birliği Başkanlık Heyeti ve Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun senaryo bölümü, Kazakistan hakkında senaryolar hazırlamaya yönelik tematik bir plan geliştirmeleri ve daha sonra senaryo yazarlarının isimlerini belirterek, 1 Ağustos 1943 tarihinde Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) tarafından değerlendirilmesi için teslim etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. 4. madde'de; Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürünün (T.Tihonov), Kazak yazarlar için senaryo yazarlığı ve film üretimi konuları hakkında bir dönemlik dersler düzenlemesi zorunlu hale getirilmesi, 5. madde de ise, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü'nden 1 Eylül 1943 yılından itibaren Alma-Ata'da 25 kişilik özel Kazak Sinema Oyunculuk Okulu kurulması talep edilerek, bu okula Kazak gençler arasından en yetenekli öğrencilerin seçilmeleri için Kazakistan Leninist Genç Komünistler Birliği[36] (LKSM) Merkez Komitesi'ne film stüdyosuna yardımcı olması konusunda talimat verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararın 6. maddesinde Kazakistan LKSM Merkez Komitesi'nin, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda bir ay boyunca üretim bölümlerinde çalışması için 15 Kazak Komsomol[37] üyesini göndermesi gerektiği ifade edilirken, 7. maddesinde Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi Sanat Bölümü Başkanı'nın, başkent ve bölgesel tiyatrolarda görev alan nitelikli Kazak oyuncuların film stüdyosunda çalışması için Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi'ne (Bolşevikler) bir hafta içinde teklif sunması gerektiği savunulmuştur. 15 maddelik bu kararın son maddesinde ise Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi Başkan Yardımcısı Tajibayev'e ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevik)

[36] Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin gençlik yapılanması. Sovyetler Birliği'nde en etkili politik gençlik örgütüdür.
[37] Komsomol, Genç Komünistler Birliği'nin kısaltmasıdır.

Propaganda ve Kampanya İşleri Sekreteri Abdıkalıkov'a kararın uygulanıp uygulanmadığının takip edilmesi için talimat verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Karar, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) Sekreteri Şayahmetov tarafından imzalanmıştır[38].

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi Başkanı Nurtas Ondasınov ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) Sekreteri Jumabay Şayahmetov bu kararda ağır bir savaş durumunda, Kazakistan Cumhuriyeti hükumeti tarafından başkent Alma-Ata'da 3000 Rus sinemacı aileyi kabul edip, sinema stüdyolarının buraya taşınması için büyük çaba harcadıklarını belirtmiştir. Buna rağmen, bir buçuk yıl içerisinde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda üretilen 20'den fazla uzun metraj filmler arasında Kazakistan'ın savaş ve cephe arkasındaki kahramanlığı hakkında filmlere hiç yer verilmemiş olması ve kazak sinemacıların eğitimi konusundaki ihmaller eleştirilmiştir. Alma-Ata'da Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Sovyetler Birliği'nin tüm filmlerinin %80'i üretilmiştir. Mosfilm ve Lenfilm stüdyolarının Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu olarak Kazakistan'da yer aldığı sürede, Kazak halkını tüm yönleriyle eserlerine yansıtabilen ender şair ve yazarlardan biri Abay Kunanbayev ve 20. yüzyılın önemli ozanlarından Jambıl Jabaev hakkında uzun metraj film çekilmesi Kazakistan hükumeti tarafından istenmiştir.

Günümüze göre, II. Dünya Savaşı'nda Kazakistan'dan 1.300.000 kişi askere alınmış ve çoğu Kazaklardan oluşan askerlerin 400.000'den fazlası savaşta hayatını kaybetmiştir (Musagaliyeva, 2016: 142). Sovyetler Birliği'nde tam kapasite çalışan 220 fabrika Kazakistan'a taşınmış ve savaş döneminde ülkenin zengin yer altı kaynakları kullanılmıştır. Savaşa gönderilmeyen halk ise orada işgücü olarak ağır şartlar altında çalışmıştır. Kazakistan II. Dünya Savaşı yıllarında arka cephedeki ana karargah görevini üstenmiştir. Hükumetin Kazakların gösterdiği kahramanlıklar hakkında film yapılmasını istemesinin asıl nedenlerinden biri de bu olmuştur. Kazakistan hükumeti, bir buçuk yıl içinde ülke sinemasının gelişmesi için herhangi bir çalışmanın yapılmaması nedeniyle, Kazakistan Sovyet Yazarlar Birliği Bakanlık

[38] Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, yaprak 1-3.

Heyeti ve Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Senaryo Bölümü'nden senaryo planlarını, Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi'ne (Bolşevikler) göndermelerini istemiştir. Komünist Parti ideolojisine bağlı olan ülkede daha önce tam donanımlı bir sinema stüdyosu bulunmadığı için film üretimi konusunda kadro da oluşturulamamıştır. Eisenstein, Pudovkin, Vertov gibi Dünya sinemasının büyük ustalarından Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü, Mosfilm ve Lenfilm stüdyolarında eğitim almak dışında Kazak sinemacılarının kendilerini geliştirme şansı olmamıştır. Bu nedenle, Kazakistan'da bulunduğu sırada Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü Tihonov'a, Kazak yazarlar için film senaryo tekniği ve üretimi hakkında derslerin düzenlenmesi ve 25 kişilik Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun açılmasının talimatı verilmiştir. Kazakların genellikle köylerde yaşaması sonucu ülkenin asker ihtiyacı yoğun olarak 16-20 yaş arasındaki Kazak gençleri ile karşılanmıştır. Savaştan önce kömür, petrol ve sanayi alanlarında çoğunlukla başka milletlerden insanların çalışması bu durumun nedeni olarak gösterilmiştir. Kazakistan'ın geleceği ve gelişmesi için yetenekli gençlerin eğitim alması gerektiği anlaşılmış ve Kazak Sineması için büyük önem teşkil eden bu konudan dolayı Ondasınov, sinema oyunculuk okulunda eğitim görecek adayları seçmesi için Kazakistan LKSM Merkez Komitesi'ni görevlendirmiştir. Almanya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin %80'inini işgal etmesinin ardından Alma-Ata'ya taşınan sinemacıların savaş sonrasında geri dönecekleri düşünülmüştür. Bu dönüş gerçekleşene kadar yeniden kurulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun teknik ekibini eğitmek amacıyla, çekim işlerini ve yapım sürecini öğrenebilmeleri için 15 Kazak komsomolunun Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun üretim bölümüne gönderilmesine karar verilmiştir. Teknik eğitimin yanı sıra ulusal filmlerde oynayacak olan Kazak sinema oyuncularının eğitilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

II. Dünya Savaşı ve Sovyet totaliter rejiminde yaşayan Kazakistan için, Kazakistan Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi'nin (Bolşevikler) çıkardığı bu karar kabul edilmiş olmasına rağmen o dönemin şartları altında tüm maddelerin birebir uygulanmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir. Ondasınov, Mosfilm stüdyosu yöneticilerinden, Kazak sinemacıların eğitimi için neler yapılabileceğini belirtmelerini talep etmiştir. Kazak sinemacıların eğitim çalışmaları konusunda ise S.Tolıbekov'u görevlendirmiştir.

Mosfilm Stüdyosu yöneticilerinden Trauberg ise bu karar karşısında "Bakan Tolıbekov bize dişini gösterdi" açıklamasını yaparak hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Daha sonra, o dönemde Mosfilm stüdyosunun baş sanat yöneticisi olan Sergey Eisenstein, Halk Komiserler Konseyi'nde iş arkadaşları olan yöneticilerin, Kazak arkadaşların düşüncelerini yanlış anladıklarını açıklamıştır. Dünya sinemasının önemli isimlerinden biri olan Eisenstein'ın bu konudaki fikirleri her zaman çok net olmuştur. Eisenstein "Sovyetler Birliği'nin tüm halkları düşmana karşı savaşırken, her ulus savaş cephesine kendi filmini göndermelidir. Bizler onların topraklarında yaşarken, onların oğulları herkesle birlikte Moskova'yı savunup savaşırken ve şairleri "aksakal"[39] Jambıl kuşatılmış Leningrad'a şiirlerini gönderirken[40] bizler de burada onlar için yorulmadan, gece gündüz çalışmalıyız" demiştir (Hodjikova, 2013: 90-91). Bununla birlikte, Sergey Eisenstein, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun baş sanat yöneticisi olarak, Kazak sinemasın gelişmesi için her şekilde yardımcı olacağını söylemiştir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü Tihonov; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov'a, Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun kurulmasına dair bir mektup göndermiştir. Sovyet Kazak sinemasının gelişimi için, yetenekli Kazak film oyuncularını eğitmek gerektiğini dile getirmiş ve bunu gerçekleştirmek için Bolşakov'dan 25 kişilik bir oyunculuk okulu kurulması konusunda onay vermesini istemiştir. Tihonov'a göre Sovyet Kazak sinemasının gelişmesi, her şeyden önce nitelikli Kazak sinema oyuncularının eğitimi ile bağlantılı olmuştur. Savaş öncesi ve savaş sırasında Kazak filmlerinin üretiminin yanı sıra, o günlerde "Parti Sekreteri" adlı filme yapılan Kazakça dublaj sırasında Kazakistan'ın kendi film oyuncuların bulunmaması da Kazak ulusal sinemasının gelişiminde bir engel olduğunu göstermiştir. Stüdyoya gerekli sinema oyuncu ihtiyacı Alma-Ata'da bulunan Kazak drama ve opera tiyatrolarının oyuncuları kullanılarak karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bu girişim, tiyatroların gruplarındaki kontenjanın sınırlı ve yardımcı oyuncuların eksik olmasından dolayı planlanan tiyatro gösterimlerini iptal etmek, hatta planlanan ücretleri ödemek zorunda kalmalarıyla sonuçlanmıştır. Stüdyoda mevcut

[39] Kazak toplumunda saygılı, ülkenin kaderini çözmede aktif olarak yer alan tecrübeli, yaşlı, etkili kişi.
[40] 1941 yılında düşman tarafından kuşatılan Leningrad halkına direniş için seslenen "Leningradtık Şiirlerim" adlı eseriniyazmış ve halka umut aşılamıştır.

oyuncu grubunda yer alan on iki Kazak oyuncunun yeterli eğitimi alamamasından dolayı belirlenen şartlar karşılanamamıştır. Bu nedenle, devlet tarafından 1943 yılı için planlanan stüdyonun oyuncu kadrosuna bağlı olarak, 25 kişilik Kazak Sinema Oyunculuk Okulu kurulmasına gerek duyulmuştur. Tihonov, mektupta stüdyo tarafından özel yeterlilik komisyonu oluşturulacağından da bahsetmiştir. Komisyon tarafından stüdyonun Kazak oyuncuları ve davet edilenler arasından seçim yapılarak okulun kadrosu belirtilmiştir. Bu mektupta Tihonov, Bolşakov'dan, Moskova'ya geri taşınacak olan Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'nde Oyunculuk Fakültesi'nde eğitim gören 7 Kazak öğrencinin Moskova'ya gitmelerinin gerekli görülmemesi sebebiyle, öğrencilerin burada kalması hakkında Enstitü Müdürü Glotov Bey'e dilekçe göndermesini arz etmiştir[41].

Bunun sonucunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserleri Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserler Konseyi Başkan Yardımcısı Zemlyaçka'ya Alma-Ata ve Taşkent film stüdyolarında oyunculuk sinema okulunun kurulması hakkında bir rapor göndermiştir.

> "26 Haziran 1943
>
> Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserler Konseyi Başkan Yardımcısı
>
> R.S. Zemlyaçka Hanım'a
>
> Orta Asya cumhuriyetlerine film stüdyolarının taşınması sonucunda Alma-Ata ve Taşkent şehirlerine uzun metraj filmlerin yapımı için güçlü, iyi donanımlı film stüdyoları oluşturuldu. Savaş bittikten sonra, bu stüdyolar Kazak ve Özbek cumhuriyetlerinin sinemasının temeli olarak hizmet vermelidir.
>
> Ulusal stüdyoların yerel konular üzerinde uzun metraj filmlerin yapımını geliştirirken karşılaşabileceği ana zorluk ise eğitimli sinema oyuncularının bulunmamasıdır. Bu zorluğun üstesinden gelmek için, Sinema İşleri Komitesi, 1943 yılında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda ve Taşkent Sinema Stüdyosu'nda 20'şer kişilik iki grup olmak üzere oyunculuk okulu kurulması gerektiğini belirtmektedir. Bu stüdyolardaki oyunculuk okullarının kurulması, Komite sistemindeki oyunculuk okullarının sayısında bir artışa yol açmayacaktır, çünkü Lenfilm ve Mosfilm stüdyolarının oyunculuk okulları savaş nedeniyle çalışmalarını geçici olarak durdurmuşlardır.
>
> Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserleri Konseyi Sinema İşleri Komitesi, Lenfilm ve Mosfilm stüdyolarında hükümetin izin verdiği oyunculuk okulları yerine Alma-Ata'daki Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda ve Taşkent'teki Sinema Stüdyosu'nda oyuncu okullarının kurulmasına izin vermenizi ve Maliye Halk Komiserliği'nin bu okullarda oyuncu

[41] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 1, Dosya 836, yaprak 13-15.

kadrosunun hazırlanması için gerekli finansı tahsil etmesine yardımcı olmanızı arz ediyorum[42].

Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) kararının yayınlanmasının ardından, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu müdürü Tihonov'un, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Bolşakov'a mektup göndermesi, Bolşakov'u harekete geçirmiş ve bunun sonucunda, o da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserler Konseyi Başkan yardımcısı Zemlyachka'ya bir yazı göndermiştir. Tüm bu yazışmaların sonucunda yetkililer Halk Komiserleri Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) tarafından alınan kararın 5. maddesi olan Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun kurulması hakkındaki maddenin uygulanması kabul edilmiştir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Müdür vekili Kiva, Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi'ne (Bolşevikler) 24 Temmuz 1943 yılında, günümüzde Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi'nde de yer alan bir yazı göndermiştir. Yazıda kitle iletişim araçları ile kurulacak olan Kazak Sinema Oyunculuk Okulu hakkında tüm bilgilerin yayımlanacağını belirtilmiştir. Grigori Roşal'in ise Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun sanat yöneticisi olarak görevlendirildiği ifade edilmiştir[43].

12 Ocak 1944 yılında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdür Yardımcısı Kabış Siranov'un Kazakistan'ın Gerçeği (Kazakhstanskaya Pravda) gazetesinde "Kazak Sinema Sanatının Oluşumu" adlı makalesi yayımlanmıştır. Makalede Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda 500'den fazla yerel kişinin çalıştığı bunların ise 250'den fazlasının Kazak olduğu bilgilerine yer verilmiştir. Makaleye göre bu kişilerin birçoğu özel teorik ve pratik eğitim görmüş aynı zamanda stüdyonun önemli üretim bölümlerinde çalışmışlardır. Çalışanların profesyonel mühendis, teknisyen, mekanik, kurgu teknisyeni, film laboratuvar teknisyeni, sanat ve kostüm ekibi gibi alanlarda eğitim alarak yetiştirildiği belirtmiştir. Siranov'a göre Kazaklardan ve ülkede yaşayan diğer halktan sinemacılar yetiştirmek için büyük çaba gösterilmiştir. Yönetmenler Jandarbekov, Bisekov, sanat yönetmenleri Hodjikov ve Nazırov sinemanın ustalığını

[42] Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, yaprak 5.
[43] Kazakistan Cumhuriyeti'nin merkezi devlet arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, yaprak 6.

keşfetmek için çok çalışmışlar ve gelecekte kendi filmlerini üretebileceklerdir. Halk Komiserler Konseyi ve Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) tarafından alınan kararın 5. maddesi olan Kazak Sinema Oyunculuk okulu kurulmuş ve Roşal'in yöneticisi olduğu sinema stüdyosunda kurulan bu okulda istenildiği gibi 25 kişi yerine yalnızca 15 kişi eğitim görme hakkı elde etmiştir. Siranov makalesinde ayrıca Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi (Bolşevikler) kararına dayalı 4 yıllık sinema oyunculuk okulu kurulup, burada 40 kişinin eğitim göreceğini belirtmiş ancak bu sayının gelecek yıllarda 30'a indirilmesinin planlandığını ifade etmiştir (Siranov, 1944: 5).

Merkezden gelen talimat ve Komünist ideoloji çerçevesinde yazıldığı düşünülen bu makalenin o dönemdeki imparatorluk siyasetini yansıttığı ve objektiflikten uzak olduğu düşünülmektedir.

3.2. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Yetişen Sinemacılar

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun kurulduğu ve burada yetenekli Kazak gençlerin oyunculuk eğitimi alarak Kazak sinemasının temelini oluşturduğu hakkında bu güne kadar yapılan araştırmalarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ayrıca burada eğitim alan oyuncuların kimlikleri hakkında resmi bir bilgiye de yer verilmemiştir. Yapılan arşiv çalışmalarına göre savaş döneminde Kazak sinema oyunculuk okulunun açıldığı ve burada Kazak gençlerin oyunculuk eğitimi aldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Bunun yanı sıra karşılaşılan bazı arşiv materyallerinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Sinema Oyunculuk okulunun 2. sınıf sahne sanatı dersinin programına rastlanmış ve Shakespeare'in "Romeo ve Juliet" oyununun sahneleyecek kişilerin listesi bulunmuştur. Oyun programında: Prince Escalus – A.Tileukeev, Count Paris – J.Elebekov, Lord Montague – G.Salıkov, Lord Capulet – K.Jamanov, Romeo – A.Karsakbayev, S.Muhamedjanov, Mercutio – J.Elebekov, B.Şaltaev, Benvolio – A.Agmanov, Friar Lawrence – K.Abuseitov, Balthasar – U.Tülegdiev, Sampson – M.Kosubaev, Gregory– S.Abuseitov, Peter – A.Tileukeev, Abram – N.Ospanov, Eczacı – K.Abuseitov, Pan – R.Husainova, Lord Montague'nun karısı – B.Şıngıspaeva, Lord Capulet'nin Karısı – M.Daulıbaeva, M.Temirova, Juliet – D.Jünispekova, R.Buharbaeva, R.Suleimenova, Juliet'in sütannesi – K.Ahmetova, K.Magavina isimlerine yer verilmiştir. Bu listede adı Abdolla Karsakbayev, Jusipbek Elebekov ve Kuat Abuseitov, Kazak sanat dünyasının oldukça önemli isimleri arasında yer almışlardır.

Kazak sinemasının büyük ustalarından biri olan Abdolla Karsakbayev, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Sanatçısıdır (1978). Tarih ve devrimcilik konuları üzerine "Endişeli Sabah" (Tan aldında; Таң алдында), "Bozkırlarda kovalamak" (Daladagı Kugın; Даладағы куғын) gibi filmler çekmiştir. Ağırlıklı olarak "Benim Adım Koja" (Menin atım Koja; Менің атым Қожа), "Çocukluğa Seyahat" (Balalık Şakka Sayahat; Балалық шаққа саяхат), "Kardeşim" (Brat Moy; Брат Мой), "Geç olmadan koş" (Katarınnan Kalma; Қатарыңнан Қалма, televizyon filmi), "Hey, kovboylar!" (Ou, Kovboylar; Оу, Ковбойлар), "Alpamıs

okula gidiyor” (Alpamıs Mektepke baradı; Алпамыс Мектепке Барады), “Çocukluğun Tuzlu Suyu” (Balalık Şaktın Kermek Dami; Балалық Шақтың Кермек Дәмі) adlı çocuklar için filmler çekmiştir.

Kazakistan’ın sinema ansiklopedisinde Abdolla Karsakpaev'in Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu’nun sinema oyunculuk okulunda eğitim görmesine dair bilgi verilmemiştir (Smailova, 2010).

Seifolla Ospan, yönetmen hakkında yazılan kitapta onun sinema çalışmalarına nasıl başladığını anlatmıştır. Kitapta, savaş döneminde ülkede birçok şeyin değiştiği ve köylerde yaşayan erkeklerin cepheye gönderildiği ve Kazakistan’a Rusya’dan fabrikalar, işçiler getirilmeye başlandığı bahsedilmiştir. O dönemde zor şartlar altında yaşayan genç Abdolla, daha önce hiç bilgi sahibi olmadığı Moskova ve Leningrad şehirlerinin sinema stüdyolarının Alma-Ata'ya taşındığını öğrenmiştir. Kitaba göre, bir gün Abdolla ve Seifolla okullarının yanında tanımadıkları Kazak ve Ruslardan oluşan bir grup sinemacı ile karşılaşmıştır. Önceki günlerde edebiyat öğretmenleri Abdolla ve Seifolla'ya okula misafirlerin geleceğinden bahsetmiş ve onlara edebiyat kulübünü tanıtmaları gerektiğini söylemiştir. Edebiyat öğretmeni aynı zamanda tüm öğrencilerinden Kazak şair Jambıl’ın şiirlerini ezberleyip, sahnede okumalarını istemiştir. Okula gelen sinemacılara Jambıl’ın şiirlerini okuyan öğrenciler arasında en başarılı performansı sergileyen Abdolla olmuştur. Onun bu başarısı sinemacıların dikkatini çekmiş ve bir sinema filminde rol almak üzere başkente davet edilmiştir. Sinema ile olan ilişkisi bu şekilde başlayan Abdolla Karsakbayev'in rol aldığı bu filmde, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu’nda görev alan ve ülkede büyük sinema ustalarında biri olan Grigori Roşal ile çalışmıştır. Roşal'in bu filmi aynı zamanda Kazakistan'da Kazak halkının büyük şairi olan Jambıl Jabayev'in hayatını anlatmaktadır. Filmde Jambıl Jabayev'i Kapan Badırov, Jabayev'in gençliğini ise, onun şiirlerini ezberlemekte herkesten daha başarılı olan Abdolla Karsakbayev canlandırmıştır. Genç Abdolla'nın filmde rol aldığı dönemde 15-16 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Abdolla Karsakbayev filmde en önemli sahnelerden biri olan Kazak ozan Süiinbay’ın öğrencisi genç Jambıl’a "benim işimi sen devam ettireceksin" diyerek dombrasını miras ettiği sahneyi oldukça başarılı bir performans sergileyerek oynamıştır. Başarılı performansı sonucunda yönetmen Grigori Roşal bu yalınayak, esmer, köylü çocuğa “Yakında Alma-Ata’da açılacak sinema oyunculuk okulunun ilk

öğrencisi sen olacaksın" demiştir. Onun bu sözleri çocuğu çok etkilemiş ve Abdola 1943'te açılan sinema oyunculuk okuluna kabul edilmiştir (Ospan, 2007: 14-19). Abdolla Karsakbayev sinemaya bir çocuk oyunu ile başlaması yönetmenlik hayatında çocuk temalı filmlere ağırlık vermesinde etkili olmuştur.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Ivan Pıryev başkanlığında yapılan Sanat Konseyi toplantısında Grigori Roşal'in yeni kurulacak Kazak Grubu ile çalışmasına karar verilmiştir. Roşal ile çalışacak olan bu grubun içerisinde Dariga Tınalina'da yer almıştır. Tınalina, o dönemde yaşadıkları tecrübelere anılarında şu şekilde yer vermiştir.

> "Çok çalışılıyor, çok işler yapılıyordu. Kimi zaman yemek yemeyi bile düşecek zamanımız olmuyordu. Sadece sanat ve yaratıcılık ile uğraştığımız bir dönemdi. Roşal "Cömert'in Halısı" piyesini yazdı ve bize her bölümünde çalışmamız için imkan sağladı. (1945 yılında Natalia Sats Çocuk ve Gençlik Tiyatrosu açılmış ve bu oyun tiyatro gösterimine alınmıştır.) Roşal bizlere dramaturji, sahne, dekor tasarımının nasıl yapılması gerektiğini, oyunculara nasıl rol verilmesi gerektiğini anlatıyor hatta film kurgusunun yapımı hakkında bilgiler veriyordu. Kısaca sinemanın nasıl meydana geldiği konusunda her şeyi Roşal'den öğreniyorduk. Daha sonraki dönemlerde derslerde anlatılanları gözümüzle görmek ve tecrübe edebilmek için çekim alanlarına gidiyorduk. Üstelik stüdyo koridorlarında yürürken "Korkunç İvan" kostümündeki Çerkasov'u ve "O Vatanı Savunuyordu" filmindeki Maretskaya'nın çekimlerini görüyorduk." (Şimırbayeva, 2008: 14).

Tınalina, o dönemde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun hiç durmadan gece gündüz çalıştığını ifade etmiştir. Özellikle dublaj stüdyosu açıldıktan sonra orada büyük ustaların görev aldığını hatta belgesel film stüdyosunun o günlerde devam eden savaşla ilgili her gün cephede çekilen görüntüleri hızlı bir şekilde kurgulayıp kısa filmler hazırladıklarını belirtmiştir. Tınalina anılarında o dönemde Efim Aron'un "Ak Gül", Vera Stroeva'nın ise Kazak kahramanı "Tölegen Tohtarov" hakkında film çektiğine de yer vermiş ve kazak kahramanı hakkındaki filmde yönetmen asistanı olduğunu dile getirmiştir. Film çekimlerinde kostüm hazırladığını belirten Tınalina, dış çekimlerin hazırlığının nasıl yapıldığını burada öğrendiğini, Taldıkorgan şehri yakınlarında cephe sahnelerinin nasıl hazırlandığına da burada şahit olduğunu belirtmiştir. Tınalina bu filmin çekimlerinde önemli sovyet yönetmenlerden biri olan Stroeva için film setinde ilk defa kadın çalışan gördüğünü ve ondan çok etkilenerek kendisine örnek aldığını dile getirmiştir. Tınalina, anılarında Stroeva'dan şu şekilde bahsetmiştir. "O hiçbir zaman kimseye sesini yükseltmezdi ama herkesi iyi bir şekilde

görevlendirip çalıştırabiliyordu. Bana "Dariga yarın bu sahneler çekilecek senaryoya bir bak" diyordu." (Şimırbayeva, 2008: 14).

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Sanatçısı Dariga Tınalina o dönemleri bu şekilde hatırlamaktadır. Tınalina savaştan önce Moskova'da Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsünde (1939-1941) oyunculuk bölümünde okumuştur. Savaş nedeni ile onun enstitüdeki derslerine ara verilmiş, o da kendi şehri Akmola'ya[44] geri dönmüştür. Daha sonra Alma-Ata'ya taşınmış Roşal'in çalıştığı Kazak ekibi ile birlikte Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çalışmıştır. Stüdyoda "Kahraman Üzerine Şarkısı" (Bozkır Kahramanları Kazak film serisi, 1942) "Ak Gül" (1943) ve "Abay'ın Şarkıları" (1945) filmlerinin çekimlerine katılmıştır.

Aynı yıllarda Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nda eğitim gören Külpan Ahmetova ve Zamzagül Şaripova, "İçten Duygu" adlı kitapta Mayra Abuseitova hakkında anılarından bahsetmiş ve bu anılar Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun o dönemlerine ışık tutmuştur. Ahmetova, Mayra ile tanışmasını ve Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nda eğitim almaya başlamasını şu şekilde anlatmıştır.

> "Biz Mayra ile 1943 yılının Temmuz ayında Komutanlar Evi'nde gerçekleşen Alma-Ata Bölgesel Gençlik Yarışması'nda tanıştık. Bu yarışmaya yeni ortaokul mezunları ve ağırlıklı olarak 12. Kazak Ortaokulu'ndan öğrenciler katılıyordu. Yarışmaya bu okuldan katılan Mayra çok güzel ve zayıf bir kızdı. Saçları iki yandan örgülüydü, beyaz bir elbise giyiniyordu ve Aygölek dansını çok güzel yapıyordu. Ben performansımı sergilerken Mayra yanında iki orta yaşlı adam ile birlikte duruyordu. Yerime doğru yürümeye başladığımda Mayra, Sıdık Abdolla ve diğerleri ile birlikte gelip beni durdurdu. Mayra bana bu iki adamın benim sinemada oyuncu olmak ya da film çekmek isteyip istemeyeceğimi sorduklarını ve eğer kabul edersem beni Moskova'dan gelen büyük ustalardan eğitim alabileceğimi söyledi ve beni ikna etti. Ardından her gün sinema stüdyosuna giderek hazırlık derslerine katıldık. Bize şiir okutuyorlardı, müzik dinletiyorlardı, yeni danslar ve şarkılar öğreniyorduk. Böylece sınavlardan geçip Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nda eğitim hakkı kazandık. Kısaca benim oyunculuk okuluna kabul edilmeme Mayra vesile olmuştur. Beni durdurup okula almak isteyen iki orta yaşlı adam ise Efim Aron ve Grigori Roşal'dir. Yönetmen Nurgari Baisekov bizim sınıfımızın danışmanı olmuştu. Çok eğitimli ve iyi bir öğretmen olan Baisekov bize oyunculuk performansından ders verdi. Kalibek Kuanışbayev'dan Kazakça diksiyon, Muhtar Auezov'dan ise folklor dersleri aldık." (Ahmetova, Şaripova, 2005: 44) .

Nurgari Baisekov Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nun ilk organizasyonlarını yapan kişilerden olmuştur. 1940 yılında A. Lunaçarski Devlet Tiyatro Sanatı

[44] Şimdiki adıyla Astana şehrinin o dönemde adı Akmola'dır.

Enstitüsü'nün Yönetmenlik Fakültesi'nden mezunu olmuştur. 1941 yılında Birleşik Merkez Film Stüdyosunda çalışmaya başlamıştır. Daha sonra Eisentein'ın, Vasilyev Kardeşler 'in filmlerinde deneyim kazanmış ardından Pudovkin'in "İhanet Okulu" filminde asistanlık yapmıştır. Timoşenko'nun "Davul Sesleri Altında", Stolper'in "Beni Bekle" Roşal'in "Abay'ın Şarkıları" filminde ikinci yönetmenlik görevini üstlenmiştir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde özel bir sinema eğitimi görmeyenler ise Sovyet Hollywood'u olarak adlandırılan Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda üretim alanlarında bulunarak bütün sinema üretim süreçlerini kendi gözleriyle görmüş ve deneyim kazanmışlardır. Onlar en iyi Sovyet film ustalarından pratik eğitim alma fırsatı bulmuşlardır. Sonraki yıllarda Kazakistan'ın edebiyat eleştirmeni Viktor Badikov röportajlarından birinde şunları söylemiştir. "Eisenstein ve Sakalsız Yalancı filminin senaryosunu yazdığı dönemde Varşavski ile çalışan Şaken Aymanov Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nu daimi isimlerinden biri haline gelmiştir." (Badikov, 2008: 10).

Şaken Aymanov, Muhtar Auezov'un senaryosunu yazdığı, yönetmen Moisei Levin'in çektiği "Rayhan" filminde "Sarsen" rolünü canlandırmıştır. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda bulunduğu sırada "Ak Gül"(1943) filminde askerin ve Kazak Drama Tiyatrosu'nda sahnelenen Shakespeare'in Hırçın Kız oyunundan bir parçanın yer aldığı "Davulun Sesleri Altında"(1943) filminde "Petruchchio" rolüne hayat vermiştir. Yetenekli oyuncu "Abay'ın Şarkıları"(1945) filminde Abay'ın öğrencisi "Şarip", "Altın Boynuz"(1948) filminde "Dosanov" ve "Jambıl" (1952) filminde başrol "Jambıl" rolünü canlandırmıştır. Asıl mesleği tiyatro oyunculuğu olan Aymanov bu alanda Sovyetler Birliği genelinde kendisine devlet sanatçısı unvanı verilmiş olmasına rağmen, yeni ve bilmediği bir alana yani sinemaya yönelme cesareti göstermiştir. Aymanov, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde yaptığı çalışmalarla Kazak sinemasının önemli yönetmenleri ile birlikte en iyi Sovyet sinemacıların filmlerinde görev alarak deneyimlerini arttırmıştır. Kazandığı bu tecrübe sayesinde kendi filmi olan "Aşk Destanı" (1954) filmini çekmiştir. Aymanov oyunculukta olduğu gibi yönetmenlikte de başarılı olduğunu kanıtlamış ve birçok farklı türde filmler çekmiştir. "Sevgili Doktorumuz" komedi, "Geçit" ve "Atalarımızın

Toprağı" dram, "Bir Bölgede" sosyal ve siyasi, "Sakalsız Yalancı" halk rivayetleri, "Tekkeli Melek" müzikal, "Nayzama'nın Eteklerinde" serüven, "Ataman'ın Sonu" filmi ise Sovyet devrimi türünde çektiği filmlerdir. Aymanov 30 yıllık sinema kariyeri boyunca ülkesinin ulusal kültürünün ve Sovyet sinema sanatının gelişmesine katkı sağlamıştır. Onun bu başarısı Kazak sinemacılar tarafından takdir edilmiş, uzun ve özverili çalışmaları ile adını Kazak sinema tarihine altın harflerle yazdırmıştır. Aymanov'un adı uzun yıllar genel sanat yönetmenliği görevini üstlendiği "Kazakfilm" stüdyosuna verilmiştir. O dönemde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu olarak anılan ve günümüze kadar varlığını sürdüren "Kazakfilm" stüdyosu 1984 yılından bu yana Şaken Aymanov'un adını taşımaktadır.

Kazak sinemasının önemli kişilerinden bir diğeri olan Kulahmet Kojıkov'un da sinema ile tanışması bu dönemde gerçekleşmiştir. Kazak sinemasının gelişmesi için elinden geleni yapacağını ve bu alanda herkesin çalışması gerektiğini söyleyen Rus sinemacı Sergei Eisenstein, Kulahmet Kojıkov'un sinema hayatının başlamasında önemli bir pay sahibi olmuştur.

Büyük Vatan Savaşı'nın ilk günlerinde gönüllü olarak savaşa giden Kojıkov, savaş sırasında izinli olarak Alma-Ata'ya dönmüştür. Kojıkov bu dönemde başkentte "Amangeldi" ve "Raihan" filmlerini çeken yönetmen Moisei Levin ile karşılaşmıştır. Daha önce 1934 ve 1936 yıllarında M.Gorkiy Büyük Drama Tiyatrosu'ndaki staj srasında tanışan ikiliden Levin, Alma-Ata'da Sanatçılar Birliği'nde Kasteyev dışında Kazak sanatçının kalmaması hakkında üzüntü duymuştur. Levin o dönemde tüm sanatçıların savaşa gitmesi nedeni ile Kazak Sanatçılar Birliği'ne başkanlık etmek zorunda kalmıştır. Levin'in, Kulahmet Kojıkov'un Alma-Ata'da kalması için Kazak hükümetine bir dilekçe göndermek istemesi üzerine Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Kazak Sinema Oyunculuk Okulu yöneticisi Roşal, onları Eisenstein'e götürmüştür. Kojıkov ise o buluşmaya anılarında şu şekilde yer vermiştir:

> "Bir diş fırçası, bir kaşık ve bir mendil ve gündem. Kirova No. 85'de bir daire. Eisenstein'ın bakışı. Dördümüz. (Eisenstein, Roşal, Levin ve ben) Tikhonov'un odasındayız. Eğer biz cepheye sanatçıyı verirsek – demek ki, savaşı kaybettik?! (Cesur!)... Eisenstein'ı hatırladığımda, bu kişiye her zaman kişisel bir borç hissediyorum...
>
> Bir film sanatçısı olarak, Eisenstein'ı biyografisi ile değil onunla paylaştığımız anılar ile anlatmam daha kolay. Bende derin bir iz bıraktı ve film yapımına olan tutkumu arttırdı, bana güven aşıladı. Alma-Ata'da Sergei Eisenstein olmasaydı, belki de bugün sinemada olmazdım. Eisenstein,

> Lauriyatnik'in birinci katındaki üç odadan birinde yaşamaktaydı. Odasındaki mobilyalar oldukça basitti... Odaya girdiğimde ağrıyan dizlerini battaniye ile örtmüş bir şekilde koltukta oturuyordu. Yerinden kalkmadan başı ile selam vererek oldukça kibar bir şekilde önündeki tabureye oturmamı söyledi. Onun evine ilk kez Levin ile gidiyordum. Masasının üzerinde duran Kazak şair Jambıl'ın kitaplarını görünce çok şaşırdım. Levin beni oraya çekimleri yeni başlayan Kahraman Tolagay hakkındaki (Bozkır Kahramanı) filmde ikinci sanat yönetmeni olarak kabul edilmem için onunla görüşmeye getirmişti. Kışın başlamasına çok az bir vakit kaldığı için film çalışmalarını çok hızlı bir şekilde yapmam gerekiyordu. Daha sonra Alma-Ata'ya çok sert bir kış geldi. Filmde oyuncuların susamış ve sıcaktan bunalmış rolleri canlandırması gerekiyordu. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen o film için yaptığım ve bu büyük film yapımcısının gördüğü, onayladığı çizimleri bir hatıra olarak saklıyorum. Bu çizimleri Eisenstein'ın hediye ettiği kağıtları kullanarak çizmiştim. İkinci defa Eisenstein'a Abay'ın kitabı ile gittim ve bu buluşmamız daha uzun sürdü. Şöminenin başında oturarak çay içiyor ve ekmek yiyorduk. Ben ona Abay'ın şiirlerinden esinlenerek yaptığım çizimleri gösterdim Sergei Eisenstein'da bana Korkunç İvan filmine hazırladığı dekorasyon çizimlerini ve çalışmalarını gösterdi. Ben genç bir ressam olarak onun bu eskizlerden çok etkilendim ve adeta bana bakan bir çift göz gördüm. Sergei Eisenstein ise zeki gözlerle bana bakarak yüzümdeki tepkiyi okumaya çalışıyordu. Sanki izleyici psikolojisini benim üzerimde deneyimlemek istiyordu. Bu olaydan sonra Abay ve Jambıl'ın eserlerinin ruhuyla nasıl bir ilişki kurmam gerektiğini anladım. Her birine ayrı bir gözle ve farklı bakış açılarıyla bakmaya başladım." (Kodjikova, 2013: 87-90).

Büyük Vatan Savaşı'nda asker olarak görev alırken izinli olarak Alma-Ata'ya gelen Kulahmet Kojıkov daha sonra Sergei Eisenstein ve beraberindeki ileri gelenler sayesinde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çalışmaya başlamıştır. Kojıkov, Bozkır Kahramanı film serisinde kostüm çizimi görevini üstlenmiş, Davulun sesleri adlı filmde ise sanat yönetmenliği yapmıştır. Daha sonra Sergei Eisenstein'ın yol göstermesi ile Abay'ın Şarkıları filminde sanat yönetmenliği görevini üstlenmiştir. Sonraki yıllarda "Bu Şugula'da Olmuş" (1955), "Sakalsız Yalancı" (1964), "Atalarımızın Toprağı" (1966), "Yıldızını Koru" (1975) gibi Kazak sinemasının önemli filmlerinde sanat yönetmeni olarak çalışmıştır.

1942 yılının Kasım ayında Kalinin cephesinde ağır yaralanan ve bir elini kaybeden Majit Begalin, hastanede tedavi gördüğü sırada kendisine üzülen anne ve babasına moral vermek için şu mektubu kaleme almıştır.

> "Canım annem, canım babam; beni düşünüp sakın üzülmeyin, ben iyiyim zamanla iyileşiyorum. Bir başa bir göz yeter dedikleri gibi benimde bir kolum sağlıklı, belki bazılarından kötü yaşarım belki de bazılarından iyi. Cephede benden daha küçük gençler bile hayatlarını veriyor. Zaferle geri dönebilmek için benimde arkadaşlarımla birlikte silah tutup savaşmam gerekiyordu ama yine de

bu savaşta bizim kazanacağımıza inanıyoruz. Tek hayalim zafer mutluluğu ile sizlere sarılmak. Savaştan sonra da hayat devam edecek. Benim de gelecekle ilgili hayallerim var ve onlara bir gün mutlaka ulaşacağım. Şimdilik kendinize iyi bakın." (Kenjetayev, 1994: 40).

Majit Begalin'in kendisi ile aynı dönemlerde yaşamış olan arkadaşı Kauken Kenjetayev'in yazdığı anılarda, Begalin'in mektubunda bahsettiği hayallere kavuşmak için gece gündüz kitap okuyarak çalıştığını dile getirmiştir. Kenjatayeviç'e göre Begalin, Alma-Ata'ya Mosfilm ve tüm Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'nün taşındığını duymuş ve o okula kabul edilip film yönetmeni olmayı hayatının en önemli hedefi olarak belirlemiştir. Savaş yıllarında Moskova Büyük Devlet Tiyatrosu, Mosfilm ve Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata'ya taşınmıştır. O dönemde opera tiyatrosunun sahnesinde Galina Ulunova gibi ünlü balerinler gösteriler düzenlemiş, Mosfilm Sinema Stüdyosu'nda ise "Jambıl" ve "Abay'ın Şarkıları" gibi filmler çekilmiştir. Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'nde birçok cumhuriyetten yönetmen ve görüntü yönetmeni eğitim almıştır. Bu nedenle Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'nde eğitim almak Majit Begalin'in en büyük hayali haline gelmiştir. Begalin "acaba benim bilgim yeterli olacak mı? Bunun için hazırlık yapmam gerekiyor" düşüncesi ile enstitüye kabul edilebilmek için sürekli çalışmıştır. Aynı zamanda sinema stüdyosunda birçok sanatçı ve yönetmen ile tanışıp onlardan fikirler almıştır. Kenjetayev anılarında bu bilgilerin yanı sıra Begalin'in babası ile yaptığı bir konuşmaya da yer vermiştir.

"Baba ben Sovyetler Birliği Sinema Enstitüsü'nde okumak istiyorum, senin bu konudaki fikrini merak ediyorum.

Canım Majit, bende seninle aynı şeyi düşünüyorum kararında seni sonuna kadar desteklerim ama bunun için çok iyi hazırlanman gerekiyor.

Haklısın baba, farkındayım biliyorum." (a.e. 41)

Kenjetayevin anılarına göre Majit babasının kendisi gibi düşündüğünü öğrenince çok mutlu olmuş ve film yönetmeni olmaya karar vermiştir. Ardından 1943 yılında Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'ne kabul edilmiştir. Majit Begalin 1948 yılında Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'nde öğrenci olduğu dönemde önemli Sovyet sinema yönetmenleri A.Dovjenko ve S.Gerasimov tarafından kabul edilen sınıfta eğitim almış ve bu sınıftan mezun olmuştur. Yönetmen daha sonraki yıllarda Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda faaliyet göstermiştir.

Majit Begalin, “Şugula'da Geçen Olay” (1956), Çokan Velihanov'un hayatının son yıllarını anlatan “Onun Zamanı Gelecek” (1957), “Toprağa Dönüş” (1959), “İzler Ufka Gider” (1965) , “Arkamızda Moskova” (1967) ve “Menşük'e Adanmış Şarkı” (1969) filmlerini çekmiştir. Begalin çektiği filmlerde çoğunlukla kendi savaş anılarından esinlenmiş ve bu türde filmler çekmeye ağırlık vermiştir.

Sovyet sinemasının önemli isimlerden biri olan Grigori Roşal 18 Ocak 1944 yılında “Kazak Sinemasının Yaratıcılık Kadroları” başlıklı bir makale kaleme almış ve bu makale Kazakistan'ın Gerçeği gazetesinde yayımlanmıştır. Roşal yazdığı bu makalede “Kazak sinemasında yönetmenler var mı?” sorusuna cevap aramıştır. Roşal'a göre senaryo yazarlarının çoğunun Kazak olmasına rağmen henüz film çeken başarılı bir Kazak yönetmenin isminin verilmesi mümkün değildir. Roşal makalede sinema yönetmeni olmak için stüdyoya çalışmaya gelen pek çok Kazak gencin eğitim almaya hakkının olduğunu ve elbette onların arasından gelecekte başarılı yönetmenler çıkacağını ifade etmiştir. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Sanatçısı Jandarbekov'un yönetmenlik görevini üstlenebileceğini belirten Roşal, özel yüksek eğitime sahip, tiyatroyu seven ve bunun yanı sıra sinemada çalışan genç yönetmenler Beysekov ve Tokpanov'un hakkında “onların sinemada başarılı olacaklarına kesinlikle güvenebiliriz” demiştir. Makalede Ressam, koreograf ve aynı zamanda tiyatro yönetmeni İsmailov'un ise kendi yeteneklerini müzikal komedi türleri sinema filmlerinde kullanabileceğini dile getirmiştir. Roşal ayrıca, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çalıştığı süre boyunca yaratıcılığını geliştiren Abişov'un artık kendi filmlerini çekebilecek tecrübeye ulaştığını ve yine yetenekli sanat yönetmeni Kojıkov'un onun sanat tecrübesinden yararlanarak yönetmenliğe yönelmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Badırov, Aymanov ve Bayseitov gibi deneyimli tiyatro çalışanlarının da film yönetmenliğine teşvik ve davet edilmesi gerektiğini savunan Roşal; Auezov, Tajıbayev ve Müsrepov'un (ilk olarak danışmanlık daha sonra da yönetmenlik için) da sinemaya dahil edilmesinin Kazak sinemasına katkı sağlayacağına olan inancını dile getirmiştir. Özellikle yönetmen kadrosundaki eksikliğin Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'ne Kazak gençlerinin kabul edilerek giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Roşal, Alma-Ata'da Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde kurulan Kazak Sinema Oyunculuk Okulu'nda yönetmenliğe yönelik eğitim alan öğrencilerin arasından da iyi yönetmenlerin

çıkabileceğini belirtmiştir. Roşal'a göre görüntü yönetmeni kadrosundaki eksiklik problemine daha farklı bakılmalıdır. Modern bir görüntü yönetmeninin sadece özel eğitim ile film çekmeyi öğrenebileceğini savunan Roşal, görüntü yönetmenleri ve sesçilerin kadrosundaki eksikliklerin doldurulmasının kolay olmadığını, şimdilik sadece görüntü yönetmeni olabilecek yeteneğe sahip olduğu keşfedilen Abslyamov'un bu görev için anılabileceğini ifade etmiştir. Roşal makalede ayrıca Sovyetler Birliği Devlet Sinematografi Enstitüsü'ndeki görüntü yönetmenliği eğitimine önem verilmesini vurgulamıştır. Görüntü yönetmenleri kadrosundaki eksiklik sorununa ek olarak film üretiminde yükün büyük bir kısmını omuzlayan film sanatçıları sorununa da dikkat çeken Roşal, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde bulunan Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda tecrübe kazanmış birçok kişinin film sektöründe çalışarak bu alana katkı sağlayabileceğini belirtmiştir. Özellikle Kazak halkını konu edinen filmlerin çekiminde Levin, Bernştam, Zaltsman, Berger, Kojıkov, Nazırov, Levitskaya gibi önemli isimlerin çalıştığını dile getirerek, film sanatçılarının gelişiminde stüdyonun önemini bir kez daha vurgulamıştır. Roşal'a göre genç kazak sinemacılar Kojkıv ve Nazarov sinema alanında oldukça yetenekli olduklarını göstermişlerdir. Bunun yanı sıra Kazakistan'ın en iyi grafik resim ustaları olarak bilinen Urmançe, Kasteyev, Leontyev ve Lizoub'un da sinema alanında faaliyet göstermeye başlamalarının ve filmlerin dekorasyon, süslememe, karakter eskizlerinin çizimlerinde görev almalarının Kazak sinemasının gelişimi açısından oldukça önemli olduğunu savunmuştur. Makalede ayrıca film üretiminde dekorasyon, minyatür ve maket çekim alanlarında kendilerini geliştirebilecek sanatçı gençlerin teşvik edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Özellikle bu alanda çok yetenekli olduğunu kanıtlayan ve bu alanın usta isimlerinden biri olduğu bilinen Ptuşko'nun Kazak sinemasına yaptığı katkılar dile getirilmiştir. Roşal, sinema sektöründe görüntü yönetmeni olarak görev alan Gorbaçov ve Hrennikov gibi başarılı ressamların ve çekimlerde kullanılan minyatürlerin yapımını başarılı bir şekilde tamamlayan Nikulin'in kendi alanlarında çok iyi işler yaptıklarını ifade etmiştir. Alma Ata film stüdyosunun minyatür çekimlerin kullanımı ve uygulanması konusunda Sovyetler Birliği'nin en başarılı stüdyolarından biri olduğunu belirten Roşal, ayrıca "Kahraman Üzerine Şarkı" filminin fantastik bölümünün çekimlerinde Ptuşko ve ekibinin çok başarılı olduğunu da sözlerine eklemiştir. Sinema sektörünün önemli mihenk taşlarından biri olan oyuncu kadrosu ile

ilgili düşüncelerini de dile getiren Roşal, Kazak oyuncuların Kazak sinemasının paha biçilmez bir kaynağı olduğunu belirtmiştir. Sovyetler Birliği'nin diğer cumhuriyetlerine kıyasla Kazakistan'ın bu alanda çok daha ileride olduğunu ifade eden Roşal; özellikle Ömirzakov, Kuanışbayev, Badırov, Kojamkulov, Jandarbekov ve Bayseitov gibi önemli oyuncuların daha ilk filmlerden ne kadar yetenekli olduklarını gösterdiklerini vurgulamıştır. Hatta Aymanov, Sızdıkov, Telgarayev, Oguzbayev, Musabekova, Jandarbekova, Karabalina ve diğer başarılı kazak oyuncular sayesinde Kazakistan'ın oyuncu rezervlerinin tükenmeyeceğini belirtmiştir. Roşal, bu açıdan bakıldığında Kazakistan sinemasının oyunculuk açısından oldukça güçlü ve zengin olduğunu söylemenin mümkün olduğunu ifade etmiştir (Roşal, 1944: 5).

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda açılan Kazak Sinema Oyunculuk Okulu yöneticisi olan Grigori Roşal Kazak sinemasını en yakından tanıyan Sovyet yönetmenlerden biri olmuştur. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çekilmesi planlanan "Jambıl" filmi ve daha sonra Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda çekilen "Abay'ın Şarkıları" ve "Bozkır Kahramanı" film serisinde yönetmenlik yapan Roşal'ın kaleme almış olduğu bu makale savaş sırasında kurulan Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu ve Kazak sinemasının o dönemdeki kadrosu hakkında bilgi vermektedir. 18 Ocak 1944 yılında yayımlanan makale dönemin Kazak sinemasına ve o alanda faaliyet gösteren sinemacılara ışık tutması açısından oldukça önemlidir. Kazak sineması tarihine bakıldığında ve Grigori Roşal'ın makalesinde yapmış olduğu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda Kazak sinema sanatçılarının tarihi gelişiminin nasıl şekil aldığı konusunda daha kapsamlı bir bilgi elde etmemiz mümkündür. Roşal'ın makalesi Kazak sinema tarihine ışık tutması açısından önemli bir yere sahiptir.

Kazak oyuncu Amina Ömürzakova da aynı dönemde stüdyoda bulunmuştur. Ömirzakova, 1989 yılında Yeni Film dergisinin üçüncü sayısında yazdığı bir yazıda Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda geçirdiği zamanların sanat hayatındaki uzun yolculuğunun ilk yılları olduğunu dile getirmiştir. Kazak oyuncu o günlerde Vasiliyev kardeşler, Gerasimov, Pudovkin, Eisenstein, Smirnova gibi sanatçıları görmenin ve onlarla iletişim kurmanın mutluluk verici olduğunu belirtmiştir. Kazakistan devlet sanatçısı unvanına da sahip olan Ömirzakova, savaş yıllarında sinema alanında çalışmanın çok zor olduğunu buna rağmen hiç bir zaman geri çekilmediklerini aksine çalışmalarına hızlı bir şekilde devam ettiklerini dile getirmiştir. Alma-Ata'da kurulan

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çalışan Eisenstein, Pudovkin, Vasiliyev Kardeşler'in çalışmalarını izleyerek sanatta onlar kadar başarılı olmak için çok çalışılması gerektiğini ifade eden Ömirzakova, bunun kendisi için büyük bir şans olduğunu ve çok çalışarak sanatta onlar kadar başarılı olmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Ömirzakova, ustaların çalışmasını görerek ve onlarla aynı projelerde görev alarak zamanla tecrübelerin daha da artabileceğini vurgulamıştır (Omirzakova, 1989).

3.3. Kazak Sinema Haftası

1944 yılında Kazakistan'ın Gerçeği gazetesi "Kazak Sinema Haftası" düzenlenmiş ve ardından gazetede sinema haftası ile ilgili makale yayımlanmıştır. Kazak Sinema Haftası, Kazak haber ajansı tarafından duyurulmuş; 8-14 Ocak tarihleri arasında Alma-Ata şehrinde Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi'nin ve Komünist Parti Merkez Komitesi'nin (Bolşevikler) katılımıyla gerçekleşeceği ifade edilmiştir. Bu sinema haftasının düzenlenmesinde Kazak sinemasının geleceği ile buna bağlı olarak yapılacak çalışmaları belirlemek ve Kazak sinemasının başarılı kurmaca ve belgesel filmlerini halka göstermek amaçlanmıştır. Kazak Sinema Haftası'nın açılışı, Devlet Akademi Opera ve Bale Tiyatrosu'nda gerçekleştirilmiştir. Etkinliğe katılan protokol arasında Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi Başkanı Ondasınov ve yardımcıları Tajibayev, Budantsev, Konayev, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Üst Konseyi daimi üyesi Ermagambetov, Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi'nin (Bolşevikler) Propaganda ve Reklam Bölümü Başkan Yardımcısı Balagurova, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilim Akademisi'nin üyesi Satbayev, Sanat İşleri Bölümü'nün Başkanı Tolubekov, yazarlar Mukanov, Auezov ve halk sanatçıları Kuanışbayev, Jandarbekov ile birlikte önemli sinemacılar Eisestein, Vasilev Kardeşler, Ermler, Ptuşko, Roşal ve yönetmenler Stroyeva, Aron ve diğerleri yer almıştır. Salonda Kazakistan'ın önemli sanat ve bilim insanları yerlerini almış, açılışı ise Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Ondasınov yapmıştır. Ardından Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdür Yardımcısı ve aynı zamanda Kazak sinema tarihçisi Siranov, Kazak sinemasının gelişmesi hakkında bir konuşma yapmıştır (Kazakhstanskaya Pravda, 1944).

Etkinlik kapsamında çok uluslu Sovyet sinema sanatı hakkında bir sergi düzenlenmiş, en başarılı devlet filmlerinin fotoğrafları, kostümleri, dekorasyon ve eskiz çalışmaları, kitaplar ve sinema dergileri tiyatro salonunun fuaye alanında ziyaretçilere sunulmuştur. Sinema haftasında Vasilyev, "Büyük Vatan Savaşı Sırasında Sovyet Sinemasının Temeli, Kazakistan" adlı bir konuşmayı yapmıştır. Vasilyev konuşma sırasında bu dönemde çekilen filmlerin üzerinde durmuş ve bilgi vermiştir. Yazar Auezov ise yaptığı konuşmada, kazak edebiyatının ve sinemasının

kazak halkının asırlar önceki medeniyetinden ve geleneklerinin beslenerek geleceğinin temelini oluşturacağına değinmiştir. Roşal "Kazak Sinemasının Kadroları" adlı konuşmasında diğer sanat dallarında yetenekli olan gençlerin sinemaya yönlendirilerek ulusal sinema kadrolarının güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Profesör V. Dubrovski-Eşke ise "Kazakistan'ın Sinema Üretimini Geliştimek İçin Ülkenin Doğal ve İklimsel Şartlarının Uygun Olması" adlı bir konuşma yapmıştır. Yapılan tüm konuşmaların değerlendirmesine ise birçok sinemacı, Kazak yazarlar, tiyatro sanatçıları ve akademisyenler katılmıştır (KazTAG, 1944).

Kazakistan'ın Gerçeği gazetesi tarafından düzenlenen Kazak Sinema Haftası ile ilgili haberler yine aynı gazete aracılığı ile halka sunulmuştur. Gazetede "Bu akşam saat 17.00'da Kazak Sinema Haftası'nda "Amangeldi", "Reyhan" ve iki belgesel film, yarın "Kahraman Üzerine Şarkı" "Kazakistan'ın Cepheye Yardımı" adlı filmlerin gösterimi gerçekleşecektir" şeklinde duyurular yapılmıştır. Ayrıca etkinliğin son günü olan 14 Ocak'ta Kazak sinemacılar ile söyleşiler yapılacağı belirtilmiştir (Kazakhstanskaya Pravda, 1944).

Sinema haftasında ayrıca "8. Ordu", "Ak Gül", "Savaşçının Oğlu", "Kazak Sinema Konseri" adlı filmler gösterilmiştir.

Yine Kazakistan'ın Gerçeği gazetesi tarafından 11 Ocak 1944 yılında Kazak Sinema Haftasına katılan bilim ve sanat dünyasının önemli kişilerinin Kazak sinemasının gelişmesi hakkında düşüncelerini değerlendirmek için bir anket düzenlenmiştir.

Kazak sineması hakkındaki düşüncelerini dile getiren Şaken Aymanov şunları demiştir:

> "Ben "Reyhan" ve "Ak Gül" filmlerinde rol aldım. Yakov Sverdlov, "Lenin 1918", "Parti Sekreteri", "Karaman Üzerine Şarkı" filmlerinin Kazakça dublajının yapımında çalıştı. Şu an bizim genç sinemamızda yapılan işler biçim olarak ulusal içerik olarak ise Sovyet sineması olmaya adım atıyor. Kazak sinemasının bugünü ve geçmişi hakkında filmler çekerek tarihimizden söz ettirmemiz gerekiyor. Büyük bilge Abay ve Şokan, Kazak ulusal şiirinin atası Jambıl ve Kızılordu'nun subayı Malik Gabdullin, Bauırjan Momuşulu gibi önemli isimlerin yaşantısı filmlere konu edinilebilir."

Aymanov Kazak sinemacıların, Sovyet sinemasının büyük ustaları ile birlikte çalışarak Kazakistan'ın gelecek sinema sektörünün temellerini attıklarını ifade etmiştir. "Biz yüksek kalitede filmler yapmak zorundayız, bizim sinemamızda egzotik ve boş konuşmalara yer yok." diyen Aymanov, bunun için halkın örf ve adetlerinin ve

medeniyet tarihinin çok derin bir şekilde ele alınması gerektiğini Kazak sinemasının hiç yorulmadan geliştirilmesini dilediğini ve gelecekte Kazak sinemacılar arasında yer almak istediğini dile getirmiştir (Aymanov, 1944: 2).

Aymanov, Abay Kunanbayulu, Şokan Velihavov, Jambıl Jabayev, Malik Gabdullin ve Baujan Momışulu hakkında film çekmek gerektiğini 1944 yılında söylemiştir. "Abay'ın Şarkıları" ve "Jambıl" adlı filmlerin çekilmesi onun bu düşüncenin gerçekleşmesinin bir göstergesi olmuştur.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilim Akademisi üyesi Kanış Satbayev ise "Turksib" filmi dışında Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin büyük endüstriyel gelişimi hakkında film çekilmediğini söylemiştir.

> Satbayev, Kazakistan'ın Karagandı, Balhaş, Altay, Jezkazgan, Şımkent gibi endüstriyel merkezlerinin gelişimi ve tarihinin sinemaya hiç yansıtılmadığını ve Kazakistan'ın zengin doğal güzelliklerinin sinemada yer almadığını ifade etmiştir. Savaş sırasında Moskova, Leningrad, Harkov, Kiev gibi şehirlerden pek çok önemli kurumun Kazakistan'a taşınmasının hiçbir filme konu edilmediğini belirten Satbayev, "Bence bilim insanlarının savaşın ağır şartları altında Kazakistan'a taşınıp, burada elde ettikleri büyük zaferler ve emekleri filmlerde gösterilmeli." demiştir (Satpayev, 1944.).

Kazakistan'ın Gerçeği gazetesi tarafından 1944 yılında düzenlenen Kazak Sinema Haftası, Kazakistan'da sinema stüdyosunun kurulması için büyük çaba sarf eden kişilerin emeğinin bir sonucudur. Ondasınov'un belirttiği gibi, savaş zamanında Alma-Ata'ya taşınan sinemacılar ülkelerine geri dönmüştür. Kazakistan II. Dünya Savaşı sırasında ağır şartlar altında sinema üretimi için gerekli stüdyosunu kurmuş ve ekibinin temelini yine kendi çabaları ile kurmuştur. Ancak düzenlenen bu sinema haftası Kazak sinemasının o dönemdeki durumuna dair sunulan bir rapor olmuştur ve aynı zamanda Kazak sinemasının gelişmesi için nelerin yapılması gerektiği sorusunu gündeme getirmiştir. Kazak Sinema Haftası sırasında ülkede bulunan tüm sanat ve bilim insanları bir araya gelmiş, fikir alış-verişinde bulunmuştur.

DÖRDÜNCİ BÖLÜM

ALMA-ATA FİLM STÜDYOSU'NUN İLK FİLM ÜRETİMİ

4.1. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosunun Dağıtılması

Savaşın yoğun yaşandığı günlerde Kazakistan'a yerleştirilen sinemacılar, ülkelerinin durumundaki düzelmenin ardından Moskova ve Leningrad'a geri dönmek istemişlerdir. Bu durum 1942 yılının bahar aylarında SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Ivan Bolşakov'un bazı sinemacıları Moskova'ya geri çağırmasının ardından başlamıştır. Alma-Ata'da yerleşen sinemacıların pasaportlarına Kazakistan'da yaşayacaklarına dair mühür vurulmuş ve bu durum evlerine kendi istekleri ile dönmelerine engel teşkil etmiştir. Bolşakov ise herhangi bir ihtiyaç durumunda Moskova'ya çağırdığı sinemacılar için hükumetten özel izin talep etmiştir. Bazı sinemacıların bu şekilde Moskova'ya dönmesi Alma-Ata'da yaşayan Moskovalı sinemacıları evlerine dönmek konusunda teşvik etmiş ve bu yönde isteklerin çoğalmasına neden olmuştur. Üstelik bu durum evlerine dönmek isteyen sinemacıların çeşitli sebepler üreterek geri dönmenin yollarını aramasına da sebebiyet vermiştir.

Hükumet ise yalnızca Moskova'daki ihtiyacı karşılayabilmek için bazı sinemacıların evlerine dönmesine izin vermiştir. Ancak Bolşakov'un oldukça önemli kişileri Moskova'ya çağırması Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun kadrolarının yavaş yavaş boşalmasına sebep olmuştur. Kadroların dağılmasının yanı sıra çekim ekipmanlarının da bu taşınma sonucu azalması Alma-Ata Sinema Stüdyosu'ndaki yöneticileri, çalışanları ve Kazakistan Hükumetini oldukça endişelendirmiştir.

Bütün bu yaşananlar sonrasında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun 1942 ve 1943 yılları arasında sanat işleri yöneticiliğini yapmış olan yönetmen İvan Pıryev, Bolşakov'a bir mektup göndermiş ve konu ile ilgili endişelerini dile getirmiştir[45]. Pıryev, 11 Ocak 1943 tarihli mektubunda, sinema çalışanlarının bazı ekipmanları da beraberinde götürerek Moskova'ya dönmesinin Alma-Ata Sinema Stüdyosu çalışanlarının aklında ve kalbinde endişeye yol açtığını dile getirmiştir. Stüdyodaki herkesin Moskova'ya geri dönmeye çalıştığını belirten Pıryev, Alma-Ata'daki sinema

[45] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 9-T.

stüdyosunun savaştan sonra ülkenin en önemli sinema stüdyosu olacağını dile getiren Bolşakov'dan bu düşüncesini Kazakistan hükumeti ile de paylaşmasını istemiştir. Pıryev, Skvortsov'a bir mektup yazdıklarının ancak Bolşakov'un kendisinin harekete geçip sinemacılara endişelerinin yersiz olduğunu söyleyerek onları ikna etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Pıryev ayrıca, sinemacıların ülkelerine dönmek için çeşitli bahaneler ürettiğini ve bu konu hakkında hükumete dilekçeler gönderdiğini dile getirmiştir. Bolşakov'un bu konuda çok dikkatli olmasını belirten Pıryev, Alma-Ata'dan çağırılan sinemacılara Moskova'da gerçekten ihtiyaç duyulup duyulmadığının kontrol edilmesini istemiş ve oldukça profesyonel bir teknik ekibin ve bölümün başındaki önemli isimlerin alınmaması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun Alma-Ata'daki sinema üretimine büyük hasar vereceğini ve çalışmaların duracağını söyleyen Pıryev, Bolşakov'dan herhangi bir pozisyona ihtiyaç duyulduğunda bunu isim belirtmeden sadece o meslek grubunda bir eksiklik olduğunu dile getirerek yapılmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Böylelikle Mosfilm'e gerçekten ihtiyaç duyulan kişilerin gönderileceğini ve bu sayede Alma-Ata'daki çalışmaların da aksamayacağını ifade etmiştir[46].

25 Ocak 1944 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi tarafından Mosfilm Stüdyosu'nun reabilite edilerek eski haline getirilmesi için karar çıkarılmıştır[47].

Kısa bir süre sonra 3 Mart 1944 tarihinde aynı karar Lenfilm Stüdyosu için de kabul edilmiştir (Vişnevskiy, Finonov, 1974: 161).

Bu kararların ardından Kazakistan'da bulunan sinemacıların Moskova ve Leningrad'a dönmesi oldukça yaygınlaşmıştır.

Ardından Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu dağıtılmış, Mosfilm ve Lenfilm stüdyoları, Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsü ve Senaryo Stüdyosu şehirlerine dönmüş, faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmişlerdir. 1944 yılının Haziran ayından itibaren Alma-Ata Sinema Stüdyosu, bağımsız bir şekilde çalışmalarına başlamıştır. Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde kabul edilen çalışma planı ise değiştirilmemiştir. Mosfilm ve Lenfilm

[46] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 9-T.
[47] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3013, Liste 1, Dosya 94, yaprak 2.

stüdyoları şehirlerine geri dönse bile Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda "Korkunç İvan" (Ivan Groznyy; Иван Грозный), "Deri Ayakkabı" (Cherevychky; Черевички), "İstila" (Nashestviye; Нашествие) filmlerinin çekimleri devam etmiş ve Abay'ın Şarkıları" (Abay anderi; Абай әндері), "Semetey Manas'ın Oğlu" (Semetey – sın Manasa; Семетей – сын Манаса) filmlerinin çekimleri başlatılmıştır.

Kazakistan'da ulusal sinema üretimini oluşturmaya çalışan Nurtas Ondasınov, hem Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun Kazakistan'da kurulmasına hem de bunun sonucu olarak Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun kurulmasına doğrudan etki etmiştir. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda çalışan Kazak sinema sanatçısı ressam Kulahmet Kojıkov anılarında yer verdiği bilgilerle bu durumun doğruluğunu kanıtlamıştır. Kojıkov, Kazak sinemasının ilk dönemi hakkında konuşarak doğal olarak konunun başka bir yönüne değindiğini dile getirmiştir. Kazak sinemasını yaratma fikrinin kimden ve nasıl ortaya çıktığı sorusunu soran Kojıkov, daha önce Leningradlı sinemacılar tarafından "Amangeldi" filminin çekildiğini ve bununla ilgili bir anket yaptığını ifade etmiştir. Anketin sonuçlarına göre herkesin bir taraf olduğunu ve aynı fikirde yoğunlaştığını belirten Kojıkov, anketteki tüm katılımcıların Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde Konsey Başkanı olan Nurtas Ondasınov'un ismini dile getirdiğini ve onun başarılarını işaret ettiğini sözlerine eklemiştir (Hodjikova, Smailova, 2013: 90-91).

Nurtas Ondasınov, savaş başlamadan bir kaç gün önce SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Başkanı Ivan Bolşakov'dan Kazakistan'da sinema stüdyosu kurulması için istekte bulunmuştur. Bu istek beklenmedik bir şekilde başlayan savaş neticesinde Sovyetler Birliği'nin en önemli sinema stüdyolarının Alma-Ata'ya taşınmasına vesile olmuştur. Savaşın zor şartları altında Kazakistan'ın 3 binden fazla kişiye kucak açması oldukça meşakkatli bir iş haline gelmiştir. Savaş döneminde 200'den fazla fabrikayı faaliyetlerini sürdürebilmeleri için kabul eden Kazakistan adeta Sovyetler Birliği'nin ana karargahı görevini üstlenmiştir. Nurtas Ondasınov, savaş bittikten sonra sinemacıların ülkesine döneceğinden emin olsa bile, Kazakistan'da ulusal sinemanın oluşmasına katkı sağlayacaklarını düşündüğü için sinema stüdyolarının Alma-Ata'ya taşınması teklifini kabul etmiştir. Dönem hakkında bilgi veren bazı arşiv kaynaklarına göre Ondasınov, stüdyoların Kazakistan'da faaliyet gösterdiği zamanlarda Kazak gençlerden sinema kadroları oluşturmaya ve kendi

sinemacılarını yetiştirmeye çalışmış ve bu konunun yaygınlaşması için öncülük etmiştir. Sovyet dönemi, o dönemde yaygın olan totaliter rejim ve ağır savaş durumu göz önünde bulundurulduğunda, Ondasınov'un kendi milliyetçi düşüncesi ile ulusal bir oluşumu mümkün kılmak için oldukça zor bir yükün altına girdiği anlaşılmaktadır. O döneme ve Ondasınov'a dair düşüncelerini dile getiren Michael Romm; Ondasınov'un genel olarak doğru kararlar aldığını, Kültür Sarayı'nı sinema üretimi için tahsis etmesi ile her şeye rağmen Kazakistan'da sinemanın oluştuğunu ifade etmiştir. Romm'a göre savaşın ardından Kazakistan'da kimse kalmasa bile bu sayede ulusal sinemanın temelleri atılmıştır (Desyat Ne Zabıvayemıh Dnei, 1961: 126).

Leningrad ve Moskova'dan gelen sinemacılar şehirlerine dönmüş, Mihail Romm'un Ondasınov'a verdiği sinemacıları burada bırakacağız sözü gerçekleşmemiştir. Buna karşılık Ondasınov'ın savaş sonrası olabilecekler ile ilgili öngörüsü gerçek olmuştur. Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun dağılmasının ardından tüm sinemacılar evlerine dönmüş, Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda üretimi devam eden "Korkunç İvan" (İvan Grozhıy; Иван Грозный), "Deri Ayakkabı" (Cherevichki; Черевички), "İstila" (Nashestviye; Нашествие) filmlerinin ekipleri, çekimleri tamamlamak için Kazakistan'da kalmıştır. Ayrıca Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda üretimi planlanan "Abay'ın Şarkıları" (Abay Anderi; Абай әндері) filmini çekmek için yönetmen Grigori Roşal, Efim Aron ve görüntü yönetmeni Galina Puşkova da çekim ekibi ile birlikte Alma-Ata da kalmaya devam etmişlerdir.

Bunun yanı sıra 20 Ağustos 1942 tarihinde Lenfilm Stüdyosu'nun taşınması esnasında Alma-Ata'ya gelen Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun sanatçısı Pavil Zaltsman geri dönmemiştir. Zaltsman ayrıca Sovyet grafik sanatçısı, yazar ve analitik sanat temsilcisi Pavil Filonov'un öğrencisi olmuştur. Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda çalışmaya başlayan Zaltsman, stüdyonun Kazakfilm Stüdyosu olarak varlığını devam ettirdiği yıllarda da sanat yönetmeni olarak görev almıştır. Zaltsman, Kazak sinemasındaki yolculuğuna, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde çekilen, "Ak Gül" filminin sanat yönetmeni olarak başlamıştır.

Kazak sinemasının emektarı (1962) Zaltsman, "Altın Boynuz" (Altın müyiz; Алтын мүйіз), "Aşk Destanı" (Mahabbat turalı anız, Махаббат туралы аңыз), "Çöllerin Kızı" (Dala kızı; Дала қызы), "At Koşturan Kız" (Devuşka-Djigit; Девушка-Джигит), "Biz Burada Yaşıyoruz" (My zdes zhivem; Мы здесь живем),

“Botagöz” (Ботагөз, Bozagöz), “Kesişme” (Perekrestok; Перекрестоκ) gibi filmlerde sanat yönetmenliği yapmıştır. 1955 ve 1985 yılları arasında sinema stüdyosu'nun baş sanat yönetmeni olarak çalışmış, 1948 yılından itibaren Sanat Okulu'nda, Mimarlık Akademisi'nde, Pedagoji Enstitüsü'nde, Kazakfilm stüdyosunun bünyesinde açılan senaryo kurslarında sanat tarihi dersi vermiştir. Zaltsman hayata gözlerini yumduktan sonra onun eserleri “Madam F Büyük Mahkemenin Sinyalleri” adlı kitap olarak yayımlanmıştır.

9 Eylül 1944 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Alma-Ata Sinema Stüdyosu ve Aktüel Sinema Stüdyosu'nu birleştirme kararı almış ve bu stüdyoya Alma-Ata Konulu ve Aktüel Film Stüdyosu adı verilmiştir. Sinema filmlerinin ana üretim bölümünde görev alan Nikolay Kiva, komitenin bu kararının doğru bir karar olmadığını dile getirmiştir. Her şeyden önce aktüel sinema stüdyosunun çalışmalarının kendilerine özgü özelliklerinin, kendilerine ait ekipmana ve tekniğe sahip olmaları gerektiğini dile getirmiştir. Daha hızlı ve daha hareketli bir çekim tarzlarının olduğunu ifade eden Kiva, aktüel sinemanın kendi taşıma aracı, kendi dili ve kendi teknik temeli olmalıdır sözlerini kullanmıştır.

Diğer sinema stüdyosu ile birleştirilmesinin, Aktüel Sinema Stüdyosu'nun çalışmalarına zarar verdiğini belirten Kiva, bazı sinemacıların aktüel sinemayı iyi anlamadıklarından dolayı bu sinema tarzı için ayrı şartların gerekli olduğunu dile getirmiştir. Kiva, her iki stüdyonun birleştirilmesinin zorunlu hale gelmesi durumda ise stüdyoların çalışmalarını birbirlerinden bağımsız bir şekilde yürütmelerinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.

Kiva'nın verdiği bilgilere göre Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu dağıldıktan sonra stüdyo çalışanlarının sayısı 700-800 kişi, stüdyoda çalışan yerel halk sayısı ise 80-100 civarında olmuştur. Kiva bu kişilerin arasından ilk olarak Şekan Aymanov, Sabit Mukanov, Muhtar Auezov ve Gabit Müsirepov'u ön plana çıkarmıştır. Ona göre; bu önemli isimler stüdyoda şef destek verici, sanat danışmanı ve kendi uzmanlık alanlarında uygulayıcı olarak çalışmışlardır[48].

[48] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3013, Liste 1, Dosya 94, yaprak 4.

4.2. Abay'ın Şarkıları Filmi

1941 yılında resmi olarak kurulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun asıl kurulumu ve temellerinin atılması, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde yapılan teknik çalışmalar ve alt yapı oluşumu sayesinde gerçekleşmiştir. Alma-Ata Sinema ve Aktüel Sinema Stüdyosu'nun kendi çalışmaları, Kazakistan'ın kültürü ve sineması için oldukça önem arz eden Abay Kunanbayulu hakkında ülkenin ürettiği ilk uzun metraj film olan "Abay'ın Şarkıları" ile başlamıştır. Ünlü Kazak sinema tarihçisi, Bauırjan Nögerbek "Abay'ın Şarkıları" filmi Kazakistan'ın ilk uzun metraj kurmaca sinema üretimi olduğunu dile getirmiştir (Nogerbek, 2008: 139).

"Abay'ın Şarkıları" filminin tarihi Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu ile doğrudan bağlantılı olmuş, film o dönemde pratik ve teorik eğitim görerek yetişen sinemacıların Rus sinemacılar ile birlikte çektiği ilk film olma özelliğini taşımıştır. Aynı zamanda filmin çekim hazırlıkları da yine Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde yapılmıştır.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdür Yardımcısı Kabış Siranov, 21 Mart 1943 tarihinde yayımlanan "Büyük Kazak Sineması" adlı makalede, Muhtar Auezov'un Abay filminin senaryosunu yazıp bitirdiğini dile getirmiştir (Siranov, 1943: 6). Bu makaleden edinilen bilgiye göre Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu sırasında Kazak ozan, şair ve filozof Abay Kunanbayev hakkında çekilecek olan filmin senaryo yazımı tamamlanmış ve çekimler de o dönemde planlanmıştır.

Önemli Kazak edebiyatçılardan biri olan Muhtar Auezov, Abay hakkında filmin senaryosu ile 4 ciltlik kitabı aynı zamanda yazmıştır. Auezov'un, Abay Kumanbayev'i tüm dünyada sönmeyen yıldızlardan biri haline getiren "Abay'ın Yolu" adlı eserinin ilk cildi 1942, 2. cildi 1947, 3. cildi 1950 ve 4. cildi ise 1952 yılında çıkarılmıştır (Avezov (a), 1997: 29). Siranov'un kaleme aldığı makalede Abay filminin senaryosunun yazıldığı tarihlere bakıldığında, film senaryosunun Muhtar Auezov'un kitabının yazıldığı tarihlere aynı döneme denk geldiği anlaşılmaktadır. Auezov, kitabını ve filmin senaryosunu aynı tarihlerde ortak bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkarmış ve hikayenin bir de tiyatro oyunu yazılıp sahnelenmiştir.

Yazar Auezov, "Abay" romanını yazmaya başlamadan önce, Kazak halkının geçmişteki yaşantısını öğrenmek istemiş ve bu konuda pek çok kitap okumuştur. Uzun

yıllar bu konuda çalışmalar yapan yazar bu amacı adeta kendine hedef edinmiş ve bu yolculukta Abay'ın hayatından ve çalışmalarından güç almıştır. Onun hakkında halktan topladığı bilgileri kağıda aktaran Auezov, Kazak halkının yaşadığı sosyal olayları, değişimlerini ve tüm kültürel yönlerini derinlemesine incelemiş ve tüm bu birikimler sonucu "Abay Yolu" adlı eserini ortaya çıkarmıştır (Avezov (b), 1997: 10)

Auezov "Abay Yolu" romanı için çalışmalar yaparken nasıl bir yol izlediğini anılarında dile getirmiştir. Yazar, devrimden önceki yarım yüzyıllık Kazak halkının yaşantısını göstermek için Abay'ın kişiliğini oluşturmayı seçtiğini, onun ile aynı kasabada doğup büyümüş olmasından dolayı, gençlik dönemlerinde Abay'ı iyi tanıyan ve onunla arkadaşlık yapan dedeler ve nineler ile sohbet ettiğini ve bu sayede onun hakkında bilgi edinme fırsatı bulduğunu ifade etmiştir. Özellikle 1930 yılından sonra Abay'ın biyografisi hakkında kaynak toplamaya ağırlık verdiğini belirten Auezov, Abay ile aynı zaman diliminde yaşamış kişilerde derlediği bilgilerin 1933 yılından itibaren yayımlanmaya başladığını dile getirmiştir. Romanda geçen tüm isimleri ve tarihi mekanları gerçek hayattaki halleri ile kullandığını ifade eden yazar, bu kitap ile Kazak halkının tarihi gelişme sürecini gözler önüne sermeye çalıştığını belirtmiştir

Kazak edebiyatının önemli ve büyük bir klasiği olan, aynı zamanda Kazak halkının kültürünün bir simgesi haline gelen Abay'ın hazinesi, Muhtar Auezov'un büyük gayreti ve ilim arayışı ile birleşik ve manevi gücü oldukça büyük asla tükenmez bir kaynak olarak insanlara sunulmuştur. Abay'ın karalamaları, günlüğü, arşivi, tüm bilgileri ve hatırası kendi döneminde bir sır gibi yaşamış bu büyük ozan hakkında yalnızca bir araştırmacının bu kadar kapsamlı bir araştırma yapması tüm dünya okuyucularına diz çöktürmüştür. Bu eşsiz sanat eseri Abay ile aynı dönemde yaşamamış binlerce insana onun hayatına ışık tutma şansı vermiş ve dünya edebiyat tarihinde tekrarı olmayan nadide bir edebi olay olarak kayıtlara geçmiştir (Mirzahmetulı, 1997: 23).

16 Ocak 1944 tarihinde Kazaksitan'ın Gerçeği gazetesinde "Abay (Muhtar Auezov'un film senaryosundan alıntı)" adlı bir makale yayımlanmıştır (Abay: Otrıvok iz kinostsenariya M.Auezova, 1944: 4).

Kabış Siranov'un kaleme aldığı ve 22 Ekim 1944 tarihinde yayımlanan "Abay filminin çekimleri" adlı bir diğer makalede ise filmin üretimi hakkında bilgi verilmektedir (Siranov (a), 1944: 4).

Makalede film çekimlerine Kazak Devlet Akademi Drama Tiyatrosu'nun oyuncu kadrosunun katıldığı, Abay rolünü ise ünlü Kazak oyuncu Kalibek Kuanışbayev'in canlandırdığı belirtilmiştir. Filmde "Erden" karakterini Yelubay Ömürzakov'un, "Baymagambet" karakterini Serke Kojamkulov'un, "Aydar" karakterini Kapan Badırov'un, "Zeynep" karakterini Jamal Omarova'nın, "Şarip" karakterini ise Şaken Aymanov'un canlandırdığı ifade edilmiştir. Film çekimlerinde ayrıca Kazakistan'ın ünlü oyuncuları Sayfulla Telgarayev'in "Kökbay" karakterine, Jagda Oguzbayev'in "Abiş" karakterine, Kamal Karmısov "Azimhan" karakterine, Şolpan Jandarbekova "Mağiş" karakterine hayat verdiği belirtilmiştir. Siranov'un makalesinde yer verdiği bilgilere göre film ölçeği büyük ve zor bir yapım olmuş, Kazakistan hükumeti bu filmin çekimleri için 7 milyon ruble harcamıştır. Filmin dış çekimleri Alma-Ata şehrinin yakınlarındaki Kaskelen'e 5 kilometre uzaklıkta bulunan Politotdel köyünde çekilmiştir. Tarih filmi olması dolayısı ile olayların geçtiği dönemi gerçekçi bir şekilde yansıtmak için oldukça fazla kostüm dikilmiş, Abay'ın yaşadığı ortamı birebir canlandırmak için ise dekorlar tasarlanmıştır. Çekimler esnasında 700 figüran, at, çoban ve deve kullanılmıştır. Kazakistan Sovyetler Birliği Cumhuriyeti Halk Komiserler Konseyi dış çekimlerin yapıldığı Kaskelen ve Jambıl bölgelerinin belediye başkanlarının Abay filminin çekimlerine yardım etmelerini zorunlu kılan bir karar çıkarmıştır. Belediyeler çekim ekibinin barınması için yer, bina ve 700 kişilik figüran ihtiyacının karşılanması için hükumete yardım etmişlerdir. Siranov'a göre filmin çekimleri Abay'ın doğumunun 100. yılı olan 1945 yılına kadar bitirilmeye çalışılmıştır (Siranov (a), 1944: 4).

"Abay'ın Şarkıları" filminin çekimleri sırasında yeni kurulan Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda yangın çıkmıştır. Nikolay Kiva bu olaya dair düşüncelerine anılarında yer vermiş, Abay filminin stüdyo içindeki gece çekimleri bittikten sonra yangın çıktığını dile getirmiştir. Yangının 25 Nisan 1944 tarihinde sabah saatlerinde çıktığını belirten Kiva, haberi alınca stüdyoya gittiğini ve orada çok büyük bir yangınla karşılaştığını ve bunu söndürmenin kolay olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Kiva, stüdyonun sadece bir köşesinde Kazak çadırı içinde çekimler olduğunu bu kadar büyük bir yangının nasıl ve nereden çıktığını bir türlü anlamadığını dile getirmiştir[49].

[49] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3013, Liste 1, Dosya 94, yaprak 6.

Filmin yönetmenleri Grigori Roşal ve Efim Aron senaryo yazarı Muhtar Auezov, başrol Kalibek Kuanışbayev, şair, bestekar, felsefeci ve eğitmen Abay Kunanbayev'in beyaz perdedeki karakterini resmetmeye çalışmışlardır. Filmin tarihi ve sinematografik değerine bakıldığında senaryonun Muhtar Auezov'un Abay'ın hayatı ve eserleri hakkında bütün düşüncelerini yansıtan ilk dramaturjik eser olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Film II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin "Her şey cephe için, her şey zafer için" ideolojisine uyum sağlamamıştır. Ancak buna rağmen Kazakistan hükumeti genç Kazak sinemacılara güvenmiş ve bu senaryonun yazımı için Muhtar Auezov'u görevlendirmiştir. "Abay'ın Şarkıları" filminin üretimi sırasında Muhtar Auezov ile birlikte çalışan yönetmen Grigori Roşal, yazar hakkında düşüncelerini dile getirmiştir. Roşal, Muhtar Auezov ile tanışmalarının büyük bir arkadaşlığın doğmasına vesile olduğunu, yazar ile ilk olarak Abay hakkındaki tiyatro oyununun ve film senaryosunun yazımında çalışmaları için bir araya getirildiklerini belirtmiştir. Filmin adının "Abay'ın Şarkıları" olduğunu ve filmi yönetmen Efim Aron ile çektiklerini ifade eden Roşal, yanlarında Auezov olmasaydı bu kadar ağır bir konuyu taşıyamayacaklarını dile getirmiştir. Roşal, Auezov'un çok büyük bir yeteneğe, yüce bir kişiliğe ve derin bir bilgi birikimine sahip olduğunu belirtmiş, yazarın Kazak halkının geçmiş ve kültürü hakkında çok şey anlattığını, kendilerine bu konuda çok yardımcı olduğunu ifade etmiştir (Roşal, 1982: 4).

Muhtar Auezov'un Kazak dilinde yazılan "Abay'ın Şarkıları" filminin edebi senaryosu yazarın 20 ciltlik eserlerinde ilk defa yayımlanmıştır[50].

Yazarın orijinal edebi senaryosundaki Ajar ve Aydar'ın mutsuz aşkı edebi senaryonun dramaturjik metninde daha geniş ve derin bir şekilde işlenmiş, ancak çekimlerde bu durum aynı olmamıştır. Edebi senaryonun daha geniş ele alınmasına rağmen çekim senaryosu kısıtlı hale getirilmiştir. Kazak sinema tarihçisi Bauırjan Nögerbek, yazar arşivinde bulunan edebi senaryo ve filmin metinini karşılaştırıp analiz etmiş, aynı sahne metinlerinin Kazakça ve Rusça versiyonlarını incelediğinde ise "Abay'ın Şarkıları" filminde karakterlerin diyaloglarının oldukça kısaltıldığını görmüştür. Auezov'un karakterlerinin oldukça geniş kapsamlı, yan anlamlarla dolu, psikolojik ayırt edici özelliklere sahip diyalogları çekim senaryosunda sadeleştirilmiş

[50] Auezov, Muhtar: Sobraniye Sochineniy v 20-i Tomakh, C. XII, Almaty, Jazuşı, 1960.

ve basit bir hale getirilerek karakterlerin duygu ve düşünceleri yüzeysel bir duruma indirgenmiştir. Filmde Auezov'un edebi karakterlerin konuşmaları da, film senaryosunda bizden ve bizden olmayan yani yabancı olarak çok sert bir ayrım yapılmış ve film geleneksel Sovyet totaliter tarzına uydurulmuştur. (Sovyet olan ve olmayan ayrımı). Filmde bizden olmayanlar entelektüel ve duygusal açıdan zayıf ve yoksun gösterilmiş, ancak bizden olan yani Sovyet halkı ise izleyici için doğrudan halka hitap ederek konuşturulmuştur. Bu şekilde karakterlerdeki gerçeklik ve canlılık yok edilmiş, kitlelere politik mesajlar vermek için kullanılmıştır.

"Abay'ın Şarkıları" adlı tarihi biyografi filminin karakterlerindeki konuşma özellikleri, oyuncuların oldukça yüksek ve iyi performansları sayesinde gölgelenmiştir. Buna rağmen Abay karakterinin konuşması, senaryonun edebi versiyonunda felsefi açıdan zengin, derin bir düşünce yapısına sahipken, Rusçaya çevrilen ve beyaz perdeye yansıtılan versiyonunda ise standart ideolojik bakış açısı ile bu önemli şairin devrimciliğinin altını çizen ifadeler kullanılmıştır (Nögerbek, 2008: 147).

Bu nedenle senaryonun şiir tarzında yazılan metni olan Kazakça versiyonu ile beyaz perdedeki Rusça versiyonu arasında farklılıklar görülmüştür. Ayrıca filmde Sovyet döneminde önemli bir yere sahip olan Abılay Han gibi tarihi bir figür orijinal senaryodan çıkarılmıştır. Abay'ın Şarkıları'nın yapımcıları geleneksel Sovyet tarzından çıkamamış ve filmin üretiminde o tarza bağımlı kalınmıştır. Sovyet kültürünün bütünlüğüne uymayan Abay'ın karakteri, dönemin zengin okumamış bilgisiz kuşaklarına karşı çıkan dik başlı bir karakter olarak gösterilmiş, bu şekilde dönem ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Film şairin "Asırları ve sisi arkasında bırakıp bir kartal gibi dağın yamacına uçtu" sözü ile bitirilmiş, bununla birlikte devrimden önceki hayata ve Sovyet döneminin insanına gönderme yapılmıştır. İdeolojik bir düşünce ile kullanılan bu yöntem filmin savaş zamanındaki Sovyet sinemasının akışına uygun olması için kullanılmıştır. Auezov'un yazdığı edebi senaryoda ise filmin son sahnesinde yer alan bu söz yer almamıştır. Bu açıdan bakıldığında "Abay'ın Şarkıları" filminin edebi senaryosunda yer alan konuları birebir yansıtmadığı söylenebilmektedir. Filmi edebi senaryo ile kıyaslandığında bu konuların karakterlerin etnik ve kültürel özellikleri ile milli dillerinin zenginliğini ve derinliğini katarak, hareketleri ve davranışları ile birlikte sosyal durumlarını açıkladıklarını ve

yansıttıklarını söylemek film hakkındaki gerçek fikirleri savunmak anlamına gelmemektedir.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde ulusal sinema kadrosu oluşturulmuş ve Kazak sinemasının büyük ustası, Şekan Aymanov "Abay'ın Şarkıları" filminde görev almıştır. Aymanov daha çok montaja ağırlık veren Yefim Dzigan ve oyunculuk performansına yönelik çalışan Grigori Roşal ile aynı sette bulunmuş ve bu sayede iki farklı yönetmenle çalışma fırsatı yakalamıştır.

Grigori Roşal Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Kazak sinemacılar ile en çok yakınlık kuran ve onlarla birlikte çalışan yönetmen olmuştur. Yönetmen Alma-Ata'da yaşadığı süre boyunca Kazak oyuncuların sahne performanslarını izleme şansı elde etmiştir. Roşal tiyatro oyunlarından birine dair anılarını dile getirmiştir (Roşal, 1974: 5). O dönemde tiyatro gösteriminde Shakespeare'in "Hırçın Kız" oyunu yer almış, tiyatro tarihçisi Bogotenkova ise Muhter Auezov'un bu piyesi Kazakçaya güzel bir şekilde tercüme ettiğini dile getirmiştir. Oyunda "Petruchio" karakterini canlandıran Şaken Aymanov'un tüm kalbini ve yeteneğini ortaya koyarak sergilediği başarılı performansı herkes tarafından beğenilmiş ve seyirciden tam not almıştır. Roşal ise bu performansından sonra Aymanov ile yeniden görüşebilmenin yollarını aramış, ardından başarılı oyuncu ile "Abay'ın Şarkıları" filminde bir araya gelmiştir. Yönetmen Aymanov'u Abay'ın tiyatroda sergilenen oyununda sergilediği başarılı performansının ardından film çekimlerine davet etmiş bu sayede Aymanov'un sinemaya adım atmasına oyunculuk yeteneği vesile olmuştur. "Abay'ın Şarkıları" filminde tüm oyuncuların performansları oldukça başarılı bir şekilde sergilenmiş, her oyuncu eşit ve birbirilerine uyumlu bir şekilde görev almıştır. Genç oyuncu Şaken Aymanov Abay'ın öğrencisi olan Şarip'in çelişkili karakterini oldukça inandırıcı bir şekilde canlandırmıştır. Aymanov canladırdığı Şarip karekteri Puşkin'in yarattığı Salieri karakteri ile benzeşmektedir. Bunun nedeni ise Motzart'ı kıskanan Salieri gibi, Şarip'in de Aydar'ı kıskanması olmuştur. Şarip Abay'ı hocası olarak görmüş aynı zamanda onun sözlerini ve davranışlarını eleştirmiştir. Şarip mütevazi bir aileden gelen Aydar'ı umursamamış ancak onun bağımsız, cesur ve alçak gönüllü halini kıskanmış ne yazık ki hiçbir zaman onun gibi olamamıştır. Şarip bunun yanı sıra sürekli eleştirdiği hocası Abay'ın Aydar'a olan sevgisini de kıskanmıştır. Aymanov'un filmdeki başarılı oyunculuk performansı sayesinde Şarip karakteri oldukça

eleştirilmiş, oyuncunun karakterin içerisindeki çelişkili yönü filmin başından sonuna kadar iyi bir şekilde ele alması sonucunda Şarip'in Abay'a olan sevgisinin yanı sıra ona duyduğu öfkeyi de izleyiciye hissettirmiştir. Özellikle Erden'i destekleyenler Abay'ın köyünü istila ettiğinde Şarip karakterinin bu çelişkili tavrını oldukça başarılı bir şekilde canlandırmıştır. Filmin doruk noktasında Abay'dan atının dizginlerini alıp ele geçirmek isteyen ve hocasına meydan okuyan Şarip'e, Abay'ın cevabı oldukça sert olmuş, büyük usta öğrencisini eliyle terslemiştir. Kazak halkında adeta beddua ve lanet anlamına gelen bu hareket sonrası, Şarip büyük bir şok yaşamış ve yalnızca gözleri ve mimikleri ile duygularını ifade edebilmiştir. Aymanov bu sahnede yetenekli oyunculuk performansı ile oldukça büyük bir başarı elde etmiş özellikle siyah kaftan giyen Şarip karakterine düzgün üslubu ile zenginlik katmıştır.

Kateş Aynagulova Şeken Aymanov'un canlandırdığı Şarip karakterini analiz etmiştir. Aynagulova Şarip'in Abay'ın yüceliğini kabul ettiğini ancak onun yanında kimsenin olmasını istemediğini belirtmiş, kendi sözünü ifade etmenin ve herkesin üzerinde söz sahibi olmanın Şarip karakterinin en büyük amacı olduğunu ifade etmiştir. Şarip Abay'ın neden kendisini sevmediğini anlamadığını ve bu yüzden onun yanında olan Aydar'ı, Dolgopolov'u ve diğerlerini suçladığını belirtmiştir. Aynagulova, Şarip'in yüzünün ve bakışlarının kızgın, karanlık ve kıskançlıkla dolu olduğunu, onun yalnız kaldığı zamanalarda içindeki boşluğun ve acının bakışlarına yansıdığını dile getirmiştir. Şarip karakterinin ruhsal problemleri olduğunu ve akılsızca davrandığını ifade eden Aynagulova, bu sebeple Şarip'in kötülük yapmaya ve insanlara zarar vermeye meyilli bir karakter olduğunu dile getirmiş, onun problemlerini çözmek için rahatsızlık duyduğu konuları ve kişileri ortadan kaldırmanın gerekli olduğuna inandığını belirtmiştir (Aynagulova, 1994).

Ünlü Sovyet yönetmen Grigori Kozintsev sinemada izleyici ile buluşan karakterlerin geçmişini hissetmenin çok önemli olduğunu söylemiştir. İzleyici bilmese de yönetmenin beyaz perdeye yansıtılan her karakterin, çevresi ve geçmişi hakkında bilgi sahibi olmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Kozintsev, bunun sadece kimi nasıl oynamak gerektiğini anlamak ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Oyuncunun anladığı şeyin, filmin üreticileri tarafından da anlaşıldığını dile getiren Kozintsev, bir oyuncunun sadece diyalog metinlerini ezberlemesi halinde karakterin cansız ve boş olacağını dile getirmiştir (Kozintsev, 1982: 418). Aymanov'un da yetenekli bir oyuncu

olarak canlandırdığı karakterin çevresini, yaşantısını ve tüm doğasını anlayarak Şarip karakterine hayat vermiştir.

Aymanov'un canlandırdığı karakterin yaşadığı dönemdeki toplumun psikolojisini ve yaşantısını anlayarak, Şarip'in iç dünyasını yansıtabilmesi, eleştirmen Ainagulova'nın Şarip karakterinin çelişkili psikolojisini eleştirmesine olanak sağlamıştır.

Sinema eleştirmeni Bauırjan Nögerbek'e göre Kazak sinemasında Şaken Aymanov'un oyunculuk yorumu ile şekillendirilen Şarip karakteri "Abay'ın Şarkıları" filminin görsel temelini oluşturmuştur. Bunun yanı sıraoyuncunun film boyunca Şarip karakterinin iç dünyasını sunma şekli ve karakterin dış görünümünü tavır ve duygularına uyumlu bir şekilde sunduğu performansı Aymanov'un başarılı performansının bir sonucu olmuş ve eleştirmen tarafından takdir edilmiştir.

Sonuç olarak yapılan tüm bu eleştiriler Şaken Aymanov'un yüksek seviyedeki oyunculuk performansı sayesinde filmde insanoğluna duyduğu kıskaçlığa dikkat çekilmesini sağlamıştır.

"Abay'ın Şarkıları" filminde Kalibek Kuanışbayev'in, Şaken Aymanov'un, Serke Kojamkulov'un, Amina Ömirzakova'nın ve Oleg Jakov'un sinema portreleri oldukça başarılı bir şekilde çizilmiştir. Filmin görüntü yönetmeni Galina Pışkova, başarılı görüntü yönetmeni Andrey Moskvin'in öğrencisi olmuş, Moskvin'in çalışma hayatının ilk dönemlerinde Grigori Kozintsev ile Eksantrik Oyuncu Fabrikası'nı (Factory of the Eccentric Actor) organize edip, birlikte çalışma şansı elde etmiştir. Kozintsev'in "Glubokiy Ekran" (Глубокий экран) adlı kitabının "Kamera Arkasındaki Kişi" bölümünde Andrew Moskvin'i Leningradlı görüntü yönetmenlerinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Ona göre Moskvin, sinemada portre sanatını oluşturmuş, Sovyet sinemasının klasiklerinden biri olan Sergey Eisenstein'ın ise, Moskvin'i "Korkunç Ivan" filminin iç çekimlerini yapması konusunda görevlendirmiştir. Genellikle Eisenstein ile çalışan Eduard Tisse ise aynı filmin dış çekimlerini gerçekleştirmiştir.

"Abay'ın Şarkıları" filminin görüntü yönetmeni olan Galina Pışkova hocası Moskvin ile çekim sahasında çalışmış, ondan pratik bilgiler öğrenerek tecrübe kazanmıştır. Pışkova için "Korkunç İvan" filminin çekimleri sinemada portre yapma sanatını keşfetmesi açısından büyük önem arz etmiş ve bu film seti onun için adeta bir

okul olmuştur. Rusya Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde Pışkova'nın "Abay'ın Şarkıları" filminin çekimleri sırasında Şolpan Jandarbekova, Amina Ömirzakova, Rabiga Koişıbayeva, Zamzagül Tajidinova ve Dariga Tnalina ile çekilmiş fotografları bulunmuştur[51].

Alma-Ata Sinema Stüdyosu 1945 yılından itibaren kendi tekniği ve uzmanları ile bağımsız olarak film üretmeye başlamıştır. 1945 yılında Beyaz perdeye yansıtılan "Abay'ın Şarkıları" filminin çekimleri Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde başlamış olsa da filmin jeneriğine "Alma-Ata Sinema Stüdyosu" yazılmıştır. Böylece film Kazak sinema tarihinde Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun ilk uzun metraj filmi olarak yerini almıştır.

[51] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2081, Liste 1, Dosya 879, yaprak 1.

4.3. Jambıl Filmi

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde Kazak ozan ve atışma geleneğinin üstadı Jambıl Jabayev hakkında da uzun metraj film üretimi planlanmıştır. Filmin üretimi hakkındaki ilk bilgi stüdyonun çalışmalarına ait arşiv materyallerinde bulunan 25 Aralık 1941 tarihli dokümanda geçmektedir[52]. Bu tarihte Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü Tihonov ve Sanat İşleri Yöneticisi Ermler, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Başkanı Bolşakov'a stüdyonun çalışmaları ile ilgili bir rapor göndermiş ve "Jambıl" filminin senaryosunun birinci versiyonunun yazılıp bitirildiğini bildirmişlerdir. Ayrıca raporda senaryo üzerinde yapılması gereken değişikliklerin 2 hafta içerisinde bitirileceğini dile getirmişlerdir. Raporun Komünist Parti Merkez Komitesi'nin talimatı ile Moskova'ya acil bir şekilde gitmesi gerektiğinden dolayı oldukça hızlı hazırlanmış ve stüdyo çalışmaları hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Tihonov'un anılarında yer verdiği bilgilere göre, SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun çalışmaları hakkında ayda en az iki kez rapor gönderilmesini talep etmiştir (Tihonov, 1995:253).

Senaryo yazarı Abdilda Tajibayev'in "Jambıl" filminin edebi senaryosu üzerinde yapılan düzenlemelerin ardından hem Senaryo Stüdyosu tarafından hem de Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu tarafından onaylanmıştır.

7 Şubat 1942 tarihinde Tihonov'un Bolşakov'a gönderdiği rapora göre stüdyo yöneticileri senaryonun tamamen düzenlenmesi için yazar Tajıbayev ile yönetmen olarak görev alması düşünülen Arnştam'ın birlikte çalışmalarına müsaade etmek zorunda kalmışlarıdır. Bu iki isim senaryoyu tamamen düzenlemiş ve yeni senaryo yazılması için oldukça fazla emek harcanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Rapora göre, yeni senaryonun Nisan ayına kadar hazırlanması, filmin tüm hazırlık işlemlerinin en erken Mayıs ayında başlatılması ve ardından çekimlere 1 Temmuzda başlanması planlanmıştır. Tüm bu plan doğrultusunda filmin üretiminin Aralık ayının ortalarına kadar bitirileceği tahmin edilmiştir (Tihonov, 1995: 176-192).

Filmin senaryo yazımında Abdilda Tajibayev'in görevlendirilmesi, onun Jambıl'ı ve eserlerini çok iyi bilmesi ve bu konuya oldukça iyi hakim olması

[52] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 1, Dosya 785, yaprak 1-3.

neticesinde gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni, Tajibayev,'in Jambıl Jabayev'e çok yakın olması, onun şiirlerini, atışmalarını ve manzumelerini kağıta aktarması olmuştur. Tajibayev'in o günlere ait düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

> "Bir zamanlarda Jambıl'ın yardımcısı olma şansına eriştiğim için şanslıyım. Ben onun doğaçlamalarını, şiirlerini, manzumelerini yazdım. Bu deneyim bana halk şiirinin doğasını, insan kişiliğinin özünü ve Jambıl'ın kendisini derinden anlamamı sağladı. Elimden geldiği kadar ekranda büyük Kazak şairinin görüntüsünü oluşturmaya ve onu yansıtmaya çalıştım" (Tajibayev, 1982: 5).

Filmin üretim planı bahsi geçen raporda belirtilen tarihlerde gerçekleştirilememiştir. "Jambıl" filminin üretimi ülke için büyük önem taşımış, 8 Ağustos 1942 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Uzun Metraj Film Üretim Bölümü Başkanı M.Room "Jambıl" filminin üretimi hakkında kararı çıkmıştır. Room, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda "Jambıl" filminin üretimi için hazırlıkların başlatılması gerektiğini belirtmiş, filmin bütçesi 327.000 ruble olarak belirlenmiştir. Karara göre filmin üretim hazırlığının 1942 yılının 10 Ağustos ve 10 Aralık tarihleri arasında yapılması planlanmış ve yönetmen koltuğuna Grigori Roşal'in geçeceği bildirilmiştir. SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Uzun Metraj Film Üretim Bölümü, yönetmen senaryosunun 25 Kasım 1942 tarihinde, üretim bütçesi planın ise 5 Aralık 1942 tarihinde sunulmasını talep etmiştir[53].

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde Kazakistan'da toplanan sinemacıların büyük ozan Jambıl ile buluşmalarına dair görüntü kayıtları bulunmaktadır. Jambıl tüm Sovyet halkları için önemli, tanılan bir figür olmuş, ancak ne yazık ki şair hakkında çekilmesi planlanan film için Romm'un çıkardığı kararlar uygulanmamıştır.

6 Ocak 1943 tarihinde Kazakistan SSCB Halk Komiserler Konseyi "Jambıl Filminin Üretimi Hakkında" 5. sayılı karar çıkarmıştır. Kazak halk şairi Jambıl'ın yaratıcılıkla dolu hayat yolunun, Kazak halkının geçmiş tarihini ve bugününü yansıtması açısından "Jambıl" filminin tarihsel önemini vurgulanmıştır. Bu nedenle filmin çekim ve kurgu işlemlerinin 25 Kasım 1943 tarihine kadar tamamlanması talep

[53] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 1.

edilmiş ve film çekimlerinin ozanın yaşadığı Alma-Ata ve Taraz[54] şehirlerinde yapılması istenmiştir. Sovyet döneminde sinema üretiminin tamamen devlete bağlı olması dolayısı ile Kazakistan hükumeti de sinema stüdyosunun üretim işlerine ve filmin nerede çekilmesi gerektiğine dair taleplerde bulunmuştur. Filmin Kazakistan için önem arz etmesi nedeni ile üretimine sadece stüdyo çalışanları değil tüm ülkenin devlet kurumları da dahil olmuştur. Bu sebeple Alma-Ata ve Taraz şehirlerinde yer alan tüm devlet kurumlarınının ve çalışanlarının filmin üretimine destek verilmesi zorunlu hale getirilmiş, kalabalık ve toplu sahnelerin çekimlerinde bu kurumlar gerekli figüranları bulmak ve maddi destek vermek gibi çeşitli ihtiyaçları karşılamışlardır. Yerel Üretim Halk Komiserliği'nden, Narınkol, İle, Kaskelen ve Jambıl bölgelerinde gerçekleşen çekimlerde gerekli olan çadırları hazırlamaları istenmiş, 5 tanesinin çekim ekibi için 10 Şubat 1943 tarihine kadar, 20 tanesinin ise çekimler için 1 Nisan 1943 tarihine kadar teslim edilmesi gerektiği belirtilmiştir[55].

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin sineması yeni üretim biçimine geçmiş, bu dönemde üretilen tüm filmlerin konuları savaş hakkında, sloganı ise "Savaş için" olmuş, tüm filmlerin hikayeleri ise süzgeçlerden geçirilerek seçilmiştir. Yüz yaşındaki ozan Jambıl'ın hayatının 85 yılı şiire adanmış ve onun tüm hayatı Ak ve Kızılılar arasındaki savaşa, Ataman ve Komiserlerin salgınına, mülkün müsaderesi ve kolektivizasyona, Sovyet iktidarının tarihi ve II. Dünya Savaşı olaylarına denk gelmiştir. Bunun sonucunda Jambıl'ın hayatı hakkında film üretmek Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun üretim planına dahil edilmiştir. Ancak 11 Ocak 1943 tarihinde İ.Pıryev, Bolşakov'a "Jambıl" filminin üretim durumunun endişe yaratığını belirten bir mektup göndermiş, yönetmen Roşal'in bir konuşmaları esnasında Pıryev'e "Jambıl" filminin üretimi ölçeğinin "Korkunç İvan" filminin üretim ölçeğine denk olduğundan bahsettiği dile getirmiştir.

Mektupta, genel olarak filmlerin üretim ölçeği hakkında bilgi veren Pıryev, her yönetmenin senaryosundan, büyük üretim bütçesinden, çok sayıda dekorasyon yapımından, dış çekimlerinin düzenlenmesinden ve mutlaka "Moskova'ya zorunlu gidişi" gerektirdiğinden bahsetmiştir.

[54] Dökümanda şehirlerin isimleri o dönemdeki Alma-Ata (Alma-Ata) ve Jambıl (Taraz) şekilinde verilmiştir.
[55] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 3.

“Korkunç İvan”, “Jambıl” ve “Cephe” filmlerinin stüdyonun büyük yapımlı üç filmi olduğu belirtilen Pıryev, stüdyodaki diğer tüm filmlerin üretimi durdurulsa bile bu üç filmin üretim maliyetlerini karşılamanın mümkün olmadığını dile getirmiş ve bu sorunun çözüme kavuşturulmasını istemiştir. Mektupta Bolşakov’dan yönetmenlerin büyük üretim hastalığını iyileştirmesi isteyen Pıryev’e göre büyük maliyetli filmlerin üretimi stüdyonun üretim görevlerini gerçekleştirmesinde sorunlar yaratmıştır. Kazakistan hükumeti ve yönetmen Roşal, “Jambıl” filminin üretimine stüdyoda özel olarak bakılması ve büyük bütçe harcanan “Korkunç İvan” filmindeki gibi bir uygulamanın yapılmasını düşünmüşlerdir. Ancak stüdyo yöneticileri SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesinin aracılığı ile bu düşüncenin gerçekleştirilmesine engel olması istenmiş, hatta “Jambıl” filminin üretimine destek vermeye ve üretim işlerini kontrol etmeye çalışan Kazakistan hukümetinin tavırlarının stüdyo çalışmalarını olumsuz etkilediği savunulmuştur. Pıryev'e göre, bu üç filmin ekibinin yerel ve merkezi devlet kurumları tarafından çıkarılan kararları kullanarak, stüdyo içinde özel ve bağımsız bir pozisyona sahip olmaya çalışmaları sonucunda, stüdyo ekibinin arasında düşmanlık ve ayrışma oluşmuştur.

Pıryev “Jambıl” filminin üretimi için büyük hazırlıkların yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Film çekimleri için çok sayıda dekorasyona ihtiyaç duyulduğunu, bunun yanı sıra binlerce silah üretilmesi ve kostüm dikilmesi gerektiğini vurgulamış, filmin çekimlerine hazır olunmadığı konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Pıryev, "Jambıl filminin sadece sözel materyallere dayalı bir çalışma değil, aynı zamanda büyük ölçüde müziğe dayalı bir çalışma olduğunu bu nedenle filmin üretiminde bestecinin de büyük bir önem arz ettiğini dile getirmiştir. Daha önce filmin bestecisi olarak Prokofyev düşünülmüş ancak besteci Alma-Ata’dan ayrılmış ve filmin müziklerinin kimin tarafından besteleneceği belirtilmemiştir. Ardından onun yerine Kazak besteci Jubanov’a bu görev teklif edilmiş ancak Jubanov da film üretiminde çalışmayı kabul etmemiştir. Kazakistan hükümetinin filmin üretimine yardımcı olmak için tüm imkanları seferber etmesine rağmen, filmin çekimleri bu konuda hiç deneyimi olmayan iki isim tarafından yönetilmiştir. Bu isimlerden biri Kazak Esbatırov, diğeri ise Bolşev’deki bir tatil evinin eski müdürü olan Kuzmin olmuştur. Pıryev mektubunda bu kişilerin görevlerini başarılı bir şekilde yürütebileceklerini düşünmediğini ve ne yazık ki stüdyoda onların yerine geçecek kimsenin olmadığını dile getirmiştir. Bu

durum stüdyonun üretim bölümünün başkanı Çernyak'ın üzerine yüklenen işlerin yoğunluğu ile birleştirilmiş ve bunun sonucunda filmin üretiminin olumsuz açılardan değerlendirilmesi yapılmıştır[56].

1941 yılında çekimleri planlanan "Jambıl" filminin üretimi sürekli sorunlarla karşılaşmış ve yeniden üretimi planlanan filmler listesine dahil edilmiştir. Ancak daha sonra da üretüm çalışmalarının ertelenmesi durumu yaşanmıştır. Ardından Siranov, besteci sorununun çözüldüğünü, filmin bestecisi olarak Nikolay Kryukov'un seçildiğini ve sanat yönetmeni olarak Kulahmet Kojıkov'un görevlendirildiğini belirtmiştir. Kojıkov'un hazırladığı film resimlerinin, Sergey Eisenstein'ın yönettiği taslakları kabul etme komisyonu tarafından değerlendirildiğini ve çok iyi karşılandığını ifade etmiştir. Kazak oyuncu Jandarbekov film yönetmeni Roşal ile birlikte filmin üretimi üzerine çalışmış, müzikleri hazırlayacak olan besteci Nikolai Kryukov, film için halk müziği ve şarkılarından esinlenerek onları senfonik süitle bağlamayı düşünmüştür (Siranov, 1943).

12 Aralık 1943 tarihinde Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu yöneticileri Grigori Roşal'in yönetmen senaryosunu kabul etmiş, kendi eklemelerini ve kısaltmalarını sunmuşlardır. Daha önce filmin yönetmeni olarak düşünülen Arnştam'ın Tajibayev ile senaryo işlerine başlaması nedeni ile filmde senaryo yazarı olarak her ikisinin de ismine yer verilmiştir. Edebi senaryonun geniş kapsamlı olmasından dolayı filmin iki seriden oluşturulması planlanmıştır. Yönetmen Roşal ise senaryoyu özetleyerek film metaryelleri ile uyumlu hale getirmiş ve filmi bir seri içerisine yerleştirebilmiştir. Ancak stüdyo yöneticileri senaryonun bazı sahnelerinin daha da kısaltılması ve yeniden işlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Stüdyo yöneticileri senaryoda ilk olarak Çar I. Nicholas'ın konuşmasının yer aldığı sahnenin düzenlenmesini istemişlerdir. Onların düşüncesine göre bu sahnelerde Çar döneminde Rusya'da yaşayan halkların ezilmesi ve yoksulluk konularına odaklanmak gerekmektedir. Bu açıklama nedeni ile aynı yöntemin senaryoda yer alan tüm Çarlara ve onların dönemlerine eşit olarak uygulanması ve hepsinin bu şekilde gösterilmesi söz konusu olmuştur. Çünkü

[56] Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 6, 6-t, 7.

yöneticilere göre yönetmen senaryosunda Çarlık politikasının Rusları ve Kazakları ezdiği gerçeğine yeterince vurgu yapılmamıştır[57].

Jambıl'ın hayatını konu edinen bu filmin senaryosu Sovyetler Birliği'nin siyasetine ve propagandasına uymak zorunda kalmıştır. Film konu bakımından Kazak halk ozanının hayatını anlatsa da, içerik olarak Sovyet sinemasının propaganda kurallarına uymak durumunda bırakılmış, bununla birlikte filmin son sahnesinde Jambıl'ın Stalin ile buluşmasının ardından savaşın ilan edilişi gösterilmiştir. Daha sonra Jambıl yakın planda izleyici ile buluşturulmuş ve film Jambıl'ın "Halklar, zor hayatım boyunca arayıp, sonunda bulduğum mutluluğu savunun" sözü ile bitirilmiştir. Bu sayede film savaş ve Sovyet dönemi politikasını yansıtma zorunluluğunu yerine getirmiştir.

Ancak Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu yöneticilerinin filmin yönetmen senaryosunu kabul etmesine ve filmin üretim işlerinin yeniden başlatılmasına karşı olumsuz tutum sergileyen kişiler olmuştur. 24 Aralık 1943 tarihinde SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Senaryo Stüdyosu Müdür yardımcısı Astahov, Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu Müdürü Tihonov'a "SSCB Halk Komiserler Konseyi Sinema İşleri Komitesi Senaryo Stüdyosu "Jambıl" filminin üretiminin başlatılmasını şu an için uygun olmadığını düşünüyor" şeklinde açıklamanın yer aldığı bir mektup göndermiştir[58].

Tüm bunların sonucunda, 1941 yılında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu bünyesinde çekilmesi planlanan "Jambıl" filmi 1952 yılında beyaz perdeye yansıtılabilmiş, film 10 yıldan uzun bir süre sonrasında gösterime girebilmiştir.

Savaş sonrası 1945 ve 1952 yıllar arasında Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nda sadece "Abay'ın Şarkıları", "Altın Boynuz" ve "Jambıl" filmleri üretilmiş, Alma-Ata Sinema Stüdyosu'nun bağımsız bir şekilde çalışmaya başladığı dönem, Sovyet sineması tarihinin "kurmaca filmlerin az çekildiği yıllar" olarak adlandırılan dönemine denk gelmiştir. II. Dünya Savaş'ından sonra SSCB'nin içinde bulunduğu ekonomik durum nedeniyle, tüm Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Kazakistan'da da film üretimine ara verilmiş, bu nedenle Alma-Ata'daki kurmaca ve belgesel film stüdyoları

[57] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 37, Bölüm 3, Yaprak 4-5.
[58] Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 37, Bölüm 3, Yaprak 6.

birleştirilmiştir. Tüm Sovyetler Birliği'nin sinemasında olduğu gibi Kazakistan'da da sinema sanatçıları savaş ve savaş sonrasındaki yıllarında ülkedeki yeniden yapılanması, çalışma sahalarında gösterilen kahramanlıklar gibi konuların yer aldığı belgesel filmler üretmişlerdir. Yaklaşık 8 yıllık bir süre içerisinde Alma-Ata Sinema Stüdyosu belgesel filmler üretmiş, 1950 yılında SSCB'nin ekonomik durumunun düzelmesinin ardından tüm Sovyet sinemasında kurmaca filmler üretimi yükselmeye başlanmıştır.

Bu zaman aşımı sırasında film üretimine başlayan yapımcılar değişmiş, 1952 yılında izleyici ile buluşan "Jambıl" filminin senaryo yazarı N.Pogodin ve A.Tajibayev, yönetmeni E.Dzigan, bestecisi M.Tolebayev ve N.Kryukov, sanatçısı V.Egorov, Y.Yeney, İ.Kaplan olmuştur. Filmde Jambıl karakterini Sovyet sinemasında başarılı performansı ile oyunculuk yeteneğini kanıtlayan, sonrasında Kazak sinemasının büyük ustalarından biri haline gelen Şaken Aymanov canlandırmıştır.

Filmin senaryo yazarı Abdilda Tajibayev film hakkında düşüncelerini dile getirmiş, filmde ülkenin en başarılı oyuncuları Kurmanbek Jandarbekov, Kapan Badırov, Kenenbay Kojabekov ve çalışma serüvenine tiyatro ve sinemadan başlayan genç oyuncu Şaken Aymanov'un yer aldığını dile getirmiştir. Yönetmen Dzigan'ın oldukça ileri görüşlü biri olduğunu ifade eden Tajıbayev, onun genç Şaken'in gelecekteki gücünü ve derinliğini fark ettiğini sözlerine eklemiştir. Tajıbayv, Aymanov'un canlandırdığı düşünürün, şairin ve kendi halkının oğlu olan Jambıl karakterinin bu güne kadar sergilemiş olduğu başarılı oyunculuk performansının bir göstergesi olduğunu savunmuştur (Tajibayev, 1982: 5).

Filmin yönetmeni Dzigan ise Jambıl karakterini canlandırmanın ne kadar zor olduğundan bahsetmiş ve 36 yaştaki oyuncunun, bir şairin 20 yaşından 100 yaşına kadar olan hayat serüvenini göstermek zorunda olduğunu vurgulamıştır (Dzigan, 1981).

36 (film beyaz perdeye yansıtıldığında 38) yaşındaki Şaken Aymanov, "Jambıl" filminde Kazak şiirinin büyük bir ustası olan Jambıl Jabayev karakterinin gençliğinden başlayarak 100 yaşına kadar süren hayatını canlandırmıştır. Filmde gösterdiği başarılı oyunculuk performansı Aymanov'u tüm ülkeye tanıtmış, izleyiciye sunduğu Jambıl karakteri oldukça gerçekçi ve inandırıcı bir şekilde, ılımlı bakışları,

ince tebessümü ile gönülden yükselen şarkılarıyla seyircinin ve sinemacıların büyük ilgisini çekmiştir.

İtalyan yönetmen, ressam, yapımcı ve senaryo yazarı Franco Zeffirelli, bir insana inanmamız için nasıl onunla konuşurken gözlerine bakmamız gerekiyorsa, sinemada da seyircinin inanması için oyuncunun gözlerine bakması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun nedeni insanın iç dünyasını yalnızca gözlerinin yansıtabileceği düşüncesi olmuştur. Sinemada kullanılan çekim teknikleri o gözleri daha da büyük gösterebilmektedir (Zeffirelli, 2008). Bu düşünce Aymanov'un "Jambıl" filmindeki akıllı ve derin bakışlarını hatırlatmış, Aymanov'un gözleri seyirciye Jambıl'ın tüm özelliklerini yansıtabilmiştir.

Aymanov "Amangeldi" filminde küçük bir rol üstlense de filmin içerisinde yer almaktan oldukça mutlu olmuş ve bu onun filmin çekimlerinden önce büyük bir heyecan yaşamasına yol açmıştır. Daha sonra tiyatroda sahnelenmiş yüzlerce rolü bırakan Aymanov, hiç deneyim sahibi olmadığı ve kendisi için belirsiz bir yol olan sinemada ilerlemeyi seçmiştir. Aymanov azakistan'da sinema üretimi başladıktan sonra "Jambıl" filmi için başrol olarak önerilmiş, filminde yer almasının ardından sinemaya olan ilgisi daha da güçlenmiştir. Film çekimleri sırasında yönetmen ile yaşanan anlaşmazlıklar ise Aymanov'da "kendi filmimi mi çeksem" düşüncesini doğurmuştur.

SONUÇ

Kazak sınamasının tarihi ile ilgili Sovyet döneminde yazılan kaynaklarda, Kazak sineması tarihi bilimsel bakış ile ele alınmamış ve bu kaynaklar çoğunlukla Sovyet propagandası çerçevesinde yazılmıştır. Bağımsız Kazakistan döneminde araştırmacı Bauırjan Nögerbek tarafından yazılan "Kazak konulu Filmlerdeki Ekran-Folklor Gelenekleri" adlı eserde ilk kez Kazak sinema tarihini konu alan eserlerdeki sorunlar üzerine durulmuştur. Araştırmacı 1937 tarihinde Rus sinemacıları tarafından Lenfilm stüdyosunda üretilen "Amangeldi" filmini ilk Kazak konulu film olarak tanıtan yazılı kaynakları eleştirdi. Araştırmacıya göre Kazak sinemasının üretim temeli Birleşik Merkez Sineması döneminde kuruldu. Ona göre Ulusal Kazak sinemasının tarihi ilk Kazak yönetmen Şaken Aymanov'un "Aşk Destanı" filmi ile başlamaktadır.

Bu çalışma sonucunda Kazak sinema kadrosunun Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde kurulduğu tespit edilmektedir. Bunun yanı sıra bütün Birleşik Merkez Sinema stüdyosu hakkında yazılan kaynaklar bir araya getirilip Alma-Ata Film Stüdyosunun ve kadrosunun oluşumu detaylı bir şekilde tarihi belgelere dayanarak, irdelenmiştir. 1941 yılında Kazakistan SSC Halk Komiserler Konseyi Başkanı Nurtas Ondasınov'un Kazakistan'da sinema stüdyosu kurma çabaları Kazak sinema kadrosunun oluşumunda doğrudan etkili oldu. Daha önce önemli Kazak figürlerinden biri olan Turar Rıskulov'un Kazakistan'da sinema endüstrisi oluşturma çabaları ise bir sonuca varmamıştı. Ondan sonra Kazak devlet üst kurumlarının bu çabaları devam ettirmesi sonucunda II. Dünya Savaşı döneminde ilk olarak Lenfilm Stüdyosu'nun sonra da dönemin olağanüstü şartlarına bağlı olarak Mosfilm stüdyosunun, Senaryo Stüdyosunun ve Sovyetler Birliği Sinematografi Enstitüsünün Kazakistan'a taşınmasına sebep olmuştur. Savaş sırasında alınan bu kararın 1941-1944 yıllarında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nda Kazak sinemasının ulusal kadrosu ve stüdyosunun kurulmasına yol açtı. II. Dünya Savaşı bittikten sonra Sovyet sinemasında "Az Film" adlı dönem 1953 yılına kadar yaşanmıştır. 1941 öncesi ideolojik sebeplerden dolayı Kazakistan'da film üretimine izin verilmiyordu. 1944 yılında Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu'nun dağıtılmasıyla başlayan ve 1953 yılına kadar devam eden süre zarfında ise Sovyetlerin bulunduğu ekonomik dar boğuz ve savaşın getirdiği sorunlar nedeni ile uzun metrajlı konulu filmlerin az sayıda

üretildiğini de göz önünde bulundurduğumuz zaman, Birleşik Mekez Sinema Stüdyosu'nun 1941'de Kazakistan'da kurulmasının önemini bir kez daha anlamaktayız. Bu stüdyo eğer o dönemde Kazakistan'da kurulmasa idi, ülkede sinema endüstrisinin oluşumu en az 10 yıl gecikecekti.

Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu döneminde Kazak Sinemasında önemli isimlerden olan Şaken Aymanov, Majit Begelin, Abdolla Karsakbayev ve Kulahmet Kojıkov sinema dünyasına adım atmışlardır ve Kazakistan sinemasının oluşumunda etkili olmuşlardır. Ayrıca büyük Kazak yazarları Muhtar Auezov, Sabit Mukanov ve Abdilda Tajibayev de sinema üretim işlerine dahil edilmiş ve bu endüstrinin zenginleşmesinde fayda sağlamışlardır. Son olarak vurgulamamız gerekir ki Birleşik Merkez Sinema Stüdyosu dönemi Kazak sinema endüstrisinin oluşumunda ve hatta günümüzde faaliyet gösteren Kazakistan Cumhuriyeti sinema sektöründe önemli yere sahip olup, bu konuda daha çok araştırılmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Ahmetova, K., Şaripova Z: **Pak Sezim**, Almatı, 2005.
2. Algan, Necla: "Sovyet Sineması: Kurgu, Sinemanın Yeniden Yaratıldıgı Bir Dönem," **25. Kare**. No 12, Temmuz-Eylül 1995, ss. 44-49.
3. Auezov, Muhtar: **50 Tomdık Şıgarmalar Jinagı**, C. XXIX, Almaty, Jibek Jolı, 2007.
4. Auezov, Muhtar: **Sobraniye Sochineniy v 20-i Tomakh**, C. XII, Almaty, Jazuşı, 1960.
5. Avezov, Muhtar (a): **Folklor Yazıları**, Hazırlayan: Ali Abbas Çınar, Ankara, Bilig Yayınları 1997.
6. Avezov, Muhtar (b): **Hikayeler**, Aktaran: İsmail, Zeyneş-A. Güngör, Ankara, Bilig Yayınları, 1997.
7. Aymanov, Şaken: "Sozdat Polnotsennıye Hudojestvennıye Proizvedeniya," **Kazakhstanskaya Pravda**, 11 Ocak1944, s. 2.
8. Aynagulova, K.: "U İstokov Kazakhskogo Kino," **Kino i Vsya Jizn**. Almatı, Öner, 1994.
9. Badikov, Viktor: "Yazık – Duhovnıi Posrednik," **Argumentı i Faktı Kazakhstan**, No 19, 2008, s. 10.
10. Batalina, A. "Na Voyne Rojdayetsya Samaya Silnaya Lyubov, Perepiska Very Stroyevoy i Baurdjana Momış-ulu. 1944-1965 Godı," **Kinovedcheskiye Zapiski**, No: 72, 2005, s. 50-85.
11. Dzigan, Y. **Jizn i Filmı: Stati, Svidetelstva, Vospominaniya, Razmışleniya**, Moskova, Iskusstvo, 1981.
12. Eisenstein, Sergei: "Kak Ya Uçilsya Risovat," **Kinoman**, No2, Şubat 2007, s. 28-31.
13. Eisenstein, Sergei: **İzbrannıye Proizvedeniya v 6-i Tomah**, C.V, Moskova, İskusstvo, 1968.
14. Eisenstein, Sergei: **Neravnoduşnaya Priroda**, C II, Moskova, Muzei Kino, Eisenstein Tsentr, 2006.
15. Eisenstein, Sergei: **Sinema Sanatı**, Der. Jay Leyda. İstanbul, Panel Yayınevi, 1993.

16. Fomin V.: **Kino na voine. Dokumantı i svidetelstva**, Moskova, Materlik, 2005.
17. KazTAG: "Nedelya Kazakhskogo Kino," **Kazakhstanskaya Pravda**, 4 Ocak 1944, s. 4..
18. Kenjetayev, K. **Kinorejisser Majit Begalin: Yestelik**, Almatı, Öner, 1994.
19. Kodjikova, S., Smailova S.: "Tsentralnaya Obedinennaya Kinostudiya, Eisenstein i Kazakhskoye Kino v Vospominaniyah Sovremennikov," **S.M. Eisenstein i Sovremennıi Kinematograf: Naslediye, Hudozhestvennıye Traditsii, Napravleniya i Perspektivı Razvitiya**. Almatı, Universitet "Turan", 2013.
20. Kozintsev, G. M.: "O Rabote Nad Trilogiyei o Maksime," **Sobraniye Soçinenii v 5-i Tomah**, C. I, Leningrad, Iskusstvo, 1982.
21. Kozintsev, G.M.: **Glubokiy Ekran**, Moskova, İskusstvo, 1971.
22. Kuznetsova, Vera: "Iz İstorii "Lenfil'ma", Pamyatnik Neizdannomu Sborniku", **Kinovedcheskiye Zapiski**, No 72, 2005, s. 148.
23. Lednev, Andrew: "**Tsentralnaya Obyedinennaya Kinostudiya vo Vremya Velikoy Otechestvennoy Voyny**," yüksek lisans tezi (VGİK), Moskova, 1980.
24. Lugovskoy, V.: **Seredina Veka**, Moskova, Sovetskiy pisatel, 1958.
25. Mirzahmetuli, M.: "Muhtar Avezov, Abay Dünyası Alimi", **Muhtar Avezov Hakkında Makaleler**, Ankara, Bilig Yayınları, 1997, s. 23.
26. Musagaliyeva, Araylım: "II. Dünya Savaşı'nda Kazaklar ve Kazakistan," **İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası**, İstanbul, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayaınları, 2016.
27. Naurızbekova, G.: "Kazakhstanskiye Risunki Eisensteina," **Kinoman**, No 1, Ocak 2006, s. 46-47.
28. Nazarov, A.: **Pervenets Kazakhskogo Kino**, Alma-Ata, Öner, 1980.
29. Nögerbek, Bauırjan: **Ekranno-Folklornıye Traditsii v Kazakhskom İgrovom Kino**, Almatı, Ruan, 2008.
30. Ospan, S.: **Kazak Kinosının Kulageri: Abdolla Karsaqbaev Turalı Estelikter**, Almatı, Bilim, 2007.
31. Roşal, Grigori: "Artist, Rezhisser, Dramaturg," **Sovetskaya Kultura**, 12 Kasım 1974, s. 5.
32. Roşal, Grigori: "Çerez Vsyu Jizn," Eisenstein v Vospominaniyah Sovremennikov, haz. Yurenev Rostislav, Moskova, İskusstvo, 1974.

33. Roşal, Grigori: “Pristalnım Vzglyadom,” **İskusstvo Kino**, No 6, 6 Haziran 1959, s. 108-118.
34. Roşal, Grigori: “Tvorçeskiye kadrı kazakhskoi kinematografii,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 18 Ocak 1944, s.5.
35. Roşal, Grigori: “V serdtse svoyom hranyu,” **Novıi Film**, No 24, 1982, s. 4.
36. Satpayev, K.: “Zhdem Kinofilmov o Kazakhstane,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 1944.
37. Siranov, Kabış (a): “Na Syomkah Kinofilma Abay,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 22 Eikm 1944, s. 4.
38. Siranov, Kabış (b): “Rojdeniye Kazakhskogo Kinoiskusstva,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 12 Ocak 1944, s. 5.
39. Siranov, Kabış: “V Semye Yedinoi,” **Oçerki İstorii Kazakhskogo Kino**, Alma-Ata, Nauka, 1980.
40. Siranov, Kabış: “Za Bolşoye Kazakhskoye Kinoiskusstvo,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 21 Mart 1943, s.6.
41. Siranov, Kabış: **Kinoiskusstvo Sovetskogo Kazakhstana**: Alma-Ata, Kazakhstan, 1966.
42. Smailova, T.: **Kinoentsiklopediya Kazakhstana,** Almatı, Kazakhfilm, 2010.
43. Stroyeva, Vera: “Obraz Velikogo Akına,” **İskusstvo Kino**, No 7, Temmuz 1953, s. 81-89.
44. Şimırbayeva, G.: “Çerno-Beloye Kino,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 1 Şubat 2008, s.14.
45. Tajibayev, Abdilda: “Osveşeno Svetom Drujbı,” **Novıi Film**, No 24, Aralık 1982, s. 5.
46. Tajibayev, T.: “Zadaçi Kazakhskogo Kinoiskusstva,” **Kazakhstanskaya Pravda**, 9 Ocak 1944, s. 6.
47. Tihonov, M.: “Polveka v Kino,” **Kinovedçeskiye Zapiski**, Haz. V.A.Troyanskii, S. 27, 1995, s. 243-255.
48. Varşavskaya, L.: “Kogda Govoryat Puşki, Muzı Ne Molçat,” **Dostık**, 2001.
49. Varşavskiy, L.: **Pamyatnıye Stranitsı**, Alma-Ata, Jalın, 1978.
50. Vaysveld, İ.: **Zavtra i Segodnya**, Moskova, İskusstvo, 1968.

51. Vishnevskiy, V.Y., Fionov P.V.: **Sovetskoye Kino v Datah i Faktah**, Moskova, Iskusstvo, 1974.
52. Y.y. "Abay: Otrıvok iz kinostsenariya M.Auezova," **Kazakhstanskaya Pravda**, 16 Ocak 1944, s. 4.
53. Y.y. "Nedelya Kazakhskogo Kinoiskusstva, Anketa "Kazakhstanskoy Pravdı," **Kazakhstanskaya Pravda**, 11 Ocak 1944, s.2.
54. Y.y. "Otkrılas Nedelya Kazakhskogo Kinoiskusstva," **Kazakhstanskaya Pravda**, 11 Ocak 1944, s.3.
55. Y.y. "Plody Sodruzhestva", **Novıi Film**, No: 13, 1982, s. 8.
56. Y.y. **Desyat Nezabıvayemıh Dnei**, Alma-Ata, Kazgosizdat, 1961.
57. Zeffirelli, F.: Avtobiografiya, Moskova, Otkrytyy Festival' iskusstv «Chereshnevyy Les», 2008.
58. Zorkaya, N. İstoriya Oteçestvennogo Kino, St.Petersburg, Aleteiya, 2005.
59. Omirzakova, A.: **Novıy Film**, 1989.

FİLMOGRAFİ

1. *Ak Gül (Ақ гүл, 1942)*

Senaryo: K.Siranov, V.Morozov. Yönetmen: Y.Aron. Kameraman: F.Firsov. Sanatçı: P.Zaltsman. Besteci: O.Sandler. Ses: A.Bekker. Oyuncular: S.Kojamkulov, K.Kuanışbayev, Ş.Aymanov, S.Telgarayev, N.Topalova.

2. *Bizim Şehirli Delikanlı (Парень из нашего города, 1942)*

Senaryo: K.Simonov. Yönetmen: A.Stolper, B.Ivanov. Kameraman: S.Uralov. Besteci: N.Kryukov. Sanatçı: I.Şpinel, A.Weissfeld. Ses: S.Klyuçevskiy. Şarkı metini: K. Simonov, N.Konçalovskaya. Oyuncular: N. Kryuçkov, N.Bogolyubov, L.Smirnova, N.Morvinov, V.Kandelaki, N.Zorskaya.

3. *Cepheye Yardım (Тебе, фронт!, 1942)*

Senaryo ve yönetmen: D.Vertov. Kameraman: B.Pumpyanskiy. Besteci: G.Popov,V.Velikanov. Ses: K.Bakk. ikinci yönetmen: Y.Svilova. Yönetmen yardımcısı: S.Pumpyanskaya. Şarkı metini: V.Lugovskoy. Danışman: A.Kurmanov.

4. *Parti Sekreteri (Секретарь райкома, 1942)*

Senaryo: I.Prut. Yönetmen: I.Pıryev. Kameraman: V.Pavlov. Sanatçı: A.Utkin. Müzik: B.Volskiy. Ses: V.Leşçev. Oyuncular: V.Vanin, M.Astangov, M. Ladınina, M. Jarov, M.Kuznetsov, B. Poslovskiy, N.Kulakov.

5. *Savaşçının Oğlu (Жауынгер ұлы, 1942)*

Senaryo: S.Mihalkov, İ.Prut, G.Müsirepov. Yönetmen:V.Stroyeva. Kameraman: S.Şeynin. Sanatçı: F.Bernştam, P.Yakomov, Z.Nazırov. Besteci: N.Kryukov. Ses: A.Bekker. Oyuncular:O.Jakov, K.Badırov, Y.Nemçenko, L.Yemelyanova.

6. *Hava Taşıyıcı (Воздушный извозчик, 1943)*

Senaryo: E.Petrov. Yönetmen: G.Rappoport. Kameraman: A.Galperin. Sanatçı: V. Egorov. Müzik: Y.Biryukov. Ses: A.Ostrovskiy. Oyuncular: M.Jarov, L.Tselikovskaya, V.Gribkov, G. Şpigel.

7. *Beni Bekle (Жди меня, 1943)*

Senaryo: K.Simonov. Yönetmen: A.Stolper, B.Ivanov. Kameraman: S.Rubaşkin. Sanatçı: A.Bergen, V.Kamskiy. Besteci: N.Kryukov. Şarkı metini: K.Simonov,

A.Apsolon. Oyuncular: B.Blinov, V.Serova, L.Sverdlin, M.Nazvanov, N.Zorkaya, P.Geraga.

8. Davulun Sesleri Altında (Домбыра үнің естігенде, 1943)

Senaryo: S.Timoşenko, K.Siranov. Yönetmen: A.Minkin, S.Timoşenko. Kameraman: L.Kosmatov. 2. kameraman: N.Kononov. Sanatçı: A.Berger, Z.Nazırov, K.Kojıkov. Ses: İ.Dmitriyev. Müzik: N.Kryukov. Karışık çekimler: B.Hrennikov.

9. O, Vatanı Savunuyordu (Она защищает Родину, 1943)

Senaryo: A.Kapler. Yönetmen: F.Ermler. Kameraman: V.Rapoport. Sanatçı: N.Suvorov. Besteci: G.Popov. Ses: Z.Zalkind. Oyuncular: V.Maretskaya, N.Bogolyubov, L.Smirnova, P.Aleinikov.

10. Kotovskiy (Котовский, 1943)

Senaryo: A.Kapler. Yönetmen: A.Fayntsimmer. Kameraman: M.Gindin. Sanatçı: A.Utkin. Besteci: S.Prokofyev. Ses: V.Popov. Oyuncular: N.Mordvinov, V.Vanin, V.Maretskaya, M.Astangov.

11. Vatan Namına (Во имя Родины, 1943)

Senaryo: V.Pudovkin (K.Simonov'un oyununa dayalı). Yönetmen: V.Pudovkin, D.Vasilyev. Kameraman: B.Volçek, E.Savelyeva, A.Moskvin. Sanatçı: A.Veksler, Y.Yeney. Ses: K.Gorden, B.Volskiy. Oyuncular: N.Kryuçkov,Y.Tyapkina, M.Jarov, M.Pastuhova, O.Jizneva, F.Kurihin.

12. Oyuncu (Актриса, 1943)

Senaryo: N.Edman, M.Voldin. Yönetmen: L.Trauberg. Kameraman: A.Moskvin. Sanatçı: Y.Yeney. Ses: İ.Volk. Besteci: O.Sandler. Oyuncular: G.Sergeyeva, B.Baboçkin, Z.Zorskaya, V.Gribkov.

13. Yenilmeyenler (Непобедимые, 1943)

Senaryo: M.Bleyman, M.Kalatozov. Yönetmen: S.Gerasimov, M.Kalatozov. Kameraman: Koltatsıy, M.Magid. Sanatçı: A.Basulayev. Besteci: V.Puşkov. Ses: İ.Dmitriyev. Oyuncular: B.Baboçkin,N.Çerkasov, T.Kamarova, P.Kirillov, N.Dubinskiy, B.Blinov, P.Aleynikov.

14. Korkunç Ivan (Иван Грозный, 1944)

Senaryo ve yönetmen: S.Eisenstein. Kameraman: A.Moskvin, E.Tisse. Sanatçı: İ.Şpinel. Besteci: S.Prokofyev. Ses: V.Bogdankeviç, B.Volskiy. Şarkı metini: V.Lugovskoy. Oyuncular: N.Çerkesov, L.Tselikovskaya, S.Birman, P.Kadoçnikov, M.Jarov, A.Buçma, M.Nazvanov, A.Abrikosov, V.Pudovkin.

15. İşgal (Нашествие, 1944)

Senaryo: B.Çirskov (L.Leontyev'in oyununa dayalı). Yönetmen: A.Room. Kameraman: S.İvanov. Sanatçı: L.Malçin,L, Şildkheht. Besteci: Yu.Biryukov. Ses: İ.Dmitriyev. Şarkı metini: Oyuncular: V.Gremin, O.Jizneva, Z.Morskaya, L.Şebalina, V.Valerskiy, V.Vanin, G.Şpigel, S.Astafyev, M.Eppelbaum.

16. Kahraman Üzerine Şarkı (Алыптың әні, 1943)

Senaryo: A.Tajibayev, L.Jejelenko. Yönetmen: V.Stroyeva. Yönetmen direktörü: G.Roşal. Kameraman: G.Pışkova. Sanatçı: F.Bernştam. Besteci: N.Kryukov. Ses: V.Bogdankeviç. Oyuncular: K.Badırov, Rayhan Ospanova, J.Oguzbayev, K.Karabalina, K.Kuanışbayev. Davul: D.Nürpeyisova

17. Abay'ın Şarkısı (Абай әндері, 1945)

Senaryo: M.Auezov. Yönetmen: G.Roşal, Y.Aron. Kameraman: G.Pışkova. Sanatçı: K.Kojıkov. Besteci: L.Hamidi. Ses: K.Gordon. Oyuncular: K.Kuanışbayev, K.Badırov, S.Kojamkulov, Y.Ömirzakov, Ş.Aymanov, J.Oğuzbayev, R.Koyşıbayeva, S.Telgarayev, K.Karmısov, Ş.Jandarbekova, Z.Tajedinova,M.Sızdıkov, A.Yergojina.

18. Jambıl (Жамбыл, 1952)

Senaryo: N.Pogodin, A.Tajibayev. Yönetmen: Y.Dzigan. Kameraman: N.Bolşakov, İ.Glein. Sanatçı: V.Yegorov, Y.Yeney, İ.Kaplan. Besteci: N.Kryukov, M.Tolebayev. Ses: Y.Nesterov. Oyuncular: Ş.Aymanov, K.Jandarbekov, G.Kurmangaliyev, G.Hovanov, K.Badırov, H.Abugaliyeva, K.Kojabekov.

Ek 2.1.4.1

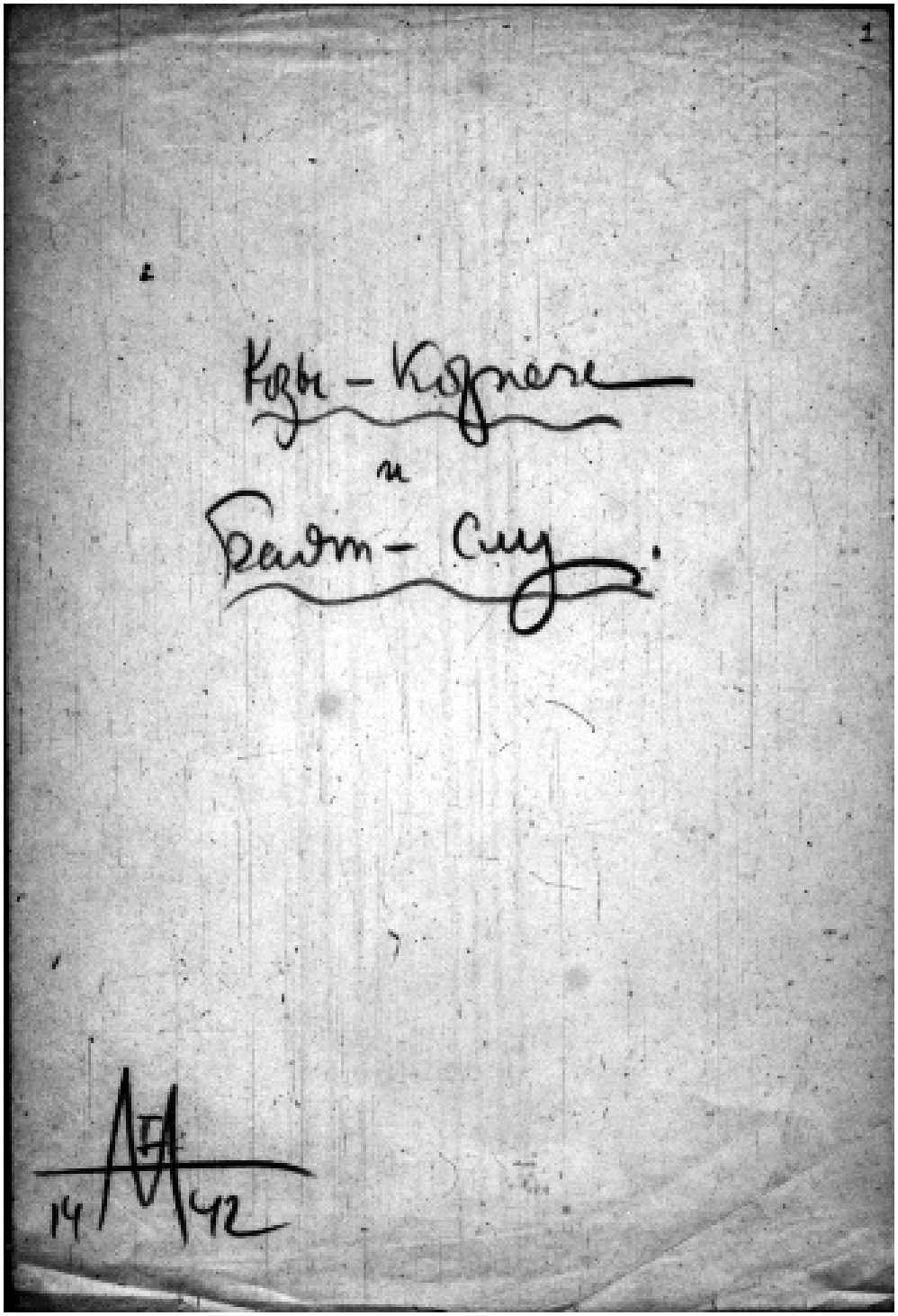

Ek 2.1.4.2

Ek 2.1.4.3

Ung.
Mexico
Козы Корнеле
так брать снежные горы <увеличивая вверх>
так брать яблони: фигуры фи-жутся между крон!

ARŞİV KAYNAKLARI

1. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, Bölüm 6, Yaprak 5.
2. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, yaprak 1-3.
3. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 102, Yaprak 6.
4. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 130.
5. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 181, Yaprak 1-137.
6. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 37, Bölüm 3, Yaprak 1.
7. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 37, Bölüm 3, Yaprak 3.
8. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 37, Bölüm 3, Yaprak 4-5.
9. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 37, Bölüm 3, Yaprak 6.
10. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 1.
11. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 2.
12. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 4.
13. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 5.
14. Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, Fond 1708, Liste 1, Dosya 47, Bölüm 3, Yaprak 6.
15. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 1923, Liste 2, Dosya 212, yaprak 1.
16. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 1923, Liste 2, Dosya 212, yaprak 2.
17. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 1923, Liste 2, Dosya 212, yaprak 3.
18. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2081, Liste 1, Dosya 879, yaprak 1.
19. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2091, Liste 2, Dosya 436, yaprak 1.

20. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2091, Liste 2, Dosya 436, yaprak 6, 6-t.
21. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2091, Liste 2, Dosya 98, yaprak 48.
22. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 1, Dosya 785, yaprak 1-3.
23. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 2456, Liste 1, Dosya 836, yaprak 13-15.
24. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3013, Liste 1, Dosya 94, yaprak 2.
25. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3013, Liste 1, Dosya 94, yaprak 4.
26. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3013, Liste 1, Dosya 94, yaprak 6.
27. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 3-t.
28. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 6.
29. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 6, 6-t, 7.
30. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 415, yaprak 9-t.
31. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 423, yaprak 15-17.
32. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 3058, Liste 1, Dosya 475, yaprak 1-3
33. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 562, Liste 1, Dosya 227, yaprak 1-13-t.
34. Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 562, Liste 1, Dosya 328, yaprak 21.
35. Rus Devlet Merkez Sinema Müzesi, Fond 98, Liste 1, Dosya 369, yaprak 10.
36. St. Petersburg Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 166, Liste 1, Dosya 352, yaprak 4.
37. St. Petersburg Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi, Fond 4437, Liste 16, Dosya 1139, yaprak 110.